

AUGUSTIN GIURGIU
CONFESIUNILE UNUI PREOT

AUGUSTIN GIURGIU

CONFESIUNILE UNUI PREOT

Ediție, îngrijire și postfață
Vasile Conțiu

Cuvânt înainte de Dimitrie Poptămaș

Editura VERITAS
2019

Imagine coperta I: Biserica de lemn din Băița.

Imagine coperta IV: Chivotul din locuința preotului.

Ilustrațiile provin din arhiva familiei, a editorului și site-ul „Biserica de lemn din Băița”.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GIURGIU, AUGUSTIN /

Confesiunile unui preot / Augustin Giurgiu, Târgu-Mureș :
2019

ISBN 978-973-8116-48-1

Această carte a apărut cu sprijinul

S.C. MOBILA DALIN S.R.L.

Reghin

Consilier editorial: Dimitrie Poptămaș

Coperta și tehnoredactarea computerizată: Alexandru Tcaciuc

Lectura: Mariana Ciurca

Copyright © Vasile Conțiu 2019

Toate drepturile rezervate

Tiparul executat la S.C. CROMATIC TIPO S.R.L.

Târgu-Mureș

Cuvânt înainte

Despre Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, s-a scris mult în ultima vreme și nu îndeajuns. Informațiile provin de la cei care au trăit vremurile de prigoană sau din partea celor care au cules informații inedite ori tipărite din diferite surse fie ele orale ori scrise, memorii, amintiri, scrisori, documente din arhive particulare și de stat, informații care de aproape 30 de ani stau la baza unor revendicări atât ca opțiuni de refacere a numărului de credincioși cât și a patrimoniului acesteia, situație care se derulează încet și cu multe dificultăți.

Desigur, cele mai valoroase, fără îndoială, rămân mărturisirile acelora care și-au scris memoriile privind acele timpuri, asemănătoare cu prigonirea vechilor creștini. Cine își mai poate închipui astăzi că acest lucru s-a petrecut la jumătatea secolului al XX-lea, atunci când se împlineau 250 de ani de reunire cu Biserica Romei, când la 1 Decembrie 1918 se împlineau năzuințele deschise de luminarea întunericului care a pus stăpânire secole la rând pe românii ardeleni, când încheiam a doua Conflagrație Mondială și așteptam o viață nouă, a refacerilor de după război, a bunăstării și recăștigarea drepturilor și libertăților firești într-o lume mai demnă și mai bună.

Dar nu a fost să fie așa. A fost atinsă coarda cea mai sensibilă unei părți a populației creștine greco-catolice, constrânsă prin forță pentru a trece la ortodoxie, o problemă de conștiință deosebit de gingașă pe care inițiatorii nici nu și-au putut-o închipui și ce urmări o să aibă. Planul a fost pus la cale de către Moscova (România intrând în sfera de influență sovietică) cu acceptul Statului Român și a Bisericii Ortodoxe. Când fac această afirmație îmi vin în minte cuvintele Mitropolitului ortodox Nicolae Bălan al Ardealului, care spunea că, „Nu voi da odihnă oaselor mele, până n-oi vedea pe români într-o singură Biserică” (desigur ortodoxă).

Calvarul Bisericii Greco-Catolice a început odată cu aplicarea regimului de teroare și dictat, a unui comunism rigid de tip sovietic sub fluturarea formală a drepturilor și libertăților democratice.

Măsurile luate în anul 1948 odată cu punerea la punct a aparatelor de represiune au constat în împiedicarea sărbătoririi Revoluției de la 1848-1849 pe Câmpia Libertății de la Blaj, vechi centru al românismului transilvănean, reședința Mitropolitană, apoi arestarea ierarhilor bisericii acesteia, pentru ca în memorabila zi de 1 decembrie 1948, atunci când ar fi trebuit să marcăm în urale de bucurie și fericire Marea Unire, să fie dat publicității acel document rușinos și neonorabil al scoaterii în afara legii a Bisericii Române Unită cu Roma, Greco-Catolică.

Așa a început calvarul bisericii noastre. Au fost arestați toți ierarhii acesteia fiind închiși mai întâi în mănăstiri înconjurate de sârmă ghimpată devenite adevărate locuri de detenție, domiciliu forțate și de constrângerea de a renunța la credința lor religioasă. Echipe de forță constituite ad-hoc din elemente discutabile, lipsite de pregătire, conștiință, caracter și cultură au invadat localitățile cu biserici greco-catolice, au pus în drum scoțând din casele parohiale preoți cu numeroși copii care nu și-au lepădat credința, au închis bisericile, au terorizat și privat de drepturi și libertăți pe cei mai buni credincioși ai satelor.

Cu toate acestea, credința nu a fost înfrână, nu a fost desființată. O parte din mireni ca și preoți nemaiputând suporta acea stare de șicanare și tatonare au îmbrățișat credința ortodoxă, alții au confirmat tăria de caracter. Atunci s-a organizat activitatea bisericii în clandestinitate. Casele preoților au devenit temple de rugăciune, altare din care se înălțau rugăciuni. Poate că atunci oamenii au devenit mai credincioși ca oricând. Se rostea în grup rugăciunea Rozariului pe boabe de grâu din care se făcea prescura folosită de preoți pentru sfânta împărtășanie. Se cânta în surdina în locurile ascunse versuri de durere pe care mi le amintesc și acum: „Tu vezi că suntem în primejdii,/ Tu vezi că suntem în nevoi/ Păstrează-l pe Papa, Isuse,/ Păstrează-i pe preoții tăi!”/.

Rugăciunile botezului, căsătoriilor și înmormântărilor au continuat a se face în clandestinitate în locuri neconvenționale. În primii ani de interdicție religioasă slujbele învierii se făceau noaptea în păduri.

A început apoi urmărirea din partea organelor de ordine trecându-se la arestarea preoților, torturarea mirenilor, audieri la primărie, școală, cămine culturale, prezența „mașinii negre”, aplicarea de pedepse: închiaburirea, cote de cereale și carne insuportabile, bătai și jigniri, armata prestată la muncă, tabere de muncă forțată, eliminarea copiilor de la accesul la educație, diferite învinuiri și percheziții la domiciliile credincioșilor. Toate acestea și multe altele nu au făcut decât să abată evoluția istorică a civilizației românești cu 180 de grade, spre evul mediu.

Din rândul celor care au trăit acei ani de prigoană se numără și preotul celib Augutin Giurgiu, originar din Cozma (Mureș), hirotonit în anul 1935 de către Mitropolitul Valeriu Traian Frențiu, preot în mai multe localități din jurul Reghinului, care a considerat că nefireasca măsură luată va fi una vremelnică, cu speranța că vor veni zile mai bune, a rămas neclintit în credință alături de creștinii săi înfruntând ani de teroare în clandestinitate timp de patru ani, doi ani și jumătate de detenție la Târgu-Mureș și Cavnic (Maramureș, mină de plumb), urmărit de securitate până în anul evenimentelor din 1989, după care a decedat (1996), bucurându-se de cinci ani de libertate a credinței pentru care a suferit atât de mult.

În memoriile sugestiv intitulate *Cofesiunile unui preot*, distingem trei părți: prima constituindu-se ca o odă a bucuriei pentru educația acumulată în anii de formare intelectuală și apoi slujitor al credinței iar a treia, o odă a durerii, dezamăgirii și tristeții, dedicată activităților privind păstoria creștinilor în zilele de tristă amintire a comunismului ateu și privarea de credință și de libertate religioasă.

Oameni asemenea lui nu puțini la număr au fost adevărații apărători ai credinței, fără de care, această dăinuire a bisericii noastre greu încercate nu ar fi avut loc.

Se cuvine să aducem mulțumiri profesorului Vasile Conțiu, care, cu pioșenie s-a aplecat asupra manuscriselor și a dactilogramelor, uneori greu descifrabile alteori aducând explicații, aspecte care confirmă erudiția și credința Domniei Sale, la care se adaugă faptul că este consătean cu autorul. Cititorilor le dorim o lectură instructivă asupra Bisericii Unite cu Roma, Greco-Catolice, cu certitudinea că istoria nu se va mai repeta.

Dimitrie POPTĂMAȘ

Notă asupra ediției

„Oare are vreo importanță scrierea acestor amintiri? Le va citi cineva vreodată?” , se întreba retoric, părintele Augustin Giurgiu, după ce trecuseră șapte decenii de la venirea sa pe lume (30 august 1911). Cum... pofta vine mâncând, la fel se-ntâmplă și cu scrisul. În anii 1982-1983, își rememorează primii 40 de ani ai vieții, de la cele mai vechi amintiri, până la arestare, acoperind cu scrisul său, de mână, paginile a două caiete „dictando” de câte o sută de file. Neavând un titlu, am optat pentru sintagma „*Confesiunile unui preot*”, care acoperă întocmai conținutul cărții.

În anul 1991, după relegalizarea Bisericii Greco-Catolice, dactilografiază partea a treia, începând cu capitolul „Calvarul Bisericii Române Unite”, reproducând ad litteram textul inițial, cu foarte puține adăugiri și, în plus, devoalează câteva nume de persoane. În schimb, face o singură omisiune față de textul scris: numele preotului pe care-l consideră răspunzător de căderea sa în mâinile Securității. Explicația poate consta în „doctrina iertării” pe care a profesat-o toată viața și, cu atât mai mult, la vârsta de 80 de ani, așa că i-am respectat opțiunea.

Stilul – prin excelență oral – omiletic, confesiunea exhaustivă, l-au condus la fraze lungi, paranteze, reveniri, repetiții și digresii. Alteori, așa cum mărturisește, textual, nu mai este sigur de succesiunea/ordinea evenimentelor descrise, neavând însemnări, dar încearcă să nu omită nimic, până la cele mai mici amănunte. De aceea, s-au impus minime intervenții în redactare, segmentarea unor fraze și aliniate, omiterea unor repetiții involuntare, fără însă a afecta conținutul, ori a diminua farmecul discursului.

Cu unele excepții, perpetuate în timp, formele vechi ale unor cuvinte ori locuțiuni au fost înlocuite cu cele actuale (ex.: ceti/citi, desemn/desen, avocat/avocat).

Au fost păstrate regionalismele lexicale din zona natală, în unele cazuri explicate între paranteze drepte, utilizate și la identificarea unor persoane, atunci când în text apărea doar prenumele, diminutivul sau porecla.

Pentru cursivitatea textului și pentru ușurința lecturii, am renunțat la utilizarea notelor de la subsolul paginii, ori de la sfârșit de capitol, iar când acestea erau imperios necesare, am recurs din nou la paranteze drepte. Parantezele rotunde aparțin textului original.

În ciuda unor imperfecțiuni stilistice, sau a unor ușoare stângăcii, cititorii vor descoperi o veritabilă cronică locală, care începe în preajma Marii Uniri din 1918 și se încheie cu urmările unui... „alt fel de 1 Decembrie”, cel din 1948, când, prin Decretul Nr. 358 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, Biserica Greco-Catolică a fost desființată în mod abuziv.

Mulțumiri doamnei învățătoare Ileana Crișan, nepoata de soră a părintelui Augustin Giurgiu, care ne-a pus la dispoziție cele două caiete manuscrite, partea dactilografiată din text și unele dintre fotografii. Se cuvin, de asemenea mulțumiri, domnului Dimitrie Poptămaș, distins om al cărții, pentru sprijinul acordat în apariția acestor memorii, cât și tehnoredactorului Alexandru Tcaciuc, pentru profesionalismul și răbdarea de care a dat dovadă.

Vasile CONȚIU

COPILĂRIA ȘI STUDIILE

Cozma natală

Cu ajutorul Sfintei Treimi, încep să notez crâmpie din viața mea, ceea ce-mi vine în minte acum, pe al 72-lea an al vieții mele. Încep cu greu, am tot așteptat să vină zile mai liniștite, mai bună dispoziție de a scrie, însă văd că zilele fug, se scurtează și, îmbătrânind, voi scrie tot mai greu, de aceea am zis: fie ce-o fi (nu știu de voi ajunge să închei), încep! Ceea ce-mi aduc aminte sunt doar tablouri, frânturi.

Mama îmi spunea că nici nu aveam un an când alergam după ea zicând: „Ciuce iced, dă-mi dădă [tăță]!” Pe când eram de circa trei ani, ducându-mă cu tata la biserică, apoi venind acasă, careva mă întreabă: „Ce-o spus popa la biserică?”. Spre mirarea și admirația lor, am început să le înșir fragmente din predică. Era ceva ușor, un om furând o vacă, ascunsese clopoțelul în traistă, în sân, și clopoțelul „tot suna...” (cum auzisem, nu cum ziceam obișnuit, „tăt”).

Trezindu-mă într-o dimineață, la noi pe lângă masă, mai mulți oameni, prieteni ai tatei, dormind care cum, pe jos, pe scaune, unii chiar și cu picioarele în sus. Mai târziu, mi-am dat seama că începuse Primul Război Mondial și foarte mulți trebuiau să plece. Tata a plecat doar în al doilea an, foarte amărât, zicând că moare pe acolo de dorul copiilor (eu eram pe al patrulea an și sora mea pe al doilea). S-a întors de două ori, pe termen scurt, la începutul încorporării și apoi a dispărut. Mai știu că atunci când venea în concediu, mai întâi a venit la noi moșu’ „diacu” (tatăl tatei, al mamei murise când dânsa avea abia 12 ani), se plimba prin casă cu mâinile la spate, pregătind-o pe mama pentru vestea cea bună (se purta în haine domnești, fusese o vreme și învățător, lumea-i zicea „domnul diac”). Când începu mama să priceapă că tata e pe drum, venind, a început să tremure de emoție.

Ne-a adus „comis” (pâine de la cazarmă), ne-a dat câteva „coțke” [cuburi] de zahăr iar mamei un kilogram, ceea ce am și pârât moșului... Nu se mai sătura îmbrățișându-ne și sărutându-ne.

A plecat zicând că moare în război, sfătuindu-o pe mama să se mărite (era aproape de 24 de ani) după un om cu copii, ca să-și omenească unul altuia copiii, ceea ce mama refuza cu indignare, nevrând să audă așa ceva, zicându-i să se ascundă undeva, să nu meargă. Când s-a dus, a mers și mama împreună cu el până la Reghin și s-au fotografiat amândoi, el în haine militare. Când a venit mama acasă, spunându-mi că „s-a luat în chip”, tare mă minunam în sinea mea, cum de a venit mama înapoi, în mine gândind că „s-a luat în chip” înseamnă cam ceva asemănător cu... soția Meșterului Manole, care „s-a luat în zidul mănăstirii” și astfel tata, a preferat starea „în chip” decât să mai vină acasă. Și într-adevăr, n-a mai venit niciodată!

Urmează starea mizeră,... văduvia mamei cu doi copii mici, datoria la „coașă” [bancă], făcuseră casa nouă, apoi mama mai cumpărase o bucățică de grădină și un loc de la „Castron” [?]. Iarna, foc mai mult cu smicele (găteje), nu era cine să aducă, în spate, noaptea, lemne din pădure, de aceea repeta mama deseori cântecul „Pășcoaiei” [soția lui Pașcu] de când, ca fată tânără, mergea la aceasta în șezătoare, cu furca de tors: „Vai sărmana văduva / Că de n-ar veni iarna / Șuhan, nu s-ar mărita. / ...Vine iarna, dușmana / Și mărită văduva...”. Din ale Pășcoaiei mai notez: „Bărbatul podu’ l-o-nchis / Eu mă omoram de răs. / El pe pod punea lăcată / Eu beută și mâncată”. Vecin cu Pășcoaie era un „șuștăr” (pantofar) sărac, tot de la Milaș venit, ca și Pășcoaie. Poate era puțin sărac cu duhul, dar casele lor fiind mici și apropiate, o auzea pe vecina descântând: „— Un’ te duci tu sărăcie? / — La Pășcoaie să mă ție! / — Las-o-n pace, săraca, / Nici ea n-are ce mânca. / Du-te la Toader, săracu’, / Că el te-a ține cu acu.” Atunci pantofarul se burzluia, apucându-l toate năbădăile: „Că doară n-am adus eu sărăcia în Cozma!”

Tot aici, deoarece nu voi mai avea timp să scriu, amintesc viața mamei mele, mult interesantă încă din copilărie, când venea cocoșul și de frică să nu-i scoată ochii se puneau cu fața la pământ, iar acesta o ciupea de spate, prin cămașa lungă, până se sătura, umplând-o de vânătași.

A fost „strungăriță” la oi în câmp, de la vârsta de patru-cinci ani, până la 12 ani când moare moșu’, ce ținuse arendă la groful Teleki de la Tonciu. A trebuit să meargă cu „Cica Jâghii” – cam bețiv de felul său – să lichideze vaci și oi, pentru bani la „coașă”, scoși prin 1912 (eu eram de un an), când făcuseră casa. Mama, care abia câteva ierni, „în puterea ei” se dusesse la școală – de primăvara devreme până toamna târziu, tot cu oile –, știa multe cântece, balade (cu Pinte, cu Șarpele, cu Ghiță Cătănuță, „Hoarea lui Vălean” etc), știa de copilă „Blestem de mamă” [de George Coșbuc], pe care-l recita, fiind ascultată cu plăcere, până la adânci bătrânețe).

După moartea moșului (1905) trebui să se mărite curând, chipurile, ca ginerele să o ajute pe bunica, văduvă cu copii mici. Însă, zicea mama, nu se prea înțeleseseră ginerele cu soacra, tata era cântăreț vestit în toate satele din jur, „se legăna casa și credea că numai se face”. O dată, mergând în car, să are soacrei, a doinit lung de tot: „Vai de ăla săracu’ / Care-i slugă la altu’ / Mult îi rabdă sufletu’ / /Las-să rebde, las-să rebde / Largă-i lumea și n-o vede.” S-au despărțit de bunica, făcând casa noastră într-o margine de grădină din „Față”, bunica sta în „Dos”. Eu acolo m-am născut, în „Dos”, la un an – chiar mai înainte cu ceva – umblam și vorbeam. Știu de cățelul ce-mi luase lingura de lemn pe care mătușa Ileana mă trimisese să o aduc din casă, dar văzând că nu mai vin, se uită și mă vede prin grădină în sus (e pantă), după câine, ce o ducea în gură ca pe un trofeu. Nu puteam avea mai mult de doi-trei ani când tata și mătușa, împreună cu alții, au plecat în țară [România] prin... „vama cucului”, să facă bani, dar de dorul copiilor a venit la un an acasă, apoi începuse războiul la nu știu câtă vreme. Mătușa Ileană a revenit doar în 1918. Dar să închid această paranteză cam lungă.

După plecarea tatei în război, jale în sat, lipsă de cine să muncească la cosit, la plugărit, nu s-au mai făcut jocuri deși înainte erau în toată duminica.

Dar peste câțiva ani plecau și cei mai tineri, la 18 ani, ca „răguți” [recruți]. Cel mai mic frate al tatei, Ștefan, a strâns tineretul să facă ultimul joc, înainte de plecare.

Era jucăuș, cântăreț, dar nu de nivelul tatei, descânta: „Împărate, Împărate / Ruginiț-ar crucea-n spate / C-au mai fost alți împărați / Și n-o cătănit doi frați // Tu cătănești doi și tri / Și tata de la copii”. (Se referea la faptul că mai avea un frate pe front, care nici el nu se va mai întoarce, Absolon, iar „copiii”, eram noi). Au murit în război 52 de inși din Cozma.

Unchiul Ștefan s-a întors, însă cu noi nu a fost prea compătimitor, dimpotrivă, poate din cauză că moșul lăsase mamei grădina unde era casa noastră, iar mai târziu, când m-am dus la școală, mă ironiza: „...dacă ai bani destui te duci la școală!”. În schimb, un alt frate al tatei, bolnav de un picior, a fost întotdeauna cu milă, era unchiul „Petrea Diacului”. Spunea la oameni, cum, venind odată la noi, m-a găsit cu ciocanul trebăluind: „Ce faci, măi copile?”, „Vreau să tomnesc [repar] ușa asta la cotet, să nu mai iasă purcelul”. Eram de vreo cinci ani...Dar în multe lucruri ne-a ajutat fratele mamei, „Cica lui Ciurilă” [Vasile Borșa], trebuind să înceapă plugul, coasa, de la vreo 12-15 ani, el fiind – mai târziu – scutit de armată, ca singur ajutor al mamei sale, văduvă. Văd că iar am făcut o digresiune.

Continui dar, concentrând (alții au darul de a analiza, de a descrie în amănunt), sintetizez și cuprind în puțin, cât mai mult. Mă gândesc că-mi pierd vremea scriind,... și așa, cine știe dacă vreun nepot de soră, sau cine se va trudi să citească aceste rânduri, pe care le scriu cu caligrafie urâtă,... că-mi pare rău după vremea ce trece și poate aș putea-o folosi altcumva, mai bine (mai plăcut, desigur în lecturi). Poate voi citi eu unora care țin la mine... și vor dori...

Zic, doar pomenind, mizeria războiului: alimente puține ce se primeau de familiile celor plecați (făină, zahăr...), petrol. Iarna: flori de gheață la ferești, ca să nu vadă oamenii așa rușine, le dezgheța mama cu „ticlăzăul” (fierul de călcat). În „fiteu” (sobă), în partea de dinainte ardeau câteva smicele sub fundul oalei de mămăligă, iar în partea de dinapoi, lângă „țeje” (burlan) dormea pisica. Apa îngheța sub masă în „canta” [cană mai mare] de „pleu” (tablă de fier), iar țolul era alb burat [acoperit cu brumă] când ne trezeam dimineța.

Eram trei acum, având pe sora mea Elena, ce se născuse în 1913. Când veni, prin 1916, băjenăria, de la Corbu etc, și prin 1917 holera, mureau oamenii pe capete prin satele noastre. La Băița, s-a găsit un copil ce suga la țâța mamei sale moarte, l-a luat cineva și a trăit!

Mama era bolnavă foarte greu și bunica, mama mamei, o dusesse pe sora mea la dânsa, dar eu rămăsesem cu mama. Nănașa, [de botez, Lucreția Conț], venită de la patru km unde locuia la hotar, o femeie foarte bună la inimă (soția lui „Petrea Jâghii”), mă găsisse aproape înghețat, căutând prin zăpadă să tai ceva lemne cu o secure grea, neascuțită cine știe de când (că cea bună, de meșter, o ținea în pod să nu se prăpădească), mi-a frecat mâinile, a făcut focul și aduse o supă de găină. Iar bunica, venind și ea, de la poartă a început a se cânta amortește [a se jeli]. „Lasă mamă, până oi muri!, nu mă cânta amu’!”, zise mama. Moșu diacu’ (Damaschin), când ne aducea câte o prescură ori parastas era ca o zi de Paști, a zis după ce mama a început să se mai întrame [restabilească]: „Bine că te-a ajutat Dumnezeu să te mai ridici, dar noi făcusem socoteala: fetița la cusura, iar băiețelul la noi”. A dat Domnul de s-a însănătoșit, dar viața grea, plină de lipsuri, continua, ca și războiul.

Când era vară, pleca mama de la ivirea zorilor la câmp (prășit, secerat etc.), pe când încă dormeam, ne lăsa o bucată de mălai (format de pâine în cuptor) și un bruş [cocoloș] de brânză frământat în palmă. Când se întorcea, tot încuiați în casă ne găsea, uneori dormind, alteori ne urcam în geam, care avea cam 60/80 cm, ședeam petrecând piciorul unul pe lângă altul, închideam geamul interior, că cel exterior era doar o plasă de sârmă și ne uitam spre ușa porții, doar-doar vine mama acasă. Uneori prin 1916 se auzea tunul de pe la Gurghiu, ne temeam că „vine bătaia”, ne închipuiam un grup mai mare de oameni ce vin tot bătându-se și strigând, apucând pe cine pot între ei.

Mama, necăjită uneori de noi, zicea că de suntem răi se duce în lume și, o dată când a ieșit pe ușa porții, prefăcându-se că pleacă, chiar am crezut că ne părăsește.

Pe vremea aceea, având pe cineva la lucru, știu că avea ceva pâine – pe care doar la sărbători o aveam, încolo mălai [pâine din făină de porumb] – o pune pe poliță, sus deasupra ușii, unde noi nu puteam ajunge. Sora mea a trebuit să țină ușa iar eu, suindu-mă pe clanță cu picioarele, am luat pâinea jos, am tăiat o feliuță ca să nu cunoască mama și am împărțit-o în două. Nu știu dacă a observat ori ba, dar n-a zis nimic. Altădată când ceream de mâncare, trebuie că necăjită o fi fost, zicea: „Mâncați-mă pe mine!”.

Când se potrivea că nu plecau toți de acasă, ai lelii Floare a Chiții, ne lăsa uneori acolo. Domnul să o odihnească cu cei sfinți, pe această femeie, că a fost tare bună cu noi. Lelea Floare rupea câte puțin din bucățița ei de mămăligă, dându-ne și nouă. Nu mai știu ce zeamă (supă) a făcut, pe care eu am refuzat-o, simțeam greață, dar ea crezând că doar mi-e rușine să iau a spus, ca ultim argument: „Dacă nu mânci, să știi că nu te mai las la noi!”. Și așa am mâncat, mi-a fost greață, durere de cap, apoi am vomitat. Regreta sărmana că de ce a insistat. La casa ei, toată lumea locuia într-o singură cameră, între ușă și sobă era o lădiță, un cufăr, acolo ne lăsa mama. „Să nu vă mișcați!”, și acolo ne găsea, seara. O vecină, lelea Ravică, zice către o alta, care avea ciudă pe mama, „Cât de cuminți sunt copiii ăștia ai lui Dănuca!”, așa îi zicea tatei, din „Daniel”. „Ăștia așa au fost de când i-a scos din găoace!”, răspunse lelea Zamfiră [Graur], „Bebeoanca”. Ironia trecuse ca un fier roșu prin inima mea, dar m-am făcut că nu aud, că nu pricep. Aicea, badea Ionică zicea să nu ne temem de război, încuraja femeile (bărbații erau foarte rari): „Când vin rușii cu bătaia – veneau numai prizonieri ruși – atunci le ies cu steag alb...”. Dânsul ne spunea povești, de nu mă mai săturam, ascultam cu sufletul la gură! Aici ne-am lecuit de râie cu piatră vânăță cu smântână.

Ce brumă moșteniseră părinții de la moșu’ s-a dus cu ridicarea casei din „Față”, ba mai rămăseseră și cu ceva datorie la bancă („coașă”). Eram săraci, având pe lângă casă doar un coteț în care mama, după plecarea tatei în război, nu totdeauna reușea să aibă un purceluș să îl taie de Crăciun, de regulă împărțindu-l în două cu cineva.

O vecină trimise pe o Țigancă cerșetoare să-i ceară mamei un os. „N-am, femeie...”, „Ba ai, mi-a spus vecina...”.

Altă dată, tăiase bunica o capră, nu prea le plăcea carnea de capră, și i-a dat-o mamei care o pusese la fum în pod, se vedeau din tindă căpriorii, chipurile ca să nu zică cineva că n-am tăiat purcel... Mai avea un „găinar” [coteț pentru păsări] cu vreo cinci-șase găini pentru ouă și pui, dar găini nu a tăiat niciodată, știind că se taie doar la nuntă sau la înmormântare. Se tăiau doi-trei pui doar cam pe la Rusalii, restul se vindeau, aproape nicicând neajungând banii. Rațe se tăiau una sau cel mult două, toamna, îndopate. Mai aveam și o oaie pe care ne-o ținea unchiul meu, fratele mamei și, de la o singură oaie, mâncam trei inși și mai și vindea brânză. Nu era ceea ce, greșit socoteau unii de la oraș, cum că țăranul vinde ce-i întrece, ci ducea la vânzare pentru nevoia de bani: sare, chibrituri, petrol, impozit, datorii la bancă, apoi reparat încălțări, multe ierni și eu și mama, chiar când trebuia să mergă la oraș (circa 18 km), am umblat cu încălțăminte cu talpă de lemn.

Mai târziu începui să merg la școală, nu era departe de noi. Un singur învățător, domnul Alexandru Moga, vreo 90 de copii, iarna (în restul timpului abia erau... trei, cinci, zece), la un singur învățător plătit de biserică, adică de oameni, școală confesională [greco-catolică]. Eram un ghemotoc de copil pe care fetele mai mari îl luau în brațe, mirându-se că deja îmi știam scrie numele, mă învățase mama. Ba încă nefiind de școală, aveam doar șase ani, se întâmpla că unii nu știau vreun cuvânt unguresc – cum se spune la „fereastră”, la „găină” etc.– le suflam: „ablak”, „tyuk”,...dascălul era cam tare de urechi, iar eu, neîncăpând copiii în bănci, stăteam în față, dinaintea băncilor și poate eram mai atent.

Dar ce bucurie am avut în toamna lui 1918! Au venit cătanele românești, s-a făcut garda națională, suna goarna, acum eram cu toate drepturile școlar în clasa întâia. Cu ce plăcere citeam sau auzeam recitând „Sentinela română”, „Drum bun, drum bun toba bate”, „Trăiască Regele”. S-a făcut „România Mare”. A venit mătușa Ileana din București („țara mătușii Ileana”).

Drept că pe lângă unele bunătăți – nu văzusem marmeladă (poate o introduseseră nemții, în timpul ocupației Bucureștiului) – ne-a adus, inconștientă, și sămânța râiei, după care am avut apoi de tras, cu leacuri cu piatră vânăta. O aveau și ai lelii Floare, unde ne ungeam, fiind mai cald în casa dânsei.

Acum eram mai mărișori, mergeam cu oile primăvara și toamna, dar mai ales primăvara, până „se strângeau” oile la pășune. Unchiul (tetea Cică) avea vreo șapte-opt, plus a noastră (care se învățase a mânca de toate, nouă fiindu-ne foarte dragă îi dădeam coji etc.), care de câteva ori băuse și laptele de la vacă din suștar, ce-l lăsaseră pe laviță afară. În perioada aceasta trecusem de la cămașă lungă la izmene și „solovari” (pantaloni). Mama mi-a cumpărat de Paști (cam atunci se cumpărau haine noi) ceva stofă de la târg, pălărie nouă de paie, de care eram foarte mândru, mai ales după ce, careva mi-a pus și „peană” (flori), dar văzându-mă părintele, de pe dâlma popii, m-a complimentat ironic: „Nii, mă, ni, încă are și peană!”, la care eu, roșindu-mă până peste urechi, am smuls-o într-o secundă și am fugit rușinat.

Domnul părinte (Simion Chibulcutean) era un om vesel, fiind poate cam domnos. Noi, copiii, ne ascundeam de dânsul, ne uitam prin crăpăturile „pălântului” [gardului], dar când nu mai aveam ce face și-l întâlneam în fața noastră, atunci îl salutam și-i sărutam mâna, iar oamenii, dacă ședeau pe laviță, la porți, se sculau în picioare. De ceea ce ne era groază, era că zicea: „Să văd, parcă nu te-ai spălat astăzi!” și ne cam răsucea urechile. Când am fost apoi elev la școală, venea de două ori pe săptămână la lecția de catehism, ne-am împrietinit întrucâtva.

Eram desigur ceva mai mic, trei-patru ani, când, voios de cântuța nouă de pleu, mă duceam după apă la „Buna” [principalul izvor al satului], m-am întors acasă plângând: „Mamă, m-a mușcat o rață”! Noi având numai găini și rațe, nu știam ce-i aia o găscă...

Cum încălțările erau scumpe, umblau oamenii cu încălțăminte cu talpă de lemn, mie-mi făcuse tetea niște opinci din ceva tureci [carâmbi] vechi.

Însă așa cum, la început, nu știusem să deznod brăcinarul de la primele izmene – trebuia să mă rog de altcineva – tot așa nu mă știam încălța cu opincile, să-mi leg nojițele. O dată, când tetea n-a fost acasă, m-a încălțat bunica, dar abia ieșit pe poartă, oile zălude au început a „juca” și a fugi când pe un șanț, când pe altul, eu după ele, opinca mi s-a desfăcut, gurguiul s-a îndoit sub talpă, cu degetele goale adunam ghemotoace de nămol, dar eu fugeam după oi, care săreau peste șanțuri și bălți. Plin de noroi, năclăit până la genunchi, știam că de oi trebuie să am grijă „ca de ochii din cap”! Și mai știam ce pățise un copil de vreo 10-12 ani de-al „Friptului”, care a dat cu bota într-un lup ce-i apucase un miel, a scăpat mielul, dar mai apoi a umblat la „daruri”, duminica la liturghie, până s-a reînsănătoșit. Ajuns la pășune cu oile, un flăcăiandru, Samson [Nicoară] al lui „Frunză Verde”, m-a încălțat din nou în opinci. Altă dată, eram tot cu Samson, venise o ploaie de parcă turna cu găleata și mă făcuse ciuciulete. Făcusem un foc destul de mare, dar ni l-a stins ploaia, iar câinele se culcase peste locul uscat unde a fost focul.

Cam tot pe timpul acela, eram de vreo opt ani, jucându-se copiii în colbul drumului, unul dintre ei, Ionul „Friptului”, zvârlind cu o piatră – nu cred că avea intenția de a lovi – aceasta se opri în „oul” [glezna] piciorului meu drept, dar nu-mi aduc aminte să mă fi durut tare. Asta fusese la finea verii, spre toamnă, dar primăvara următoare începuse piciorul să se umfle puțin. Așa ajung la „frecat” [freționat] la badea Neculae a „Nisâii”, care „frecă” și puneă chiar și oasele rupte în „lopățele” [atele]. Se mai retrăgea umflătura dureroasă de sub oul piciorului, dar din nou se accentua, mai ales când mergeam cu oile, ori când mă ducea mama la prășit la câmp.

Arareori, o duceam și pe sora mea să-mi ajute la oi. O dată, când le aduceam să le mulgă de amiază, fugeau – doar seara mergeau liniștite – și noi după ele, temându-ne de furtuna ce se apropia, repetam ca într-o invocație: „Doamne, dă Doamne, să nu ploaie până ajungem acasă!”. Cam pe acel timp știu că i-am grijit oile tetei, o primăvară întreagă, pentru un *Legendar*, o carte de citire care era bună pentru clasele primare.

Alta era plata la Paști: în acea zi aveam o pască, iar laptele și cașul erau ale mele (respectiv ale păcurarului) și un ou roșu.

Nemaicedând decât temporar durerea la picior, am fost dus de mama în spate când, din cauza mersului pe jos, oboseam prea tare și mă durea. Eram de opt-nouă ani, mama era o femeie mai mărunțică, nu prea zdravănă, decât la voință și ageră la minte.

Am fost dus la Spitalul de Stat din Târgu-Mureș, unde – fiind sub zece ani – am fost pus într-un salon pentru femei, dar eu puteam, totuși, umbla. Acolo am gustat, prima și ultima oară, ce-i „urâtul” [indispoziție]. În salon se vorbea numai ungurește. Unei surori, după ce-mi tot explica, pe limba ei, pe care n-o înțelegeam, îi răspund în românește, apoi prin gesturi mă trimite cu un castron cu lapte. Eu am gândit că trebuie să-l arunc la chiuvetă, deoarece ar fi căzut în el ceva medicamente și l-am aruncat. Când vin înapoi, din gesturi și exclamații, am înțeles că n-am procedat bine, dar nu mi-a făcut nimic. M-am dus la una dintre femei, care știa românește, și-am aflat că trebuia să-l duc la bucătărie, pentru a fi încălzit, iar apoi să-l aduc unei bolnave.

Acolo era medic o rudenie de-a noastră din Frunzeni, doctorul Ion Pintican, poate de aceea mă dusesese mama la Târgu-Mureș. După vreo două săptămâni mi-au pus piciorul în ghips și m-am întors acasă, dus – în spate – de mama până la gară, apoi din Reghin la Cozma cu căruța, cumnatul [Nicolae] „Chistu” fusese la moară. Când am ajuns prin dreptul cancelariei din Tonciu, omul beat și calul orb au răsturnat căruța în șanț, sacii căzând peste mine, ghipsul s-a crăpat, dar eu nu m-am lovit, ba încă îmi venea și să râd. Cum ghipsul nu mai avea niciun rost, norocul a fost că doctorul Pintican venise la rudeniile din Frunzeni, și, mergând la el mi-a luat jos ghipsul. Am început din nou cu leacuri băbești, „trasul” la badea Neculae, „fumigare” cu aburi de „argint viu” [mercur], nebând apă și nemâncând nici dospit și nici sărat timp de nouă zile. Apoi întrebând mama dacă poate să-mi dea apă, omul se miră: „Da până acum cât i-ai dat?”, „Nimic!”, „Cum nimic?”, „Păi așa ai zis, nouă zile să nu-i dau!”, „Bine, tu femeie, doar câte-un păhărel trebuia să-i dai... putea să moară băiatul”.

Beam zeamă de frunze de mărar, teribil de amară, dar nici așa piciorul nu-mi trecu, decât ușurări intermitente. Dar degeaba, se infectase, din nou la Târgu-Mureș, iar cu ghips, în care lăsaseră un orificiu prin care să se scurgă puroiul, însă fără semne de vindecare. Iar am luat noi ghipsul jos și ce aveam a face decât să răbdăm și să așteptăm.

Uitai să spun cum s-a speriat mama, când într-o zi de joi, la piață în Reghin, întâlnise o unguroaică ce blestema medicii care i-au tăiat mâna, fără să o întrebe, și care-i spune mamei: „Să ști că pe când te duci la copil la Târgu-Mureș, îl afli cu piciorul tăiat!”. Și atunci mama, cu inima arzând de îngrijorare, vine pe jos acasă, n-avea atâția bani cât să meargă la Târgu-Mureș și în aceeași seară pornește din nou, pe jos la Reghin, apoi cu trenul la spital, m-a luat acasă, ca nu cumva să-mi taie piciorul.

Doctorul Ion Pintican, care era de specialitate „mamoș” [ginecolog], dar tot la acel spital lucra, și locuia peste drum, îi spusese mamei – care se plângea că doctorii nu-i vindecau copilul – să nu mă mai aducă la spital, că leacul se va găsi poate mai târziu. Dar ar fi bine (și eu de asta, tare m-am legat!) să se gândească să mă dea la o meserie ușoară, dacă la școală n-are „modru” [posibilitate], deoarece chiar de s-ar vindeca, piciorul o să fie totdeauna mai slăbuț și nu voi putea face muncile grele ce se cer țăranului. De atunci a rămas în mintea mea încolțit gândul de a merge la școală.

La noi în sat, pe vremea aceea, afară de Ionel, singurul fecior al popii, nimeni nu umbla la școală (fuseseră, ceva mai înainte, câțiva proveniți din familii cu stare, Moga, Man, acum mai în vârstă, ajunși învățători). Pe vremea aceea, piciorul mă durea, umblam la școală, ba uneori și la sapă, și obosindu-l se umfla mai tare.

Cred că voi fi fost pe clasa a IV-a elementară, când, aflându-mă pe pod la lelea Floare, văd o căruță cu părintele Chibulcutean împreună cu prietenul meu mai în vârstă, Lazăr Preda [Lăzluca] și cu tatăl acestuia. Prietenul meu era un suflet bun, dar fiindcă-i trecuse roata carului peste spate, când era mic, acum începuse a fi „pupoș” (avea o cocoasă ce creștea odată cu el).

Ca un curent electric mi-a trecut prin minte: „Ăștia se duc să-l înscrie la școală pe Lăzluca și eu rămân!”. Cum îmi veneau lacrimile, că pe mine n-are cine mă duce, m-am dat de-o parte să nu vadă ceilalți copii ce se jucau, că eu plâng.

Cum mă durea piciorul, cum mă gândeam la școală! Pentru câte-o carte ce-mi era dragă – *Genoveva de Brabant* [legendă populară din Evul Mediu], *Halima* [poveste orientală] ce le citisem de la cineva, pe furiș – aș fi fost în stare să nu mănânc nu știu câte zile, să grijesc vacile, numai să le fi putut avea. Dar nu era de nasul meu! Ce bătaie strașnică am mâncat de la mama că s-a pierdut un creion, deși nu eram vinovat. Zic, îmi era tare drag să citesc orice. Când eram mai rău cu piciorul, stăteam pe pat, abia mă „trăgeam” până la școală, ce era la o azvârlitură bună de băț de noi. În vremea aceea am citit toată *Biblia* (Vechiul și Noul Testament).

În una din aceste perioade mai ușoare, mama mă certa uneori că nu lucrez îndeajuns: „Ce folos de citit? Îi fi un puturos [leneș] ca moșu-to!” (era cantor, se purta cu nădragi, citea slovele chirilice, de tipar și de mână, scria adrese și citea scrisorile ce veneau de la prizonierii din Rusia). „Da, oi fi cititor, ca moșu”!, răspundeam eu. „Da, îi fi cititor la morți!”. Anii treceau, pe clasa a V-a începusem să-mi fac planul că de mi-ar trece piciorul, ar trebui să fug de acasă, să mă bag slugă la un profesor și, la el fiind, să învăț și la școală.

În răstimpul acesta, mama, din cruțarea ei, plătitise banii la bancă, devalorizarea o ajutase să plătească mai ușor și cumpărase și ceva pământ. Încropise, cu ajutorul tetii Ion din Frunzeni, o mică poetică [grajd] în care, atunci când a adus prima vițică, a fost o zi de nespusă bucurie. Cu multă drăgălășenie am crescut-o mare, ba mama a ținut și doi junci, de se mirau oamenii că îndrăznește. De la mama am învățat dragostea de animale, ne distram cu sora mea, când nu era mama acasă, mulgând laptele din țâța vacii direct în gura pisicii...

Deci, mama mai apucase, nu era așa de săracă precum la început. Doar piciorul meu era de bai... O dată venind de la biserică, fostul primar, badea Petru [Man] al lui „Pontoș” vorbea unor oameni: „L-am văzut pe copilul lui Dănuca, cum merge, eu cred că fără picior rămâne!”. Prin inima mamei, care-l auzise, cuvintele trecură ca o sabie.

Poate a fost perioada cea mai grea cu piciorul meu, punga de puroi era cât un ou de porumbel, cocea, spârgea, se liniștea întrucâtva, apoi din nou cocea.

Rămânând singur în una din zile, nemaiputând răbda durerea, am spart „buboiul” cu un ac pentru a se scurge puroiul. La sfatul cuiva, mama mi-a pus pe rană o soluție de piatră vântată amestecată cu smântână, dar urlam de durere că se opreau oamenii pe drum: „Doar nu-l omoară pe copil?!”. Mama era tot mai îndurerată din cauza mea, eram în al patrulea an de suferință.

O femeie îi recomandă să țină „post negru”: „Timp de o săptămână, nu mănânci decât la miezul nopții, un colț de prescură slujită, bei un pahar de apă și te rogi. Atunci o să visezi leacul copilului”. Mama ținu postul și, spre sfârșit, visă o femeie care-i spune leacul: frunza de potbal. Era iarna și doar la sfatul lelii Floare a găsit frunze de potbal, sub zăpadă, pe marginea văii. Dumnezeu știe, eu am uitat câtă vreme am pus, dar știu că mi s-a vindecat piciorul și până azi (18.I.1983) nu mi-a mai revenit boala, a rămas puțin semn, piciorul drept ușor mai subțire decât celălalt, încât, atunci când iau ghete noi, le încerc cu stângul.

Gimnaziul – liceul inferior

Și așa, făcusem șase clase în sat și planul de a fugi de acasă, de cumva mama nu ar vrea să mă dea la școală. Dar nimeni nu o încuraja, dimpotrivă, o ironizau, chiar și unchiul Ștefan, poate invidia. Nu știu, i-o fi zis ceva părintele sau învățătorul, doar atâta știu că-i dam înainte, numai și numai să mă dea la școală, la liceu, în oraș. Și așa a venit omul bun și de treabă, care a fost badea Ienoșucă Preda, multă vreme – peste 20 de ani – primar în sat, preferat de oameni spre disperarea soției sale, care nu mai răzbea cu ale gospodăriei, întrucât erau în stare bună, îi zicea „bota satului”. Participase și la încoronarea Regelui Ferdinand, la Alba Iulia. Băiatul său, Lazăr, făcuse deja doi ani de liceu și mergea pe al treilea, știa cum merg treburile la liceu. Mama se dusese cu badea Ienoșucă, mai înainte, să se intereseze.

Directorul încă se interesase despre mine, ei ziseră numai de bine. Mama spusese acasă unchiului, sau nu mai știu cui, dar acesta nu o încurajase: „Tu, Anică, nici nu știi de ce mare greutate te apuci!”. „Eu o dată mă apuc, apoi, cum a vrea Dumnezeu!”.

Cum badea Ienoșucă avea căruță și cai, mergea joia la târg la Reghin, cam la vreo săptămână, m-am prezentat și eu.

„Ăsta-i feciorul mult lăudat?”, începu directorul Ioan Bojor care făcea, se vede, și pe secretarul, înscriind elevii. „Ia să vedem un pic, cam ce știe! Auzi, măi băiete, să-mi spui tu cum se scrie «trei pâini și jumătate»?”. „Se scrie așa: trei pâini și jumătate!”. „Cum mă așa?”. Zic eu mai rar, poate un pic mai tare: „T-r-e-i...”. „No, vezi că nu știi?”. „Ia să spuie Preda Lazăr!”, care era în clasă, ședea mai pe la mijloc, directorul la catedră, eu la o distanță potrivită, badea Ienoșucă și mama ceva mai înapoi, de cealaltă parte a catedrei. „Treii întregi și unu pe doi!”, răspunde Lazăr pompos. „No, vezi, el a învățat, el știe... dar tu...?”. „Parcă tot plafonul a căzut pe mine când văd ce rușine a căzut pe mine și pe badea Ienoșucă, cel care mă lăudase cu o săptămână înaintea, că-s copil bun, învățat bine... Eram fâstâcit și roșu până peste urechi. Vine noua întrebare (taxa de înscriere era de 500 de lei, din care 250 acum și restul mai târziu): „Ia spune-mi tu, cât face 250 cu 250?”. Eu prompt: „500!”. „Măi, nici pe asta n-o știi?” zice directorul cu o voce de mirare indignată. Și la amuțirea mea: „Doar fac 700!”. Nu știu dacă mi-am reținut lacrimile, cu voce stinsă, repet: „700!”. Știu că, ieșind apoi în stradă, un coleg mă întreabă ce note am avut la școală, la matematică, istorie, limba română, dar noi la Cozma, cu un singur învățător la 70-110 copii, nu știam de note, doar... „la tablă” (matematica), „la cetit” (limba română), „la mapă” (geografia).

Peste câteva zile a urmat examenul de admitere, la limba română ne-a dat ceva de scris și am recitat o poezie. Când ies din clasă, careva îmi zice că într-o altă sală se dă examen pentru bursă, „tot atâta!” îmi zic, merg și acolo. Rețin că, cerându-ni-se să găsim Bucureștiul pe un glob – unguresc! – directorul îl tot învățea spre Australia, iar eu îl căutam prin... Bulgaria, de restul întrebărilor nu mi aduc aminte...

Și așa am început școala, fiind „în cost” – dormitul – la o babă de la „Podul Temniței”, care mă trimitea uneori, cu un sfert de preț (!), să-i cumpăr morcovi, pătrunjei, gândind că voi pune restul de la mine, ceea ce nu făceam pentru că... nu aveam. Mama îmi aducea mâncare de acasă.

Am stat cam o lună și ceva acolo până când, dormind mama la mine și încă o femeie de pe Câmpie, acesteia, dimineața îi lipseau 500 lei. Pe vremea aceea, erau bani mulți (mierța de grâu era 20-30 lei). Începe căutatul și... deodată mama-i scoate de sub „strujacul” [salteaua] meu: „Nu-s ăștia?”. „Ba ăștia-s!” zice femeia, iar bătrâna se uită ciudoasă.

M-am mutat apoi la doamna „Crișănoaie” [Crișan], pe ulița Strâmtă (azi Str. George Coșbuc), la nr. 38. Și așa am scăpat de Belteki și de mizeria lor. Aici era mai bine. Fata mai mare a gazdei, Sabina, era măritată cu o rudenie a mea (o „Jigoaie”, soră cu moșu Damaschin, fusese bunica lui Alexandru – Sanyi – Turcea, ginerele domnului Crișan și al energiceii sale soții, doamna „Crișănoaie”). Fata cea mai mică, Sidonia, încă nu era măritată. Aici am stat tot timpul celor patru ani de școală, în primul an singur, pe anul doi veni și Lazăr Preda, care acum termina anul IV, pe anul III cu Toader Moldovan de la Sântu, și pe anul IV cu Toader Crișan de la Frunzeni. Eu am fost totdeauna cel mai neastâmpărat din fire, deși cel mai sărac.

Plăteam pentru cost circa 100 de lei, mai apoi, când ceilalți plăteau 150, eu numai 130, știindu-se asta numai între noi, poate pentru că mama era mai săracă și eram și puțin rude. Dimineața, un ceai, un ou sau puțină brânză. La amiază, supă, uneori și felul doi, iar seara, tot așa, puțină brânză ori „silvoi” [magiun]. Cred că va fi fost uneori și vreo jumară sau slănină de porc, dar am uitat... Știu că eram cu atâta cruțare, încât doamna Crișan zicea: „Ăsta e musai să se facă gazdă, și de n-ar vrea Dumnezeu!”. Eu cruțam, căci știam sărăcia de acasă, mâncam mălai dar îmi aduceam și pâine. Săptămână de săptămână, mama îmi căra din Cozma la Reghin, în spate, mâncarea. Rar găsea pe cineva cu căruța să mi-o trimită, nu pentru greutate, dar n-ar fi avut timp umble să mă caute pe mine ori nici nu știa unde stam.

Câteva întâmplări ce răsar pe firul amintirii: ca mare român – venise doar, România Mare – nici nu voiam s-aud de limba ungurească („Ungur-bungur...”) – la gazdă în casă se vorbea doar românește, domnul Simion Crișan a fost în 1918 la Alba Iulia. Mai târziu – și până astăzi – am regretat că n-am învățat ungurește de copil, când se învață cel mai ușor o limbă străină.

O dată, stând în stradă la poartă, o femeie de pe la Frunzeni, ori din Sântu, zice către tovarășa ei de drum, urcau spre Hagău: „Ce copil frumos!” și se întoarce de se mai uită o dată cu drag la mine. Dar eu m-am încruntat zicând în gândul meu, oare nu știe că nu-i bine să lauzi în față pe nimeni?

Într-o noapte m-au sculat repede din somn (eram în anul I), născuse Sabina și aveau nevoie de cârpe din canapeiul pe care dormeam eu. Mai târziu, când se nimerea să n-aibă cine (domnii mei erau gospodari, aveau treabă la câmp), mai ajungeam și la legănat. În al doilea an, eram cu Lăzluca, nemaiputând răbda hârjoneala și râsul nostru, care se auzea tare din bucătăria unde dormeam noi, până la dâșnii în dormitor, de câteva ori ne repetă: „Tăceți măi copii, tăceți că vin la voi, tăceți că vin și vă dau afară!”, ceea ce și făcu deși era iarnă și era frig dar nu puteau dormi de râsul nostru. Ne-am dus în poiată să ne încălzim, dar după o jumătate de ceas vine domnul Crișan, Lazăr era în iesle, eu călare pe calul legat la iesle, ca să nu-mi fie frig. Ne scoate, în șoaptă, zicând ca nu cumva să audă doamna (deși erau înțeleși) că nu ne-ar lăsa în casă. Zice că nici nu mă mai ține, că doar mama s-a rugat de iertare pentru mine. Nu știu ce încăpățănare mă stăpânea, de rușine, de orgoliu, de nu ceream iertare și cred că tot din orgoliu nu ziceam „Sărut-mâna!”. Făcusem un arc cu săgeata din trestie, în vârf cu un ac și o chemam pe Sabina afară să vadă cât de sus merge. Cu „pușca de soc” nimerisem drept în fruntea servitoarei, Raveca. Teodor Crișan, cu sabia de lemn, trebuia să se ia la luptă cu altul, David Toncean, la trântă...

Tot în primul an, venind o dată cu o piesă de teatru elevii mari de la Târgu-Mureș, fiica părintelui Victor Turcu, sărutând pe toți ai casei, m-a sărutat și pe mine. Eu însă nu eram obișnuit, în afară de când eram în brațele tatei, nimeni nu mă mai sărutase.

Eram fâstâcit și rușinat, dar mai apoi, prietenește, m-a întrebat de scurt despre școală, am spus că băieții învață bine, dar fetele... nu prea. Dându-mi seama de gafa ce-am făcut-o, m-am ascuns prin șură să nu mai dau cu ochii cu Augusta și cu cei doi frați ai ei, să nu mai fiu în preajmă la plecarea lor.

La școală mi-am dat toată silința să învăț. O dată, la începutul anului întâi, nu știu ce-am făcut, că profesorul de științe naturale – era tocmai directorul Ioan Bojor – m-a scos din bancă și m-a pus în genunchi, apoi s-a făcut că scrie în „ziarul” [jurnalul] clasei. „Ia să te scriem noi aici, că ești copil rău, nu ascuți, să vie mamă-ta să te ducă acasă!”. Eu stând în colț, îngenuncheat, am crezut că întocmai așa și face, că s-a terminat cu școala, că iar trebuie să merg înapoi la căpălit [prășit] etc., fără să mai ascult la ceea ce tocmai propunea (la Igienă?) pentru ora viitoare. Mă gândeam că și așa, pentru mine nu mai are rost dacă mă dă afară din școală. La sfârșit, directorul mă întreabă ce-am reținut din cele propuse, dar cum să știu când eu nu l-am mai ascultat. Totuși, zilele au trecut și de toată amenințarea nu s-a mai pomenit. Directorul Ioan Bojor era un om bun la inimă, sprijinitor al copiilor de țărani și al celor orfani. El m-a introdus în lista bursierilor, și, ca orfan de război ce eram, în toți cei patru ani am rămas bursier. Când mama a primit prima jumătate din bursă, 2000 lei (restul de 2000, la finele anului), bucuria mamei nu se putea descrie. Îi spunea fratelui ei: „M-am dus la Reghin cu 150 lei și am venit acasă cu mai mult de 1500, și-am mai făcut și cumpărături!”. „Cum? Ai găsit bani?”, se mira tetea Cică.

Când peste vară, preotul din sat a citit la poarta bisericii – unde erau mai mulți oameni adunați „la povești” – că am ieșit la școală cu „foarte bine” a fost o altă bucurie. În anul următor, tot cu „foarte bine”, dar în anii III și IV n-am mai fost eminent, dar totuși bursa n-am pierdut-o. Cauza consta în pasiunea mea pentru lectură, citeam noaptea până târziu la lumina lămpii mele cu petrol, lumina electrică era prea scumpă s-o ardă gazda pentru mine. Iar la școală citeam deseori și în bancă, chiar în timp ce profesorul explica... Începusem să scriu și poezii, în anul terminal am citit poezii la ședința literară, Mihai Moldovan, ajuns învățător și director al școlii din Luieriu, îmi făcuse critica. Mi-a fost ciudă când, la vreo zi-două, un profesor cita, ironic,... „E ușor a scrie versuri / Ce din coadă au să sune / ...” dar eu l-am taxat de...invidios.

Cursul superior al liceului

Așa a trecut vremea și-am ajuns la sfârșitul celor patru clase ale cursului inferior al liceului (gimnaziul). Se pune problema continuării școlii, dar cum? După mai bine de doisprezece ani de așteptare, că doar-doar va veni, ori vom auzi vreo veste despre tata că trăiește, văzând că toate așteptările sunt zadarnice, s-a făcut prohodul tatei la biserică. Mama „cântase” un bocet special, în care pusesese toată jalea așteptării! În anii din urmă, fratele mamei, tetea Cică, se însurase, luase tot o orfană de război (a lui Negru Ion), dar acum nu mai prea putea s-o ajute pe mama la coasă, la plug, abia prididea să mai facă față la casa lui și a soacră-si, care avea pământ cam mult și era văduvă.

Tot atunci, un om de omenie, Simion Radu, rămas văduv cu trei copii – pe primul, [Ianoș], deja și-l însurase, cu nepoata Mariei Conțiu („Mădama”) –, începu să-și prindă vorbă cu mama, că ar lua-o bucuros în căsătorie. Neamurile mamei erau de acord ca ea să se ducă după acesta „că-i om de omenie”, cum am zis, având și el copii, nu-și va bate joc de copiii dănei etc. Ba mai întâmplându-se ca omul să aibă căruța și cal (nu tocmai de mult se ajunsese la ele), îi zicea mamei că în cazul în care voi urma eu școala la Târgu-Mureș, va putea veni cu căruța să-mi aducă alimente, distanța din Cozma fiind de vreo 50 de kilometri. E adevărat că mai zicea: „Eu n-aș putea să-mi nenorocesc copiii mei vânzând, eventual, pământ pentru a-l face pe al tău «domn»”. De aceea, ar fi bine să rămâie de învățător, i-ar mai trebui doar doi-trei ani de școală și astfel am putea birui cu cheltuielile!”.

Într-adevăr, mama, sătulă de greutate și mai ales la îndemnul neamurilor, s-a căsătorit și s-a mutat în „Dos” la tata vitreg, lăsând în casa dănei chiriași (învățătorul Popescu apoi învățătorul-director Gheorghe Bălăiță, care, în 1940 pleacă odată cu cedarea jumătății Ardealului și despre care am auzit că a murit pe front, mă întreb dacă n-o fi fost tatăl scriitorului George Bălăiță, caz în care, acesta s-a născut în casa noastră).

Tot acolo a locuit și învățătorul Ioan Maftei, care apoi s-a mutat și s-a căsătorit în Frunzeni. Cu soțul al doilea, mama s-a înțeles așa: va avea dreptul să-și țină la dânsul o vacă și-mi pare că și două oi, să păstreze și banii de pe chirie, circa 100 de lei lunar, dar nu știu dacă mai primea și pensie ca văduvă de război. Asta, pentru a mă putea ajuta la școală, soțul ei neobligându-se a mă întreține, spre a nu-i băga de vină mai târziu copiii lui (feciorul lui cel mic, David, avea vreo 18 ani și începuse să lucreze la fabrica de cherestea din Reghin).

Deși eu aspiram la școală mai înaltă, visul meu era teologia, m-am îndoit întrucâtva că dacă nu se poate, atunci să fiu și învățător. Asta însă, în vara lui 1927, după ce la examenul de admitere din iunie, la Liceul „Alexandru Papiu-Ilarian” [în continuare „Papiu”], din Târgu-Mureș, fusesem respins (vedeam pe câțiva cu... proptele, erau cei care s-au dus deja în ultimul an de gimnaziu la „Papiu” ca să fie mai siguri de reușită).

Și așa, cu încă trei colegi, Grama, Merdar, Stroie, toți – așa zicând – mai slabi decât mine la studii, am mers la Blaj, unde am dat examen de admitere la Școala Normală. Și ce uluire, toți trei au fost admiși, iar eu respins! Mi-a venit așa o jale, amestecată cu ciudă și cu indignare, încât știu că am făcut o poezie în care blestemam, pătimăș, Blajul. Se poate pricepe cu ce sentimente de disperare, apoi de rușine, am venit acasă, când îmi vedeam toate drumurile închise.

Deși cam descurajat, mă bătea totuși gândul să mai încerc încă o dată admiterea, la sesiunea din toamnă. domnul Genu Mera, student la drept și apoi pedagog la „Papiu”, îmi spunea: „La «Papiu» e foarte greu, cine-i «eminent» la Reghin, abia de ajunge «suficient» la «Papiu»!”. Lăzluca Preda, de frica chimiei la Târgu-Mureș, precum și alții, mai bine s-au dus la Liceul „Alexandru Odobescu” din Bistrița. Cum n-aveam altă ușă la care să bat, am încercat în toamnă și am fost admis!

M-am pus pe treabă, auzind că-s așa de aspri (pretențioși) profesorii. Și, mulțam Domnului, după primul trimestru, pe cât îmi amintesc, din cei 42 de elevi ai clasei, numai șase erau fără „secundă” la nici o materie, iar între cei șase eram și eu. Încetul cu încetul iar am lăsat-o mai domol (lejer), dar n-am fost niciodată corigent peste vară.

Cu poeziile am lăsat-o aproape total, mai ales de când dându-i caietul meu cu poezii, din anii anteriori, lui Ovidiu Papadima („octavan” [în clasa a VIII-a], președintele societății de lectură), acesta mi-a returnat caietul fără să zică nimic, nici bine, nici rău, eu văzând în asta, cu siguranță, lipsa de talent. El era coleg cu vărul meu, Grigore Friciu, amândoi premianți la concursul „Tinerimei”, dar distanțați mai târziu în viață: unul, din profesor-catehet la Blaj și Târgu-Mureș, ajuns spălător de sticle într-o magazie, iar celălalt, profesor universitar! Nu mai zic că, și în timpul școlii, Papadima, ca fiu de protopop, beneficia de confort sporit, cameră, bibliotecă, pe când Grigore, ca fiu de țărani, dădea ici-colo ore ca să câștige un bănișor.

Tocmai pe atunci, dezvelindu-se primul monument al lui Avram Iancu – înainte de al Doilea Război Mondial – un coleg, Ioan Târnoviceanu, ceruse voie profesorului de limba română, Dumitru Mărtinaș, să recite la serbarea de la Palatul Cultural o poezie de-a mea, dar răspunsul a fost negativ. Bănuiam, doar, motivul: n-a fost poezia la înălțime sau, ceea ce înclinam a crede, nu a vrut să lovească în sensibilitatea fraților maghiari, prin versurile finale („Din plug, tu ți-ai făcut baltă / Și sabie din coasă. / Și ai luptat cu-atâta drag / Să rupi cătușa groasă. / ... / E amuțit dușmanul gureș, / Iar noi ți-aducem salutare / Pe piață-n Târgu-Mureș.”)

Din răstimpul celor patru clase superioare de liceu, mi-aduc aminte ce izbitor de ridicol mi s-a părut, în primul an, întâia lecție de limba franceză. Noi, la Reghin, eram obișnuiți astfel: scoteam cuvintele cu dicționarul, învățam vocabularul, citeam și traduceam lecția.

Cum nu era radio sau televiziune, eu nu auzisem niciodată pe cineva vorbind franțuzește, auzisem doar ungurește și nemțește, nu eram deloc dedat cu sunetele acestei limbi. Or, profesorul René Larché, francez de cetățenie, directorul Liceului Francez din localitate (învățau acolo doar copii de familii alese, boieri etc.), înălțuț, subțirel, cu o bărbie ce mi se părea ca de... țap, se mișca întruna când vorbea și vorbea repede și numai în franceză. O singură dată l-am auzit vorbind românește, când mă nimerisem în librăria lui Bucur și cerea ceva anume.

Și zic, cum vorbea el repede în limba lui, eu nu înțelegeam absolut nimic și mi s-a părut atât de ridicol încât nu-mi puteam reține râsul. Știu că, de frică să nu mă vadă și să mă dea afară, m-am aplecat după spatele colegului din față și mă forțam să nu izbucnesc în râs. Mai târziu, m-am obișnuit, mă aflam în termeni buni cu dânsul, știu că a comandat niște cărți din țara lui și am primit și eu o carte de logaritmi, în românește nu erau. Eu abia începeam cu logaritmi, dar le trebuiau și celor mai mari, cerându-mi, l-am împrumutat unuia din clasele superioare (Ciobanu?) care, fără să știu eu, a făcut ceva notițe pe margini. La câteva zile i s-a furat dar, întâmplător, printr-un coleg am dat de urma cărții (foaia cu numele meu era înlăturată). După cercetări, ce-l care o luase, Varodi și nu mai știu cum, a fost eliminat. Deși mi-a părut bine c-am găsit cartea, n-aș fi vrut să-i fac cuiva rău.

La început, câteva săptămâni, l-am avut coleg pe Constantin Silvestri, care studia și la Conservatorul orașului. El îmi alesese din prăvălie vioara, pe care o cumpărasem cu multă jertfă, cruțare și renunțare la multe lucruri. Regret până astăzi că nu m-am dus la concertul lui George Enescu, era cam scump biletul (vreo 40 de lei) și mă gândeam că o să am ocazia când voi avea mai mulți bani. Dar ocazia nu s-a mai ivit niciodată.

Mă descurcam și cu fizica, cu chimia, mi-amintesc de spaima elevilor la ora profesorului Artur Dupont, când un coleg era ascuns sub picioarele noastre. La fel, poate încă mai bine, la alt obiect ce era groaza elevilor, la limba latină, cu profesorul Traian Popa, cel care le spunea „păsări călătoare” colegilor noi, veniți de la alte licee, mai ales din Vechiul Regat. Cum cei mai mulți dintre ei locuiau în internat, la fel ca mine, n-am avut cum să învăț ungurește.

Văzând apoi, pe parcurs, că... „nu-i chiar așa de negru dracul”, am început să reiau vechea mea pasiune – cititul cărților – desigur neglijând, în oarecare măsură, studiul. Citeam sub pupitrul băncii, când nu mă interesa explicația profesorului, ori asculta elevii, apogeul atingându-l în al doilea an, când citeam până și noaptea. Începusem să fiu preocupat de frământări filosofice.

La noi în sat, deja de pe clasa a IV-a de liceu, Ion Ursan („Benguțu”) se făcuse pocăit, mă războiam cu el, apoi cu Gavril Borșa („Boroji”). Voiam să știu dacă mai exista sau ba, altă viață după viața pământească de aici.

Un macedonean (aveam și colegi turci, din Dobrogea, în liceu) avea, prin nu mai știu cine, *Educația sexelor* a colegului Bănulici, apoi trei volume despre spiritism, nu erau prea groase, dar când o carte obișnuită era cam 30 lei, aceasta costa 300 lei și nu se găsea de vânzare. Cum citeam? În dormitor mă prefăceam că dorm, iar când ceilalți adormeau, ieșeam tiptil în veceu sau mai ales într-un colț de coridor, era lumină electrică, citeam și iar citeam. Nu mai știu cum, dar explica și realitatea lui Isus în Euharistie. Mai mi-aduc aminte că te învăța cum să stăpânești spiritele din cealaltă lume. Mai pe scurt, mi-am zis: îmi ajunge că știu de existența unei lumi a spiritelor, deci nu se termină totul odată cu moartea! Atunci nu mă iau eu după explicația voastră, ci după ce-i mai sigur: explicația Bisericii Creștine, așa nu poți ajunge rău. Astea și altele, citeam. Ba, mai aflând că în amfiteatrul de fizică-chimie este și biblioteca școlii – cu ușa neîncuiată – am luat și de acolo cărți de citit, dar nu mult timp, desigur le puneam înapoi, de frică să nu mă prindă. Ziua învățam, noaptea citeam!

Unii profesori (Traian Dumitrescu, Duțulescu și alții) pretindeau după explicația lor și nu din carte [manual], scriam după expunere, pe fugă și apoi, la internat, scriam din nou, mai citibil ca să poată scrie și alții. Ba uneori trebuia să facem și pe „monitorii”, examinând elevii din clasele inferioare dacă-și știau lecția. Mai trebuia să explic, ajutând pedagogul (Emil Vlasiu), care dădea unora ore pe bani, am uitat dacă mi-a dat și mie.

La internat stăteam lângă un geam, la meditațiile de după masa, „ductor”, în primul an, era Octavian Friciu. N-am reușit să-mi schimb locul și, nu știu dacă din cauza curentului sau din oboseală, am început să sufăr cu ochii, asta însă în toamna ultimei clase.

La societatea de lectură nu m-am angajat cu nimic, eram prea aglomerat, parcă am făcut totuși critica unui coleg ce scrisese despre Bogdan-Duică.

În primul an, dominau „octavanii”, Ovidiu Papadima cu revista lui, *Îndemnul*. Îi vedeam atâta de sus, parcă toți ar fi fost profesori universitari. Erau domni, absolvenți, făcuseră nu știu ce grevă încât unii trebuiră să părăsească internatul ori chiar școala. În tabloul absolvenților, doar șăpci, sau fiecare cu pasiunea lui, fără director, care voise să-i țină mai supuși.

Pe clasa a VI-a de liceu, s-a redus durata acestuia de la opt la șapte clase (îmi părea bine, pe de-o parte, pentru cheltuielile cu întreținerea). Profesorul Ioan Bojor predă, în clasa a V-a, botanica, în a VI-a, zoologia, acum ambele într-un an, ne explica în versuri, spre hazul nostru, însă așa de repede încât nu rețineam, dar la lecție se cerea să știm, nu în poezie, ci la modul serios. Zice că așa s-a dat ordin de la minister, să se concentreze materia, deci trebuie să mergem „în fuga mare”.

Dintre profesori ne era simpatic și dirigintele nostru, René Larché, care spre finea anului ne întreabă prietenește, părintește chiar, ce am vrea să devenim în viață, unde am vrea să ne ducem după liceu. Mulți ofițeri, câțiva la drept, puțini la teologie ori litere. Știu că a vorbit frumos, tot în franceză, îndemnându-ne să mergem la cariere practice. În special, ne-a atras atenția că, în țara noastră agricultura este mult înapoiată și regretă că nimeni nu se îndreaptă spre această ramură. Noi însă, cei mai mulți fiind de la țară – cu atât mai mult cei de la oraș –, ziceam că doar de la sapă am venit și după atâta trudă vrem să ajungem „domni”. Azi, după 50 de ani, vedem că profesorul nostru avusese dreptate.

Alt profesor iubit de elevi era Dumitru Mărtinaș, moldovean romano-catolic, trecuse la ritul greco-catolic, pe câte știu. Ne era profesor de limba română și ne purta prin slăvile frumosului, ale literaturii și ale filosofiei, încât nu ne mai săturam ascultându-l! În ultima clasă de liceu, de ziua lui onomastică – Sfântul Dumitru –, toată clasa i-am dat o serenadă. Ne-a primit în familie, ne-a servit cu băutură și cu prăjituri. În 1938, la Congresul Internațional Euharistic de la Budapesta, l-am cunoscut pe fratele dânsului, preotul I. Mărtinaș. Tot mă bătea gândul – neîmplinit însă – de a-i face o vizită profesorului, în Moldova, unde se retrăsese.

N-am reușit, însă am auzit c-a repausat acum vreo doi ani [1979]. Abia apoi [în 1985] i s-a publicat studiul vieții sale: *Originea românească a ceangăilor din Moldova* (români maghiarizați, refugiați în Moldova).

După ce nu reușisem la examenul de admitere la „Preparandia” – Liceul Pedagogic – din Blaj, îmi era ciudă, dar pe de altă parte îmi părea bine deoarece, încă de la început țințisem mai sus, la preoție. „De preot, tot satul ascultă!”. Am reușit la liceu, știam că acesta îmi este drumul, liceu, teologie ori să ajung profesor. Dar câte întâmplări, câte greutăți!

Ne-am înțeles că-mi vor aduce mâncarea de acasă, ori bucate, de îndată ce vor găsi o gazdă potrivită. Intrasem, provizoriu, la cine s-a nimerit, împreună cu un consătean, Pompei Păcurar, care era la Școala de Arte și Meserii. Ne făceam amândoi o mămăligă cu ceva brânză, „papă” [omletă], cu ce se nimerea. Mai apoi, cum el mânca la cantina școlii, prin el, sau nu mai știu cum, am mâncat și acolo pe la începutul toamnei, vreo lună, pedagog era unul Kiss. Nu-mi amintesc din ce pricină mi s-a spus să nu mai merg acolo la masă, poate aranjaseră numai cu cei de la bucătărie cărora le era frică să nu afle directorul.

Nu mai știu cum de am ajuns iar în legătură cu domnul Aurel Chereșteș, care fusese mult timp, încă înainte de război, notar în Cozma. În timpul examenului de admitere mai dormisem puțin și pe la dânsul, cum dormisem și pe la doamna Maria a lui „Pontoș”. Știu însă că într-o noapte din acea toamnă – cum eram cu Pompei, îmi era rușine să-l duc și pe el la familia Chereșteș, părându-mi o îndrăzneală cam mare – am dormit cu Pompei printre niște brazi, pe câmp, în apropierea unor izvoare puternice, deasupra târgului de vite, cred că era undeva în stânga șoselei ce urcă din centru spre policlinici. Ne-am învelit cu țolul și am dormit sub stele, cu teama ca nu cumva să adormim prea tare și apoi, dimineața, să ne vadă cineva și să ne ia drept vagabonzi, ceea ce nu s-a întâmplat. Apoi am găsit la cineva, deoarece el era mai acasă, venit înaintea mea la Târgu-Mureș, pe când eu venisem doar atunci, pe clasa a V-a de liceu.

Nici nu-mi venea să cred ce noroc a dat peste mine când, la intervenția domnului Aurel Cheresteș, am fost primit în internatul liceului „Papiu”. Îmi amintesc că directorului Duțulescu îi fusese milă de bietul bătrân, bolnav, ce venise la el și-l rugase cu atâta tragere de inimă pentru mine. Mă rog ca bunul Dumnezeu să le răsplătească amândurora binele ce mi l-au făcut! Cheresteș a murit de mult. Duțulescu venise de la Craiova – o minte ageră de oltean – nu era bine văzut de ceilalți profesori, avusese și un proces cu ei, la mijloc era invidia și... partidele. După doi ani a plecat, l-am plâns împreună cu un coleg – băiat de trupă, de regiment – căruia îi făcuse același bine ca și mie: admiterea în internat. Pe atunci, taxa la internat era – din câte știu – zece mii de lei anual, în timp ce o vacă era trei-patru mii, tot cam așa un iugăr de loc, iar la București – unde cozmenii mergeau cu diumul – o femeie de serviciu ajungea la 500 de lei pe lună, un bărbat cu o sută, două, mai mult.

Eu de unde să plătesc? Dacă mama vindea vaca tot nu ajungeau banii pe un an, iar în ceilalți ani nu mai avea decât o vițică. Directorul îmi spune că deocamdată îmi dă, numai așa, o jumătate de bursă (nu mai știu cât era, nu mă interesa decât să pot sta în internat), iar de restul va vedea dânsul. Bănuiam că-și zicea: unde mănâncă peste o sută de guri, una, două în plus nu mai contează. Și așa am rămas în internat unde se trăia domnește.

Pe atunci venise regele Carol al II-lea în țară și am fost cu trenul (vagoane de vite), gratuit, la Alba Iulia. Tot atunci am văzut la cinema – era cu mult mai ieftin decât concertul Enescu – *Viața lui Isus*, impresionant mai ales momentul răstignirii, când orga imita tunetele și fulgerele de la marea tragedie, atunci filmul era încă mut, dar însoțit de muzică.

În clasa a VI-a, cam pe la jumătatea anului, pleacă directorul și vine altul, profesorul Grigore Ciorteș (poate pentru că veniseră național-țărăniștii la putere). Nu s-a aflat nimic din câte știu, despre situația mea în internat. Când însă veni toamna anului ultim de liceu, eram îngrijorat, oare cum va fi. Noul director era ardelean, era mai... legal, nu așa labil și generos.

Și-am procedat după gândul meu. În loc să merg pe ușa de la intrare, unde portarul – instruit – te îndrepta la direcțiune ca să achiți taxele de internat, acum nu mai era acolo director ocrotitorul meu, am ales altă cale: mai pe înserate, mi-am aruncat peste gardul școlii hainele de pat și cele de schimb, am sărit și eu, m-am dus într-un dormitor, mi-am ales un pat – încă nu veniseră toți interniști – și de aici încolo m-am comportat ca toți ceilalți, la fel și după vacanța de Crăciun. Fraudă? Îmi spuneam că acționam pe baza vechii convenții cu directorul precedent, eu altă soluție nu aveam, chiar de voi fi obligat, după ce voi avea și eu leafă, să plătesc, dar acum fac totul să nu întrerup școala.

Însă, cam pe la jumătatea anului școlar, nu știu ce verificări s-au făcut și s-a aflat de existența mea fără plată în internat. Nu-mi mai aduc aminte împrejurările, îmi pare că s-a pus problema în clasă, unde directorul propunea istoria, și atunci s-a întâmplat un frumos gest de umanism și colegialitate, pe care eu multă vreme îl purtai în gând, cu intenția de a-l întoarce colegilor cu ocazia unei ulterioare întâlniri colegiale aniversare. Dar în 1940 începuse războiul, ordine de chemare – galbene, verzi, roșii –, se cedase Basarabia și în acea învălmășeală nimeni nu mai avea poftă de aniversări. În 1950, Biserica Greco-Catolică era de curând suprimată, eram prin închisori. Am trecut peste 1960 și 1970 și-am încercat dorința de a ne întâlni în 1980, câți vom mai fi fost rămași, dar nu s-a aflat nimeni să ia în mână organizarea întâlnirii de 50 de ani de la absolvire. Dumitru Poptămaș zicea că pune o mie de lei la bătaie, asemenea Traian Turcu, dar nu s-a aflat nimeni (Iosif Marcu era bolnav, Augustin Rusu asemenea) să organizeze întâlnirea de 50 de ani de la absolvire. Eu aveam de gând să suport spesele cu banchetul, dar întâlnirea a rămas un dor neîmplinit. Aș fi dorit să știu cine a mai rămas după război și care pe unde a ajuns.

Revin acum la gestul colegial: în fața directorului, colegii mei de clasă – nu știu dacă toți sau numai majoritatea – au apelat la clemența acestuia, să mă mențină mai departe în internat, fiind în ultimul an, obligându-se fiecare să contribuie cu câte 200 de lei. Și așa a rămas înțelegerea.

Unii erau de părere ca să strâng eu banii, dar am zis că e mai bine să o facă un alt coleg, Ioan Marcu, și așa am rămas în internat, iar de chestia asta n-a mai fost vorba până la eliberarea diplomei de bacalaureat.

În prima vacanță după clasa a V-a, din cursul superior al liceului, mama era deja măritată, în „Dos”, cu acel om bun care a fost Simionu’ Radului. Niciodată n-am auzit vreo înjurătură, nici nu fuma, nici nu bea, așa și copiii lui: Ianoș – care era însurat –, David, flăcău – ce în curând o va lua pe sora mea în căsătorie – și Maria de vreo 12 ani. Având acum cine să lucreze, eu îmi vedeam de cărți, doar la făcutul fânului ce le mai ajutam. Aflând de prețul timpului, îmi făcusem un program în care, ceas de ceas, era stabilit ce trebuie să fac. Exerciții de limba franceză, pe care voiam s-o stăpânesc cât mai bine, citeam cărți în această limbă! Începusem să fac exerciții de hipnotism, întărirea celor vechi care, fiind obositoare, nu le-am continuat prea mult. Spiritismul îl abandonasem ca periculos (o dată la liceu încercasem – masa refuza să miște paharul). Vara citeam literatură română și străină. Iarna citeam serile – se adunau curioși vecinii – romane captivante din *Revista ilustrată*.

Încă de atunci încolțise în mine ideea de a învăța mai multe limbi străine, ca să pot face... ocolul pământului. Acest gând m-a stăpânit mulți ani și aproape ajunsei la țel. Româna, maghiara, germana, engleza (asta mai greu, dar am câștigat un... purcel, învățând-o pe Meletia lui Aurelu’ „Măiului”, care era corigentă la limba engleză, că altcineva nu era atunci prin jur, acum ar fi destui!). Mă recomandaseră părintele Gheorghe Nicolau și soția sa, Melania. Și eleva a trecut corigența la limba engleză, dar ce folos, că picase la chimie unde o pregătise soră-sa, poate n-a avut pe cine, a întrerupt școala și s-a măritat bine, la Bistrița.

Cu limba engleză, din Anglia ajungi în America și de aici, prin nord, în Rusia și din Rusia iar în... România. Și așa făcusem, în minte, ocolul pământului. E drept însă că limba rusă o deprinsesem mult mai târziu, după al Doilea Război Mondial și, mai ales, în clandestinitate când, cu un dicționar, l-am citit pe Gogol în original. Regret uneori, nemaocupându-mă, am uitat această limbă a unui atât de mare popor și a unor mari scriitori.

Boala și operația

Nu mai știu nici astăzi din ce pricină, cititul prea mult, excesul de hipnotism, curentul din dreptul geamului sau altceva, din toamna anului 1929 începuse să mă supere ochii. M-a tratat, ca medic specialist – Domnul să-i odihnească sufletul! – doctorul Traian Chirileanu. Pare-mi-se că mi-au trecut ochii, dar am dat în otită. Dureri îngrozitoare – eram la internat, trebuia să învăț – până ce mi-a copt și apoi mi-a spart în urechea stângă. A început alt calvar, nu mai știu, zilnic ori a doua sau a treia zi, în cabinetul medicului până ce se terminau toți clienții (ei aveau bani, eu ca școlar nu plăteam nimic) și apoi „flambarea”, curățirea cu vată, după care-mi turna câteva picături de apă oxigenată. Nu știu dacă nu s-ar fi putut face asta la infirmeria liceului și de ce nu m-a trimis la un specialist. Trebuia, probabil, să plătească școala și nu voiau să îngreuneze bugetul acesteia.

Destul că, după aproape o jumătate de an de așa viață, spre apropierea vacanței de Paști, boala mea învechită și netratată corespunzător se complică într-o formă foarte serioasă, pe vremea aceea și mai gravă, mastoidită. Dureri îngrozitoare și începuse să mi se umfle capul. Din câte îmi amintesc, am mers la medicul Ion Pintican, care a vorbit cu nu știu cine, și așa am fost internat în spital, chiar în sâmbăta Floriilor. Făcusem ceva pregătiri sufletești de Sfintele Paști, împreună cu toți elevii. M-am fost mărturisit și eu dar, în acea dimineață, aranjând prin dulapul meu de elev – ca în cazul în care voi muri la spital în urma operației, să-mi găsească hainele și cărțile, fiind câte doi în dulap –, am găsit o bomboană și am mâncat-o. Abia după aceea mi-am adus aminte ce făcusem și nu m-am mai dus la Sfânta Împărtășanie. Nu mai sunt sigur dacă a fost vreun preot și dacă m-am împărtășit în spital.

Și așa am ajuns din nou între cei ce ședeau pe patul durerilor. Un bărbat, destul de tânăr, tăiat cu cuțitul într-o coastă. Altul, operat, cerea apă – nu-i era permisă –, se scoală noaptea și, de pe la mese, înghite apa, iar a doua zi era mort. Pentru mine durerile se accentuau pe zi ce trecea. Cât de lung e un ceas, în dureri crâncene! Medicilor prea puțin le păsa, erau obișnuiți. O dată, era o comisie, cer să fiu operat mai repede. Profesorul – cineva zicea c-ar fi englez – m-a certat. Și așa, așteptam, așteptam operația sau... moartea, sau și una și cealaltă. Mi se părea că am suferit prea multe în viață până atunci, poate și datorită lecturilor pesimiste – Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche –, că nu mă așteaptă nu știu ce bucurii, că îmi e tot una viața sau moartea. Capul mi se umflase, o ureche era mai sus alta mai jos, aveam spasme. Printr-un aranjament cu bolnavii, nu știu de ce m-au dus într-o cameră mică. De pe prag, când am sosit acolo, o soră tânără, văzându-mă și-a luat capul în mâini și a zis: „Vai! Mastoidită!”. Atunci am înțeles că aveam ceva grav, periculos, și-am reținut numele bolii. Era în cameră un bătrân, operat de stomac, ce se văieta întruna. Știu că văzându-mă pe mine cum mă drăpănam [svârcoleam], dădea din mână și a zis: „Szegény gyermek!” (bietul copil, ung.), iar a doua zi el era mort. Am fost dus din nou în salonul mare, iar în una din zilele Săptămânii Patimilor am fost operat. Operație grea, din care nu mai știam de scap ori ba, mi s-au tăiat cu dalta oasele capului. Nu-mi păsa de viață, doar mă durea de mama, că n-am putut s-o răsplătesc pentru binele ce-mi făcuse, nici nu i-am fost scris, ca să n-o mai necăjesc!

Poate că aici ar fi locul să amintesc de pesimismul meu. Nu mai știu pe ce clasă eram, poate pe a VI-a sau a VII-a, la liceu, când viața mi se părea insuportabilă, cu toate că eu căutam să mă țin pe o linie morală demnă. Colegii povesteau diferite aventuri cu amoruri nepermise, ba discutau cum să mă ducă și pe mine la plăcerile amorului, dar eu vedeam că sunt tot în necaz, iar mulți din cei răi, o duc bine. Și-atunci am zis: „Ce ar fi, să schimb macazul, să devin rău, să calc – cum se spune – peste cadavre, și să-mi urmez ambiția?”. Și anume: să mă fac „luntre și punte”, „frate cu dracul” (Doamne iartă-mă!, zic acum) ca să ajung în vârf.

Să devin... rege, în România, ori altundeva. Dar cum? Subminarea regalității (o vedeam cam pe calea revoluției și se vede că nu eram cu totul în afara realității, dovadă,... Ceaușescu!), republica, apoi iar lupta pentru instalarea regalității, iar eu, ales rege!

Și-am tras la sorți, pare-mi-se cu colegul Bănulici, „de azi înainte să fiu bun, sau rău?”. Bunul Dumnezeu să mă ierte că, am încredințat o viață de om hazardului. Îmi ziceam: „Este prea scurtă o viață și, mai ales, zbuciumată, cum este a mea, ca să înfăptuiesc acele perioade istorice, probabil mă voi opri, undeva la mijlocul ei, prin survenirea morții, dar nu-i bai, încep ori ba?”. Și când am văzut că-mi iese soarta ca să fiu „bun” în continuare, nu m-am arătat, dar abia mi-am reținut lacrimile: Dumnezeu mă vrea bun, mai departe, și-am continuat să mă bucur – până astăzi – dacă pot face binele.

Și așa, îndurerat, cu riscul de a părăsi lumea, am ajuns pe masa de operație, cu un specialist chemat din oraș -- spitalul nu avea –, doctorul Goldglauz. Cred că a fost chemat de direcția spitalului (de stat), dorind și ceilalți medici, nespecialiști, să facă școală pe mine. Îmi spusese, după operație, un coleg evreu (Rosman?), că unchiul său de la Oradea face o astfel de operație pentru optsprezece mii de lei, ceea ce mama, să fi avut nu o vacă, ci chiar patru, și tot n-ajungea să facă atâția bani. Și nici eu n-aș fi voit, când riscam să mor în operație, ca dânsa să devină săracă, lipită pământului, s-ajungă la gradul de cerșetoare, chiar dacă tatăl vitreg s-ar fi învoit să vândă tot pământul ce-l aveau, pentru a obține o astfel de sumă.

Așadar, cu riscul de-a muri, dar aproape indiferent de-a mai continua o viață atât de grea, iată-mă legat pe masa de operație, cu masca de cloroform pe față. Îmi ziceam: „Fie ce-o fi, doar cu Dumnezeu vreau să mă am bine!”. Deodată aveam senzația că ceva mă proiectează în sus, și apoi că mă afund în adâncul infinit... Mi-amintesc ultimul gând (reflexie): „Nu-mi pasă de nimic, nici chiar de Dumnezeu!”. Îmi pare că a doua zi (nu-s sigur) începui să mă trezesc, mi se părea că o soră de spital mă pișcă de mână, ori îmi dădea o injecție dar, conștient, n-am arătat dacă simt ceva. Mai târziu, după ce iar adormisem, știu că voiam apă, dar n-am putut scoate din gât decât sunete nearticulate, îmi era gâtul plin cu narcoză.

Cred că era Joia sau Vinerea Mare, când veni rudenia noastră, medicul Ion Pintican, și-mi adusese „lapte de pasăre” (mai înainte, când avusesem problema cu piciorul, soră-mea zisese: „cum poate prinde cineva atâtea păsări, să le mulgă?”).

Mama, cum n-am mers în vacanță, ori aflând de la altcineva că-s în spital, veni în ziua de Paști, și aceea a fost prima dată când știu că m-a sărutat, dânsa având principiul din bătrâni: „pe copii să-i iubești, dar ei să nu știe!” Tare aș fi dorit să știu dacă-s deformat tare la cap, poate oi fi cerut o oglindă, dar m-a repezit specialistul cu pansarea rănilor: „Crezi că nu te vei putea însura?” și a făcut o glumă mai puțin cuviincioasă, pe cât am înțeles, că vorbea ungurește.

La câteva zile, m-am dus la internat, urmând să mă panseze sanitarul școlii. Mai era un coleg care mă mai ocretea, dar nici el nici sanitarul n-au vrut să-mi dea oglinda, să văd cum arată rana. Presupuneam că era destul de mare (adâncă?), dar mi-am reluat frecvența la școală.

Nu mai știu cum, dar mi se părea că merge prea încet vindecarea și având teama de ceea ce pățisem din neglijență (de la otită, la mastoidită), m-am dus acasă la doctorul Goldglauz. Era un evreu, căruia bunul Dumnezeu să-i odihnească sufletul, cu dreptii! S-a mirat că rana nu s-a închis cum trebuia, mi-a dat niște medicamente și, în vreo trei zile, rana s-a închis și-apoi, treptat, scădea și umflătura capului. Când am făcut fotografiile pentru diploma de bacalaureat și tabloul de absolvire, abia se mai cunoștea că partea cu urechea stângă era mai îngroșată decât cealaltă, sănătoasă.

M-am silit să învăț, știind că nu am pe cine mă baza. Îi văzusem pe alții, băieți din familii sus-puse, cum primeau în decursul anului note mai mari, deși știau mai puțin decât mine. Dar mi-am zis: „Se va vedea la bacalaureat!” Și într-adevăr, acolo am fost satisfăcut! Doar unul a ieșit cu media de 7,50, doi cu media 7 – unul fiind eu – al optulea din 60 de candidați reușiți. Pe vremea aceea, se obișnuiau note mai mici. Zece era al lui... Dumnezeu, nouă al profesorului, apoi începeau elevii, așa era vorba! Se putea alege (facultativ), secția „umanistă”: limba română, istoria, limba latină, limba franceză, geografia, științele naturale (botanica, zoologia, anatomia).

Cei de la secția „reală”, în loc de limbi străine și științele naturii, aveau matematica, fizica și chimia. Cum mie mi-a plăcut totdeauna limba română, iar matematica doar de silă – abia obținând nota de trecere, doar în clasa a VII-a mi-a plăcut astronomia, la care am avut nota șapte – am ales prima variantă. La limba română mi-a venit George Coșbuc, subiect plăcut, dar profesorul mă întreabă la urmă, ce știu despre producția populară a lui Coșbuc, nu numai poeziile culte (unde am știut). Și-atunci, ceea ce nu învățasem în cursul liceului, îmi veni în minte ceea ce știam din copilărie, de la mama: „Blestem de mamă”: „Foaie verde tulpurea / Avea Leana, nici ca ea! / ...”, am mai înșirat încă una sau două poezii, iar profesorul din comisie mi-a dat notă bună. Am „scos-o” și la latină și la franceză, dar la geografie era cât pe ce să fac o boacăna, o gafă. „Cu ce se aseamănă Dobrogea pe hartă?” Mie, cum nu prea era timp de reflexie – era spre terminarea întrebărilor –, îmi veni în minte cum la Gimnaziul din Reghin, profesorul Ioan Bojor, arătându-ne Africa pe glob, o asemănase cu un...cartof.

Acum, felul cum arăta Dobrogea pe hartă, mi se părea că arată cu un...iepure, spatele – Dunărea, urechile – delta, dar totuși ceva mă reținea, ar fi fost un râs în sală, asista și public din oraș, elevi etc. Nu mi-a venit în minte „din punct de vedere geografic” și nu „morfologic”, cum credeam eu, dar profesorul, explicându-mi (pe când eu eram ocupat cu gândul să zic „iepure”) că, „e înconjurată din două părți, de apă (Dunărea și marea) și o parte...”, atunci am spus repezit, răspunsul așteptat: „peninsulă”. Și așa, mulțumind Celui de Sus, am terminat liceul. Mare bucurie pentru mine și pentru ai mei! Lazăr Preda, care făcuse la Bistrița, căzuse la prima sesiune, dar îl luă în cea de-a doua.

Eu eram acum liber și visul meu, de-a merge la teologie, se apropia. Majoritatea colegilor mei din Reghin rămăseseră cu cele patru clase de gimnaziu, ajungând funcționari, la finanțe, la poștă etc. Gazda mea, doamna „Crișănoaie”, necrezând că voi apuca să pot termina liceul, odată, când îmi exprimasem dorința – pe vremea aceea se făceau preoți și cu școală mai redusă – zisese: „Tu, neastâmpăratule, să ajungi popă?! Dacă tu ajungi popă, să-mi faci un sărindar[?] cu mâneci!”

Drumul spre Blaj

Spre mijlocul verii anului 1930, îmi spune – fie iertat! – părintele Simion Chibulcutean, parohul Cozmei, că se face concurs la teologie. Trebuiau înaintate actele. Și aici mai aveam încă un „hop!”. Nu se împărțiseră diplomele la finele bacalaureatului, spunându-ni-se că se vor da când vor veni de la Minister. Când m-am dus, mai târziu, cu intenția de a înainta diploma la Consistoriu, aflai de la nu mai știu care, ba îmi pare că era publicat afară: „Nici un act nu se poate elibera de la Cancelaria Liceului, fără ca mai înainte, elevul să-și fi achitat toate taxele restante!”. „Acu-i acu!”, îmi zic. Aveam două mii de lei strânși de la colegi (vreo câteva sute rămăseseră încă la colegul Traian Marcu, pe care nu l-am mai întâlnit până azi), mai aveam și eu de acasă vreo două mii... Dar ce erau patru mii, când trebuiau zece? M-am dus și m-am rugat la Sfânta Fecioară de la Grotă, în biserica Franciscanilor, care a fost în dreptul Teatrului Național, unde-i acum turnul memorial. Acolo, de multe ori, îmi plânsesem necazurile.

Cu inima-n dinți, am intrat în cancelaria liceului, era secretar Andraș, căruia i-am dat cererea (Știu că-mi alungasem din minte gândul taxelor internatului, ca nu cumva, prin sugestie, să-i vină în minte). S-a legat de numele meu, Augustin D. Giurgiu Acest D. Giurgiu avea oarecare rezonanță, de fapt, pe tatăl meu îl chema Dănilă (Dănuca) și am început fluent, cu mult curaj să „torn”, să călăresc pe acest fir (canava), că de fapt, la noi în comună sunt oameni mai fruntași, sunt mulți „nemeși”, nobili români, cu privilegii oarecând în istorie. Acolo este înmormântat voievodul [între anii 1658-1661] Ardealului (Transilvaniei), Acațiu Barcsay, de origine română...și așa, discutând...îmi eliberează diploma. Am alergat la Maica Domnului de la Franciscani, aproape tremurând de bucurie, spre a-i mulțumi.

Apoi, celelalte acte fiind făcute, am mers direct la poștă. Era urgent s-ajungă actele la Blaj, la data fixată. Mă temeam ca nu cumva să-i vină în minte secretarului, să telefoneze și să le aducă înapoi de pe drum... Odată ajunse la Blaj, cei de acolo convingându-se de existența lor, nu-mi mai păsa dacă le-ar aduce înapoi. Și într-adevăr, actele și-au făcut rostul lor și înapoi n-au mai fost cerute.

Dar n-a trecut mai mult de o săptămână ori două, și am fost chemat la oficiul poștal Tonciu, unde mi se comunică – aspru! – că s-a făcut o greșeală eliberându-mi-se actele contrar dispoziției directorului și ca atare, să mă prezint de urgență la secretariat pentru a plăti taxele. Însă acum eu eram...călare pe situație. Am întrebat, când vine directorul acasă de la băi, am spus că până atunci nu vin, deoarece e o situație specială, care nu se poate aranja decât cu dânsul, personal, neglijând toate insistențele. Și într-adevăr m-am dus, i-am amintit care fusese înțelegerea noastră comună – contribuția colegilor – care s-a realizat doar în parte, 2000 lei, mai aveam 2000 de la părinți și l-am rugat frumos să fie totul atât, el... „barăm încă ceva!”, dar a rămas cum am zis eu și ne-am despărțit fără să avem nici un sentiment potrivit.

Pe la mijlocul lunii august (1930), preotul paroh îmi spune că, pe data cutare, trebuie să merg la un examen de aptitudini, pentru a fi admis, deocamdată fiind primit doar provizoriu. În drum spre Blaj știu că m-am întâlnit cu fostul meu profesor de limba germană, I. Târnoveau, directorul Liceului Comercial și cu profesorul catehet [profesor de religie], Victor Turcu, tatăl colegului meu de la Liceul „Papiu”, care mergeau la exerciții spirituale, fiind preoți. Vorbind, s-au mirat că eu am fost primit la teologie deoarece, pe vremea aceea, era mare afluență la această Academie și erau primiți doar cei cu note mari la bacalaureat. (Toader Moldovan, al lui „Albu”, de la Sântu, a așteptat doi ani să fie primit și, văzându-și înșelată așteptarea, s-a dus la Sibiu, trecând la ortodocși). Chiar colegul și prietenul meu, Traian, fiul părintelui Victor Turcu, nu fusese primit. Eu, în sinea mea, îi judecam pe blăjeni, s-ar fi cuvenit să-l primească și cu o notă mai mică deoarece era băiat de preot și atâta favor merita să se facă unui preot, muncitor de-o viață în via Domnului.

Cu atât mai mult, cu cât, rar vedeai băieți de preoți care să meargă la teologie, ba chiar că acolo se duceau cei mai săraci, cei mai puțin dotați. Unii nu mergeau din mândrie, să nu se înglodeze în noroaiele satului. Au fost primiți, însă mai târziu, fie pentru a completa câteva locuri ale unora care s-au retras, fie mai mulți (Aurel Comes, Teofil Tătaru) pentru dieceza de Lugoj, care nu avea teologie (cum aveau cele din Cluj-Gherla și Oradea). Între cei primiți la Lugoj a fost și prietenul Traian Turcu, care, la Lugoj făcând și examenul de capacitate – era lipsă de cateheți în oraș –, a rămas mai la urmă, odată cu desființarea Bisericii Unite, ca profesor de limba română și, precum i-am scris acum vreo doi ani, n-a trebuit să treacă prin atâtea necazuri ca noi, cei preferați, admiși atunci în 1930.

Interessant cum a decurs examenul de admitere, mai mult formal, medical și canto. La cel medical, nimic deosebit. Suferințele mele din pricina sănătății erau trecute, ceva de altă natură nu aveam. Cu femei nu avusesem legătură, poate se urmăreau boli venerice, de se pusese întrebarea. La muzică – aptitudini muzicale – m-a pus să cânt ceva, pe cât știu, am cântat „Cât de mărit este Domnul!”, poate și altceva. Ciudățenia consta în aceea că profesorul Celestin Cherebețiu, care mă acompania la armoniu [acordeon], probabil mă urmărea să vadă cum prind tonurile, dar crezând că vrea să mă ajute în mersul cântării, îmi era ciudă și, chiar de aceea, o luam mai sus ori mai tare, ca să-i dovedesc independența mea, că știu și n-am lipsă de ajutorul lui. Abia târziu de tot, mi-am dat seama că trebuia să-mi acordez vocea cu tonurile armoniului. La fel, n-am priceput nici glasurile, socoteam că fiecare tropar are melodie proprie. Târziu, după teologie, am înțeles că fiecare glas are figuri pe care ai putea să le aplici bunăoară și pe un jurnal [?]. La fel nu pricepusem în liceu nici rostul logaritmilor. Mai târziu, trecând pe la fisc – în legătură cu impozitul echivalent –, am văzut că se foloseau logaritmii. Și apoi, fie iertatul! învățător, Ioan Șerban, într-o vorbire la săteni, pomenise de logaritmi („Știe părintele ce-s ăia!, la calcularea tragerilor cu tunul”).

Am venit acasă voios, pe toamnă voi începe teologia. Ni s-au luat măsuri pentru reverende. Pe atunci încă se dădeau gratuit, ca și

cărțile și întreținerea. Însă de pe al III-lea an, pe cât îmi aduc aminte, marea criză făcu să ne mai pună și pe noi să contribuim cu ceva. Întorcându-mă de la Blaj, sigur că nu-mi mai venea să-l blestem, ca atunci când fusesem întâia oară. Ba acum începusem să văd de ce a fost de lipsă respingerea de la examenul de învățător: ca să fiu primit la ceva mai înalt, la teologie, visul meu! Și încă, de ce a trebuit să sufăr cu piciorul? Ca să fie mama sfătuită de medic, să încolțească în mine dorul neostoit de a merge la școală. Altfel mama, fiind săracă, n-ar fi îndrăznit să se apuce, vorba primarului, „De mare lucru te apuci!”. „Cu ajutorul lui Dumnezeu, mă apuc, bade Ienoșucă,...și-apoi, cum o vrea Cel de Sus!”

În vara aceea [17 iulie 1933] se măritase sora mea Elena (obținând dispensă) cu David, fiul tatălui meu vitreg. Nuntă mare, prieteni de-ai mei, învățătorul-director, Dionisie Merdar, făcuse fotografii. Au jucat, până și domnul notar Moldovan! Au fost și câteva eleve, din familiile Alexandru Man („Șandoru’ Baraboului”) și a învățătorului Alexandru Moga. Dascălul din Băița – bătrânul Iuliu Dorgo, ce era neam cu noi – ținuse și un discurs la masă, mirându-se cum de mama, o țarancă așa de săracă, își ridicase atâta copiii, în special se referea la mine, ca teolog. I-am trimis și secretarului de la „Papiu” – Andraș – o scrisoare în care-i arătam că greșeala ce o făcuse cu eliberarea diplomei, contrar dispoziției directorului, a fost o mână diriguitoare a destinului, care mă ocrotește. El îmi răspunse, fălos, că el a fost aceea mână binefăcătoare.

Prietenul meu, Lazăr Preda – cum îl mai întârziase și neluarea bacalaureatului în primul an – s-a dus la niște cursuri de notar la Sibiu, în urma cărora a fost numit secretar comunal [la Lunca], unde s-a căsătorit și a funcționat multă vreme. Eu eram singurul student din comună. Se mai ridicaseră în trecut câțiva, abia trei, până la diploma de învățător, dintre țărani. Student abia fusese Ionelu’ popii și Jenu (Eugen) Mera, băiat de moșier. Deci, îmi era justificată oarecare mândrie și încredere, optimism în viitor.

Nu mai știu sigur dacă eram numai admis sau chiar făcusem primul an de teologie, când am făcut un drum până la București. Îmi

expira carnetul de călătorie IOVR [Invalizi, Orfani și Văduve de Război], ca orfan de război aveam 75 % reducere pe calea ferată, deși nu-l folosisem aproape deloc, doar de la Reghin la Târgu-Mureș. Atunci am văzut capitala pentru a doua oară, când am fost în primul an de liceu, toamna, mai făcusem o excursie gratuită. La un bufet, cu cumnatul Ioan Pașca din Valea Ungurului, niște prieteni de-ai dânsului, socoleni: „– Bea!... – Bea!... că nu ti face popă!”. Nemaiputându-mi reține râsul, privind la cumnatul: „Ba chiar că popă mă fac!”. „Cu atât mai bine, popa trebuie să știe să bea!”, o întoarce socoleanul.

Student la teologie

Începe să meargă viața oarecum liniar. Întreținerea din partea Mitropoliei, noi n-aveam decât să învățăm, încadrându-ne în dispozițiile regulamentului. Deoarece căutam să le observ [respect] în toată amănunțimea, unii începuseră să-mi zică – în glumă – „sfântul”, dar nu mă sinchiseam. Nu prea au fost evenimente ieșite din comun, amintesc introducerea „balicilor” [boboci, studenți în primul an] la finele câșlegilor, cu glume, caracterizări, poezii, măști.

Profesorul canonic, Augustin Tătaru, ne predă cu seriozitate „Dogmele”. Dumitru Neda – o bibliotecă ambulantă – nu mai sfârșea de spus din valurile vieții, din ale sfinților, și noi nu ne mai săturam de ascultat. Când ne vizitase ministrul Dimitrie Gusti, marele sociolog, o țarcă i se murdărise pe poala reverenții, râdea,... ca în „Țiganiada”: „...o țarcă i se cufurise în barbă”. La examene, când cerea Mitropolitul Vasile Suci („Vasile Vodă”, cum îi zicea Nicolae Iorga sau „Dacul cu capul pătrat”), ne duceam la Mitropolie, ne întreba, dar animându-se de câte un subiect, ne ținea aproape o conferință.

Noi îl admiram, în sinea noastră și ne miram, cum putuse îngrămădi atâta știință. Mai târziu, în anii ultimi, când boala i se accentuase, nu ne-am mai dus.

M-am deprins a citi literatură teologică franceză și italiană, împrumutam de la părintele spiritual Leon Sârbu, câte ceva în germană și latină de la biblioteca seminarului.

Acolo, în sala bibliotecii se făcea alegerea cadrelor în ședința Societății de lectură „Inocențiu Micu-Klein” a teologilor. Am citit și eu o critică binevoitoare colegului Ștefan Medveșan. Pe după rafturile cărților, făgărașenii Negrea, Dancea... mai ascundeau, câteodată, și câte o bărdacă cu băutură alcoolică, își ziceau că cei ce se împărtășeau cu ea fac parte din societatea GVV, denumire cu rezonanță de... spionaj sovietic. Ajungând la urechile superiorilor, rectorul ne-a adunat, trăgându-ne o muștrulială, numai ca aia! Era cât pe ce să înceapă eliminările, deși totul nu era decât o glumă, GVV însemnând, după interpretarea membrilor: „Gâtul Veșnic Ud”, de băutură, se înțelege!

Rareori mergeam în oraș, la vreo conferință (venise Ion Agârbiceanu și alții), la serbarea jubiliară, anuală, a Liceului „Sf. Vasile”, unde un elev recitase și în grecește ceva din discursurile patronului. O profesoară recitase o poezie de George Coșbuc, terminând: „...sărutul... e păcat?”, la care, sala plină de elevi și eleve a ovaționat: „Nu!”. Însă, probabil, reverendisimilor, clarisimilor din primele bănci, nu le-a căzut bine. Auzisem c-au strămutat-o pe naiva profesoară...

Când eram în anul trei, venise în anul întâi actualul PS Alexandru Todea [viitorul mitropolit și cardinal] care, după un an de teologie la Blaj, a fost trimis la Roma. Era cât pe-aici să plece și părintele Vasile Erseni. Cine dorea să plece, trebuia să-și facă cerere și-apoi dacă era ales, mergea. Eu pe atunci, adică la începutul primului an de studii, nu eram hotărât dacă voi rămâne celib sau mă voi căsători. Pe atunci, mai mult înclinam spre căsătorie, mai târziu îmi ziceam: nu cumva să iau locul unuia mai bun decât mine. În timp ce eu eram pe anul întâi, Grigore Friciu era pe anul trei, actualul PS de Lugoj, Ioan Ploscaru, era pe anul doi.

Pe Grigore încă l-au trimis la Roma, dar la un an, mă cheamă clarisimul Vasile Aftenie – prefect de studii (ne propunea „Morala”) – în camera dânsului și acolo dau de Grigore; venise de la Roma, nu-i priise aerul, era prea închis (careva ar fi zis: se afundă atât de mult în studiu și tăcere singuratecă încât poate înnebuni, mai bine să se căsătorească... s-aibă griji exterioare).

Pe anul trei, prietenii cei mai apropiați: Petru Suciu, din Voșlobeni, Octavian Bârlea, din Munții Apuseni (Mogoș-Bârlești), azi Monsenior în Munchen, Ștefan Medveșan, harnic și sportiv, Aurel Comes. Cu ei am redactat câteva numere din revista noastră – clandestină – *Spicul*. Scriam articole, poezii, cele mai frumoase, cu adevărat articole, erau scrise de Ioan Ploscaru. Cu dânsul ne plimbam prin grădină, discutam literatură, critică (*Pe frontul de vest nimic nou* [Erich Maria Remarque]... Dacă n-ar mai fi o viață, veșnică, viața de acum merită un glonț...).

Când se întâmpla, uneori, ca profesorul să fie reținut undeva, căci era mult de lucru, în administrație, în redacția revistei *Cultura creștină*, la *Unirea*, la *Unirea poporului*, personalul puțin (greul era pe Augustin Popa și pe Dumitru Neda), iar când se întâmpla să nu vină profesorul la ore, vă închipuiți ce zumzet era în clasă! În asemenea zgomot, unde fiecare făcea ce voia, era destul ca un coleg, Victor Bălțat, un tenor admirabil, să înceapă a cânta: „În poiana Vadului”. Se făcea o liniște...de se auzea musca! Mai era un altul, Iacob Târziu dar nu atât de artistic. Venea pe la noi și Ion Blăjan, orbul, ce era într-o vreme și cantor la catedrală (oficial, pentru a fi ajutat, pentru că totdeauna serveau drept cantori, teologii). Acesta este cunoscut lumii românești, de la radio și din cartea autobiografică *Omul cu ochelari negri* (unde nu-i prea recunoscător Blajului, dar așa-i lumea!). Dar nu cânta așa de frumos ca și colegul Bălțat, despre care nu mai știu ce s-a ales de el de la despărțirea din seminar.

Tot așa se întâmpla când, în mijlocul zgomotului din clasă, colegul și prietenul Traian Turcu, cu mare talent la desen, trecea la tablă, și, după ce o ștergea de praf – atrăgând prin aceasta atenția unora și apoi și altora, pe măsură ce o ștergea cu dichis, voind să vedem ce vrea să ne spună – trăgea cu creta o singură linie repezită și toată clasa izbucnea într-un singur glas: „Ersen!”.

Era linia caracteristică a nasului și gurii colegului Vasile Erseni (mai apoi preot în Cozma), care numai să nu moară de ciudă! Traian era mai tare ca el, iar cu întreaga clasă nu se putea bate. Am uitat ce ironie sau desen făcusem noi în *Spicul*, dar nu știu cum o smulse din mâna celui care o citea și a băgat-o, cu ciudă, în foc.

Toamna, pe la culesul viilor era mare petrecere pentru teologi, struguri, mâncare bună și vin, unii mai poftitori mai întreceau măsura, tot fâgărășenii erau cam în frunte! Era zi de jale pentru părintele spiritual (cred că era pe anul III, ultimul cules de vii) care, nici nu a venit în capelă seara la rugăciuni, ci ne-a trimis doar o scrisoare cu durere și dojană. Atunci l-am auzit pe Doncea zicând în capelă: „Sfinte Dumnezeule, Sfinte fărădelege...”, venindu-mi să râd pentru că-mi ziceau colegii „sfânt”, acum mi-au făcut și mie tropar: „Sfinte fărădelege”.

Pe anul ultim mi-au încredințat și chioșcul: bomboane, țigări, timbre, cărți poștale. Ba m-au mai pus și „ductor” (nu prim). Înaintea mea fusese Remus Păcurar, treabă mai multă cu țigările, date uneori și pe credit, venitul era al vânzătorului. Acum, când am ajuns eu, au spus că o să împart în două venitul, cu „Reuniunea Mariană” a teologilor (mă pusese ră și acolo secretar). M-am învoit însă unii nu erau bucuroși, deoarece nu făceam cinste (cu țigări), zicând că aş păgubi reuniunea. Am început să-mi largesc sfera de activitate: aduceam cărți religioase de la Bixad și Lugoj (aici în conflict cu domnul Rațiu) etc. Apoi rozare, cruci fosforescente de la Bixad (unul dintre cumpărători a fost părintele Nelucu [Ioan] Suci, care tocmai ținea la catedrală în săptămâna Patimilor, exerciții spirituale pentru popor. Îmi închipuiam crucea lucind în întunericul bisericii). Îmi pare că l-am împrumutat și pe teologul de atunci, Alexandru Todea, la o vacanță, cu vreo 20 sau 50 de lei. Știu că i-a fost rămas brăul, și, de pe drumul spre gară, i-a spus cuiva ca să-l duc și să-l las la gara din Periș, de unde l-a luat. La sfârșitul anului, partea mea de câștig a fost în jur de două mii lei, cealaltă parte revenind reuniunii. Ca urmaș, Dumitru Poptămaș – prieten și coleg – a preluat, împreună cu părintele Ioan Sârbu, restul de marfă. Cu banii mi-am făcut un pardesiu frumos, ce-l am și acum!

Ce să mai notez? Într-o noapte, s-a aprins un dormitor de la o reverendă prea apropiată de sobă. Noroc că prietenul Petru Suci, poate îngerul lui păzitor, s-a trezit și a dat alarma. Cum unii erau îmbătați de gaze, în panică nemaștiind ce fac, era cât pe ce să sară peste balustrada de la etaj.

Erau tare frumoase zilele când se țineau exerciții spirituale, impresionante, hotărâtoare confruntări cu sine însuși în fața lui Dumnezeu! Predicatori, pe rând, I. Chișiu, Dumitru Neda, Ioan Coltor, I. Gârleanu, Ioan Suci. Am făcut un tablou-fotografie – un fotograf de la Sibiu – mi s-a pierdut. Poate o să-l întâlnesc la careva coleg (Traian Turcu, de la Timișoara) și să-mi mai spună despre cei ce-am fost odată împreună, că eu i-am uitat pe cei mai mulți.

Între glumele ce le puneau la cale teologii, a fost și una specială pentru mine: când se adusese poșta, în refectoriu (la masă), primesc și eu un plic. Bănuind ceva, am pus plicul în buzunar, fără să-l deschid. Mă gândeam că intenția lor era să vadă care-mi va fi reacția și să-mi vadă perplexitatea. Poate unul mai visător... Emil Roșca, ce zicea, parcă: „O, Doamne!, de ce nu m-ai făcut / o cărămidă-n Institut?” (acolo erau școlile de fete), ceilalți râzând pe seama lui. Colegii mei n-au avut însă satisfacția așteptată, am citit eu singur scrisoarea de dragoste a Liviei Dimancea – persoană fictivă – pe care o ticluise careva dintre colegi (poate Turcu?), brodând pe canavaua naturii mele serioase, solitare și nepretențioase, colegii cunoscându-mi bine firea. Am păstrat-o câțva timp, apoi am pierdut-o. A fost singura scrisoare de dragoste, că eu n-am scris nici una până atunci (nici până acum!).

ÎN „VIA DOMNULUI”

Celib sau căsătorit?

La început, adică în primul an, n-am menționat în cerere – deși mă preocupase problema – că aș fi bucuros să fiu ales pentru Roma. În al doilea an, tot așa, cumpăna rămânea înclinată pentru căsătorie. Pe anul al treilea însă, studii, lectură, îndemnuri voalate ale câtorva profesori, Dumitru Neda, de pildă: „Unde mai încape loc pentru meditație, când un copil ți se suie în brațe iar altul pe umeri... și-apoi, nu se prevăd vremuri bune, dar o farfurie de supă pentru o gură de celib tot se mai găsește pe la casa unui creștin...”. Pe anul al treilea, mi-am înaintat și eu cererea, poate unde, din cei de anul patru, vreo cinci: Vasile Lupu, Natanail Munteanu, Ioan Ploscaru, Ioan Săsărman, Vasile Cristea („Prințul”) erau hotărâți pentru celibat. Se vorbea că s-ar putea să-i hirotonisească mai curând, încă înainte de a termina studiile, desigur după ce ar fi avut înainte împlinit timpul de șase luni pentru gândire.

Dar, în ultima vacanță de student, după anul trei, vara am mai vizitat, ici-colo, familii preotești. Fusesem cu crucea pe la Bobotează în Fărăgău unde preotul bătrân – Petru Gora – nu putea umbla, avea însă multe nepoate, fiice de-ale părintelui Octavian Gherman ce-i și urmasă în parohie.

Doamna preoteasă de la Socol (sora directorului de la Ministerul Cultelor) încă avea nepoate la Archiud, una măritată cu un coleg de an, Emil Roșca. Și-mi zicea că la noi, mai cu seama pe sate, oamenii nu-s obișnuiți cu celibi, că un oarecare, Habor, din cutare comună, înnebunise, de-și îngropase calul cu ceremonialul înmormântării, trăgând și clopotele. Că altul, de pe la Oradea, a murit în zdrențe, părăsit, neavând pe nimeni, că pe sate, neexistând nici o societate mai aleasă, mulți ajung bețivi, curvari...

De asta sau de ce?, m-am clătinat în hotărârea mea și iar am început să înclin spre căsătorie.

Tot anul patru și vara următoare, m-am frământat ce să aleg? Am strâns argumente pro și contra. Le-am scris, ca să le pot mai bine examina. Grigore Friciu se căsătorise deja, zicând că pentru el așa i se recomandase. E adevărat că la cununie, la întrebarea: „Din iubire etc. ...?”, el răspunse: „Din convingere!”, fiind foarte scrupulos, nu voise să facă o inadvertență. Zicea el, și, știam și eu, că statutul celibatului e superior căsătoriei. Dar acum era vorba de mine personal, concret, oare cum e mai bine?

Aș fi dorit să-mi spună cineva: „Pentru tine, așa e mai bine, pentru tine, așa e voia lui Dumnezeu!”. Am scris la Bixad și mi-a răspuns superiorul mănăstirii, părintele Atanasie Maxim, o scrisoare lungă (s-a pierdut, ca și altele!), dar nu era ceva decis. Am mers cu Grigore Friciu la „Minoriți”, în Târgu-Mureș, era superior – pe cât îmi amintesc – părintele Augustin, și, cum eu nu știam ungurește, am vorbit tustrei în franceză, pe care o pricepeam mai bine decât limba maghiară. Dar, dânsul mi-a spus că nu-i voie să fac cum ceream eu, să trag la sorți: „Nu-i permis să încredințezi hazardului soarta unei vieți!”

Nu mai știu dacă atunci, sau la câteva luni mai înspre toamnă, fiind la Moișa (Grigore era sfătuitorul meu de încredere), într-o dimineață m-am trezit că scuip sânge. Grigore zicea, acum câțiva ani, că el nu-și mai aduce aminte. Îngrijorat, pe de-o parte, dar nu prea tare, fiind oarecum mai pregătit pentru moarte decât eventual mai târziu când lumea m-ar putea schimba în rău. Am aruncat conținutul ligheanului, pe cât știu, fără să se mai alarmeze și doamna lui: „un tuberculos în casa lor”. De acolo, de la Moișa am mers la Târgu-Mureș la fostul nostru medic de la liceu, specialist în boli interne. Acum Grigore a plătit și l-am rugat să-mi facă o consultație serioasă, deoarece de asta depinde felul de viață pe care-l voi alege. Și i-am spus (Grigore vorbea, precum și scria, mult mai frumos decât mine) că trebuie să aleg, căsătoria sau celibatul.

Medicul m-a ascultat, m-a învățat, bocănit etc., pe toate părțile și la urmă, din ceea ce-mi amintesc, a spus: „Doar o stenoză mitrală, dar nu-i stadiu periculos, o preoteasă bună, un aer liniștit de la țară, poți trăi mult și bine!”

Eu care, în partea din urmă a verii, iar înclinasem spre căsătorie și în acea toamnă fusesem cu vărul lui Grigore, părintele Octavian Friciu – care era preot în Posmuș –, până la Visuia, unde era o fată de preot, Valeria Bondi, rudenie de-a soției lui (de fapt erau două, dar pe cea mai tânără voiau părinții s-o așeze). Aceasta aștepta – chipurile – un răspuns din partea mea, ceea ce n-a primit, nici măcar la scrisoarea ce dânsa mi-o scrisese, prin ianuarie 1935. Auzisem că s-a măritat după un medic veterinar, cam bețiv.

La spusele medicului, că n-am nimic serios – recomandându-mi viața la țară, cu o soție devotată –, eu am reflectat: totuși, pentru că am ceva la inimă, ceva semn era și acel sânge din acea unică dimineată, eu nu vreau, pentru a-mi fi mie bine, să mă căsătoresc și apoi să rămână după mine o preoteasă cu copii, ai nimănui (pensia era foarte mică, pe acele vremuri). Mai bine singur, că nu vreau ca cineva să sufere de pe urma mea. Deci, invers de ceea ce-mi recomandase medicul!

Și iar începe vechea mea frământare, căsătorit sau celib? Alți colegi se căsătoriseră și s-au hirotonit, la începutul verii, peste vară, toamna și se apropia venirea anului următor iar eu nu mai eram în stare să mă decid... Venind de la Târgu-Mureș spre Moiša, cu căruța lui Grigore, pe o pantă tare oblică, eu continuam să mă frământ singur... Atunci îmi veni deodată un gând, cred că de la Sfântul Spirit: „Iată, argumentele sunt egal de tari, balanța nu înclină în nici o parte, dar Bunul Dumnezeu vrea o generozitate, o dăruire de sine, un act benevol cât un grăunte de muștar, făcut din partea ta, și, acela va înclina balanța!”. Pare-mi-se, mi-au venit și lacrimile și, am răspuns: „Fie!”. Și așa, hotărârea mi-a fost luată pentru totdeauna: „Să fiu cu totul al Tău, Doamne, și numai al Tău!”. Mi-am înaintat cererea pentru a fi hirotonit celib la proximele hirotoniri, care au fost în 25 martie 1935, la Buna-Vestire, sărbătoarea Maicii Sfinte care atât de mult mi-a ajutat în drumurile vieții, și avea să mă ajute încă și de acum înainte.

Mama încă se rugase mult, și nu era contra celibatului meu, mai ales de când mătușa Ileană visase că mă însuram cu o fată ce nu era de pe la noi și, zicea cineva în vis: „Este cea mai frumoasă și cea mai bogată!”.

O noapte întreagă petrecusem – încuindu-ne în biserica din Cozma – eu și mama, în rugăciune, ca să nu greșesc calea. La finea liceului făcusem, comandat la un tâmplar din Teaca, din lemn de nuc, un chivot pe Sfântul Altar, că nu era, păstrându-se Sfânta Cuminecătură într-un vas de sticlă. Știa doar părintele Simion Chibulcutean despre dania noastră. Șandor Barabou' cumpărase o haină bisericească. Una și mai pompoasă, o procurase finul „Șuca” [Ienoșuca, Ioan Conțiu], ce moștenise pe un frate, mort în America.

La 25 martie, Buna-Vestire din anul 1935, pe cât îmi amintesc, mama era în convalescență și nu am fost de părere să mai bată drumul până la Blaj deși, acolo, văzând rudele care au venit la alții care se hirotoneau (Traian Mârza, cu un an după mine, tot celib, Madan, căsătorit), am regretat amândoi (eu și mama, poate și cumnatul, diacul) că nu a venit. Scaunul mitropolitan fiind tocmai vacant, ne-a hirotonit PS Valeriu Traian Freñțiu al Oradiei. Masa la Seminar, cu neamurile prezente ale noilor hirotoniți. Nu-mi amintesc de nimic special, decât iarăși un regret. Primisem (act) și dreptul de a spovedi, și, vine un teolog, Ioan Mihaiu – nepotul părintelui Nicolae Lupu – cerând să-l spovedesc. Eu, fie că surprins, fie că aș fi gândit că n-am jurisdicție (de la părintele Sârbu, care era duhovnicul teologilor) și, nu mai știu de ce, nu am vrut.

Am plecat apoi acasă la Cozma, așteptând numirea în „via Domnului”. Aici am avut ca primă penitentă pe o femeie bătrână. Mi-a venit numirea: Preot ajutător la Turda Veche, pe lângă părintele Clarisiu Coriolan Sabău. Acolo mai făcea serviciul de catehet, și colegul meu, încă nehirotonit, Ștefan Medveșan. Locuiam amândoi în vechea casă parohială, aveam gaz metan! În noua casă parohială – peste drum – locuia parohul cu maică-sa. Spovedanii, liturghii, vecernii, mai mult partea religioasă, că la cea administrativă (de unde eram plătit) o făcea, pricepându-se mai bine, părintele Sabău, care avea și un frate gazetar.

Mai slujeam și la protopopul Ioan Cârnațiu. Uneori, pe la Paști, am fost trimis să ajut în parohia Câmpia Turzii, unde era protopop părintele Onoriu Savu, precum și în Vișoara.

Tot la Turda, cunoscul pe profesorul E. Pop, din Luna, pe un elev Giurgiu, tot de-acolo și într-o zi pe scriitorul Pavel Dan, care-l vizita pe părintele Sabău. Vorbeau despre examenul de capacitate, și cum profesorul voise să-l scoată cu notă mai mare pe preferatul său, Ovidiu Papadima.

Am stat până la finea verii 1935, când cei din Blaj au socotit de bine să mă trimită ajutător la protopopiatul din Gheorgheni, unde mai trebuia să fac, pe lângă slujba de catehet la liceu, și pe aceea de pedagog. Primind acea decizie, m-am plâns – ca unui prieten – părintelui Vasile Lupu, care era paroh în Copăcenii, că nu-mi pare să fiu potrivit pentru acea slujbă, de pedagog, în permanent conflict cu elevii (știam din liceu că cele mai slabe elemente, acolo se duceau), eu nefiind milităros. Atunci părintele Vasile Lupu îmi propune să merg la dânsul în parohie, dându-mi salariul dânsului, să servesc parohia, iar el o să-și procure, cu timpul, un camion, și-o să facă apostolat, mai ales cu presa bună și predici (era un bun predicator și cântăreț), prin satele din jur, unde „năbujdesc” [năpădesc] pocăiții. La reflexia mea, că ce vor zice superiorii de la Blaj, a zis că să-i dau numai, în scris, că mă învoiesc și mai departe aranjează dânsul.

Și așa s-a făcut că am stat o lună în Copăcenii. La predicile înfocate ale părintelui Vasile se înțețise evlavia, „Rozare”, „Primele Vineri” etc. Era acolo și o școală de menaj, carierele de piatră pentru fabrica de ciment din Turda. Am stat la bunii părinți ai părintelui Lupu, știau păstra brânza mereu albă, fără a se iuți. Acolo, la Copăcenii – oare are rost să spun și asta? – se îndrăgise, tare, de mine o fată frumoasă, era fiica unei văduve ce o avusese cu un oarecare domn. Mi-o spuse mamă-sa, că i-o spusese mama părintelui Lupu, după ce am plecat de acolo. Eu fie că am ghicit ceva din sentimentele fetei, refuzam așa ceva, din principiu, purtându-mă serios și distant.

Iacă, după o lună și ceva, mă cheamă protopopul Cârnațiu și-mi spune că superiorii mei nu văd de bine ca într-o parohie să fie doi preoți iar în altele să nu fie nici unul, deci să-mi fac cerere pentru parohie. Nu știu, că nu-mi amintesc ce parohii erau vacante, în afară de cea pe care am ales-o, încă protopopul mi-a scris cererea, și anume: Gorenii, în protopopiatul Teaca, mă gândeam că sunt mai aproape de părinți și pot să-i ajut.

Pastorația în Goreni

N-am mai fost niciodată în această comună – situată între puternicele comune săsești, Dedrad și Batoș – în care majoritatea locuitorilor erau maghiari, reformați. Familiile românești, cred că erau sub o sută, dar nu se amestecau cu ungurii (ca la Apalina etc.), își purtau portul lor românesc și își aduceau – când nu găseau în sat – soții din satele din jur, numai românce. Între maghiari erau două „curți”, familii de boiernași, „Forcoșeștii”, din a căror pământuri s-au făcut împroprietăriri [la reforma agrară, după Primul Război Mondial], chiar și parohia greco-catolică primise câteva iugăre.

Între români, încă erau câteva familii mai înstărite, Câmpeanu, îndeosebi Gorea, care avea o casă cu o curte și vreo 40-60 iugăre... Acesta însă era socotit dușmanul popilor, avea un ginere – Ioan Jeleriu – pe care nu-l putea pune preot în sat, când a ajuns să conducă el. Și era prieten cu pretorul, având un fiu notar, două fete preotese. Când a fost prin 1918, au cam luat unii dintre sătenii maghiari câte 25 de lovituri la fund. Acum zicea, când va mai pune mâna pe putere: „Le-am tras 25 la unguri, dar pe români îi spânzur!...”. Împușcase globul de metal de pe turnul bisericii săsești din Dedrad, atunci când era... mare, fără să pățească nimic. Cum o dusesse rău cu antecedentii mei: părintele Victor Câmpean, vărul său, doar un an a stat, părintele Vasile Erseni iar doar un an, fiind vizavi de casa parohială, le făcea viața imposibilă și de asta s-au temut, „dacă vine noaptea și te împușcă?” În primele nopți a dormit cantorul, Augustin Ceușan, cu mine, apoi au venit bătrânii mei.

Eu m-am arătat că nu știu ceea ce a fost în trecut, indiferent și binevoitor. Familiilor mai răsărite, le-am făcut vizite – nu l-am exclus – mă făceam că nu văd disprețul său abia ascuns sub vorbe. Mai tare s-a ivit însă lovitura pe față, la Bobotează, la umblatul cu crucea, când creștinii puneau pe masă, zece, douăzeci de lei sau un colac mare de grâu.

El însă, a pus...un leu (știau oamenii, că numai de batjocură), dar eu l-am luat cu aceeași seninătate și bunăvoință, ca și când ar fi un lucru normal. Când aduse niște brăileni și făceau telemea, le-am dus și eu lapte, până când m-au oprit. Când a venit vremea să facem măsurătorile pentru fundația bisericii noi, a zis: „Să nu-ți ajute Dumnezeu!”. (Cred că ar fi fost bucuros ca biserica să se facă atunci când el ar fi fost la conducere, corator prim). Când am plecat din Gorenî în Băița – în aprilie 1940 – mi-a spus un om dintre cei care mă însoțeau, cum se exprimase: „Duceți-l pe Iuda de aici!”.

Eu, între timp, îl ajutasem pe părintele Ioan Jeleriu, ce fusese numit în Săcal, și pe soția sa, fiica lui Gorea, mai ocrotindu-i pe la mine în perioada când erau certați cu bătrânul, „taică-so”. Când cu organizația „Sumanele Negre”, a lui Gavril Olteanu, auzisem că iar bătuse de moarte, pe careva dintre ungurii din sat, și apoi întorcându-se foaia, cu „Rongyos Gárda” [Garda Zdențároșilor], a fost el bătut, de i s-a tras moartea. În jurul plecării din Gorenî, eu intervenisem pe la – fie iertatul – protopop al Reghinului, Ariton Popa, de care depindea ca să-l numească în Gorenî, poate ar fi o împăcare, deși dânsul se îndoia, a făcut-o dar a avut dreptate. Așa înjurături, așa comportare în fața oamenilor, și, cu jecmânirea caselor refugiaților (sași), încât după război, a trebuit să părăsească parohia. Am auzit de la oameni, că s-a fost instalat în Aiud, că preoteasa părintelui Ioan Jeleriu s-a otrăvit, iar el s-ar fi însurat cu o învățătoare.

Când am ajuns în Gorenî, conducător de parohie (mi se propusese să fiu al doilea preot în comuna Milașul Mare – pe lângă fratele PS Iuliu Hossu, [Teofil Hossu] – dar eu am dorit să fiu independent), am început să pun în practică cele însușite la Blaj. Liturghii zilnice, vecernii, Liturghia Sf. Vasile, ale Sf. Grigore în serile postului mare. Ședințe mariane în duminici și sărbători și câte trei predici la zi.

De-ale gospodăriei mai mult se ocupau părinții, mi-am cumpărat un cal vechi de la doamna Farkas, soacra avocatului Csuzner, de la ea am cumpărat și mobilă. Cateheză la școală cu copiii, recitări de poezii religioase. Abonați la *Micul Misionar*, ba

dintr-o oală rea, le-am înjghebat un clopot la un capăt al grajdului, ca să se învețe copiii a trage clopotele.

Apoi, cum aveam în grija mea și pe românii din Dedrad, unde cimitirul li s-a pierdut, unde români din Frunzeni – cu numele de Vultur (și Crișan) – erau trecuți la religia evanghelică socotindu-se sași, și pe românii din Batoș – aici ceva mai numeroși, cred că au fost din timpuri slugi sașilor – care aveau și o grădină a bisericii ce era în administrația tot a parohiei Goreni, am început să-i mișc și pe ei. Era aici o crâșmăriță cunoscută, „doamna Blaga”, al cărei fiu, ajuns inginer, n-a trăit decât vreo lună după căsătorie și-a murit dintr-o intoxicație.

Am adunat date, am scris la București (Țepelea, îl chema pe inspectorul trimis din capitală) și Ministerul ne-a donat un clopot pentru clopotnița din Batoș... În casa închiriată de la un sas am făcut capelă și școală. La aceasta din urmă, îmi luai ca asociat și pe Mihai Câmpean, învățător tânăr, din localitate. Dar așa văd, că activitatea mea – duceam o luptă susținută pentru hotărârea de a face biserica nouă – învățătorul bătrân, Ioan Câmpeanu („... de zeci de ani, în sat nu s-a făcut nimic, iar preotul ăsta tânăr, toate le răstoarnă, toate le mișcă...”), a început și el să fie activ. Și, într-adevăr, că eu n-am avut mare aport în construirea căminului cultural din sat, dar dânsul, împreună cu doctorul Eugen Nicoară, care era pe atunci în plin avânt constructiv, au realizat acest edificiu. Însă pe atunci, fiica învățătorului era fugită de la soțul ei, preot ortodox, și era în perspectivă de a se mărita după un fost coleg de la Reghin, învățătorul Simion Pop (?). S-a făcut un proces mare, canonic, eu fiind pentru nedesfacerea căsătoriei (chipurile, făcută de frică). Poate din pricina asta sau de ce, mi s-au făcut contrari. Biserica, acum se pune pe roate, Domnul Dumnezeu să-i răsplătească cu bine, notarului ortodox din Dedrad, care a mobilizat sașii din comuna aceea – că românii aveau atelaje puține și slăbuțe – și ne-au cărat piatră și cărămida de la Suseni.

Cum învățătorul Câmpean (bătrânul) era bine cu văru-so, preotul din Suseni, Victor Câmpean, amândoi doreau ca biserica să se facă sub patronajul lor. Erau mari și se țineau mândri acești

Câmpeni. Elie Câmpeanu, protopopul de la Târgu-Mureș, fusese mare prin 1918.

Fiul său era medic al curții regale (poate primul care făcuse operații pe cord, cususe o inimă spartă). Popa Ioan Câmpeanu, din neamul lor, „popa cu dar”, de aici plecase în Băița. Un fecior de-al lui badea Nionea – fratele protopopului Elie – dusese de căpăstru, pe frontul Primului Război Mondial, calul tânărului prinț Carol.

Zic, voiau ca biserica să se facă sub patronajul lor (erau cu neamuri în sat, cu fini, iar eu, singur). Mi-am spus dorința părintelui Victor Câmpean și i-am dat în scris că mă învoiesc să facem schimb: merg eu în Suseni și dânsul se mută din nou în Gorenii, pentru a face biserica. Poate au spus că eu n-am experiență, că nu-s practic, ceea ce eu – în parte – recunosc. Pentru mine, important era ca să fac voia lui Dumnezeu, oriunde voi fi. Chiar dacă în mai multe locuri, mai mulți vor avea ocazie să audă voia lui Dumnezeu. Ba și acel gând îmi venea, judecându-i – poate cu păcat – pe superiorii bisericești: de ce când ești tânăr și plin de avânt, în general, ești pus în parohii mici, unde n-ai un câmp vast pentru activități și apoi, spre bătrânețe doar, în parohii mari (bogate), când nu mai ești atât de capabil?

Destul că, de la Blaj a venit rezoluție negativă: a fost acolo o dată. Și, așa a rămas! Nu știu gândul lor ascuns, dar așa bănuiam: îmi puneau atâtea bețe-n roate ca să dovedească, poate, că eu nu-s capabil nicidecum și totuși, să vină părintele Victor. Între altele, neîndestulați cu dezbinările din sat, m-au pârat la Blaj cu diferite minciuni. Am răspuns, apărându-mă poate prea amănunțit. Am scris pe o foaie acuzele false, iar pe alta răsturnarea lor, apărarea mea: și am cerut coratorilor să iscălească fiecare pe care vrea. Prim-coratorul Simion Nistor, fie-i țărâna ușoară, că în 1948, apărându-și credința a fost, împreună cu Crăciunelu', bătut de n-a mai văzut zi bună de atunci, a spus: „domnule părinte, știu că dumneavoastră aveți dreptate, dar domnul învățător este de aici, e cuprins cu oamenii, noi nu ni-l putem face dușman și așa că nu putem iscăli ale dânsului, că nu-s drepte iar ale dumatăle că-s drepte, că ne temem de el”.

Și așa, a iscălit doar Vasiliță Radu și cantorul. Raportând cele petrecute, le-am trimis la Blaj. A fost trimis protopopul Dionisie Decei să facă pace: „Întinde mâna, părinte! etc.”. Dar eu am pus o

condiție „sine qua non” [fără de care, nu], să recunoască ei că au greșit, ceea ce n-au făcut, iar eu am rămas pe poziția mea.

Au continuat opoziția pentru facerea bisericii, certuri, pe lelea Cătălină am văzut-o cu un pietroi în mână când cineva luase de gât pe bărbatu-so, care, de fapt, ținea cu dreptatea. Și așa trecuse toamna, apoi iarna anilor 1939-1940 când, datorită ordinelor de încorporare, se răcise zelul cu privire la edificarea bisericii, căreia îi făcusem doar fundația și aveam adusă cărămida. Planul, pe câte știu, se făcuse prin doctorul Eugen Nicoară, cu arhitecții Menyei și Kessel. Mihail Câmpeanu luase în mână școala de la Batoș (capela o sfințisem, nu mai știu anul, cu părintele Simion Chibulcutean, de la Cozma și cu Iuliu Dorgo). Dar, presupun că părintele Victor Câmpeanu scrisese la gazetă, ca și cum ar fi meritul vărului său, Ioan (Ioani) Câmpeanu.

În răstimpul cât am fost în Gorenî – parohie mică – știu că avusesem doar la doi ani o cununie, aveam timp și pentru citit (dar eram mult ocupat cu cele ale parohiei). Citisem, traducând și mamei, pe părintele Ioan de Vianey. În 1936 am fost în excursia-pelerinaj (circa 100 de inși) la Roma și până la Capri. Iar în 1938 am participat la cel de-al XXXIV-lea Congres Internațional Euharistic, la Budapesta. La un ghid care ne vorbea în franțuzește (revizionismul era în floare), eram alături cu un preot din Canada. Am regretat că am pierdut ocazia să mă fotografiez cu niște chinezi, sau măcar cu preoți... negri. Cum la fel am regretat la Roma, că nu mi s-a dat ocazia să mă fotografiez lângă Columna lui Traian. Pentru copii, pentru cateheză, ar fi fost folositoare. Puțin a lipsit să nu mă duc și în Franța (Ovidiu Hulea condusesse un grup, la Lourdes cu un camion). Dar dorul meu era – și cu acela rămân pe după moarte – să vizitez Țara Sfântă, Palestina, Ierusalimul. Pe pământ nu-mi satisfac alte bucurii, doar cărți, iar să călătoresc, să văd lumea, frumuseți, asta da, am dorit mereu.

În Gorenî am avut parte de vizita, în cadrul misiunilor poporane, a părintelui Iosif Pop, care tocmai se transferase de la Galtiu, ca protopop la Târgu-Mureș. A fost ceva de neuitat, a vorbit foarte frumos.

Plecarea în parohia Băița

Cam pe la începutul anului 1940, pe cât mi-aduc aminte, se făcuse vacantă parohia Băița. Părintele Virgil Brătfălean, de la Lunca, mă întrebese dacă sunt interesat, dar i-am zis că nu. Același răspuns l-am dat și învățătorului de acolo, Ioan Șerban. Mă gândeam că aici, în Gorenii, e parohia mică, ușor de administrat, nu am case pe hotar, e aproape de oraș (10 km). Eclejia [terenul agricol al parohiei] este suficientă, deși lipsesc câteva iugăre din cele 32, câte-s într-o parohie veche, dar pământul din reforma agrară e bun, însă pe mine pământul nu mă atrage, lucrez încă de copil, doar de căpălit știu, nu și de cosit. Pentru viața interioară, viața cărților, mai bine aici. Mai era uneori și gândul: aici sunt prea puține elemente, te zbați ca apa-n piuă, nu vezi rezultate... însă într-o parohie mare or fi fiind răi, dar și mai mulți buni.

Se întâmplă însă un lucru, mama se îmbolnăvește grav la un picior (operație coxie osoasă), credea că poate nu mai trăiește mulți ani și tare ar vrea să fie îngropată în cimitirul – cu frumoasa poziție înspre soare – din Cozma, lângă tatăl dânzei, pe care atât de mult l-a iubit și pe care l-a pierdut de tânără (mama e născută în 1892 și moșul, Gabor [Gavril] Borșa, mort în 1905). Deci, dacă am merge în Băița, de acolo e aproape Cozma (zicea și mătușa Ileană: „aș putea să te cercetez des, dar aici e cam departe”) și-i aproape...cimitirul cu cei dragi. Și așa, mama, luată pe sus de badea Ilie Rusu („Pandorul”) și cumnatul Lăzluca [Vasile] Pop („Toderaș”), am pus-o în car, am trecut prin Frunzeni, oprind carul să mai răsuflă, neamurile de acolo își luau rămas bun, gândind că moare. Însă Bunul Dumnezeu a vrut s-o ție în viață, încă mulți ani, spre mărirea Lui și ajutorul meu...

Venisem în primăvara anului 1940, prin aprilie, cu vreo două săptămâni înaintea sărbătorilor Sfințelor Paști, era ogor înțelenit, timpul spovedaniilor pentru toată lumea.

Acum și în anii următori aveam pe câțiva divorțați, concubini sau recununați la ortodocși, pe care nu-i admiteam la Sfânta Împărtășanie. Într-o scrisoare anonimă, îmi zicea careva: „Ai să-ți strângi de pe jos măselele, de mai continui așa!” Se înțelege că am continuat. Am căutat – pe cât a fost posibil – să se facă spovedanii generale, să se înceapă o nouă viață în parohie. Era și o atmosferă propice (potrivită, întrucât în aer plutea amenințător al Doilea Război Mondial, cedarea Basarabiei,... și se clătinau și alte fruntarii).

Mi se recomandase să-mi bag servitor un om bătrân, care să cam facă ce trebuie, fără să aștepte încontinuu îndemnul stăpânului. Bătrânul tată vitreg care stătea uneori, iarna, la Goreni, iar vara la Cozma, n-a mai vrut să vină la Băița. Și așa l-am angajat ca servitor pe badea Ion Bortuca. Pe o femeie, prietenă de-a mamei, o plăteam ca să o îngrijească pe mama. Mă gândeam că dacă mama moare, eu voi da totul „în parte” și nu mai țin găzdușag. Aici era eclejie veche, 32 de iugăre, însă majoritatea pământului era slab. Când, mai târziu, mama s-a făcut bine și am vrut să dăm „în două”, au fost amatori dar numai pentru pământurile bune. Mama era de părere să lucrăm noi, deoarece e bine să ai vaci și oi (îi erau dragi, căci cu de acelea crescuse), că putem mai bine ajuta și pe alții. Și-am zis, ori că ținem mult ori ținem puțin pământ, tot ne trebuie slugă și slujnică, altcumva vom lucra noi, deși mie nu-mi prea convenea, nu eram dotat cu însușirile gospodărești ale înaintașului meu, părintele Vasile Damian, pe care-l găsea răsăritul soarelui în brazdă.

Dictonului „Primum vivere, deinde philosophare” (Întâi să trăiești și apoi să filosofezi), eu îi opuneam pe... „Dieu, premier servi!” (Dumnezeu este primul servit). Și așa, târâș-grăpiș, nu se prea cunoștea hazna din pagubă, noi – eu cu mama – slujeam averii ca să putem plăti sâmbria la slugi. Nu m-au văzut oamenii cu care pline de bucate – ca pe înaintași – ducându-le la pivniță, timp de război, nu prea aveam oameni cu care să pot lucra. Ca să-l scap de concentrare, am făcut contract la notariat cu David, bărbatul surorii mele, cum că îl folosesc pentru munca eclejiei. Dar el își făcea pe ale lui la Cozma și numai apoi venea la mine unde, spre a-i fi mai ușor soției, își ținea și copiii mai mici, mama fiind totdeauna acasă la parohie.

Când s-a cedat Ardealul – prin Diktatul de la Viena [30 august 1940] – badea Ion nu a venit dimineața la serviciu (dormea la familie, în sat) până mai târziu când, apărui schimbat în haine de sărbătoare, cu traista de piele în gât și cu toiag de călătorie în mână, zicându-mi: „Domnule părinte, noi plecăm în România (se înțeleseseră mai mulți), că noi am fost voluntari în Italia, am primit pământul de la reforma agrară, deci ungurii ne socotesc trădători și-acum când vin, ne spânzură!”. L-am opăcit [temperat] cumva și n-a plecat. „Fiți siguri că nu vă spânzură, doar... poate vă vor lua pământurile primite!”, ceea ce a și fost, dacă-mi aduc bine aminte.

Mama făcându-se bine, lelea Anică [Nicoară] a lui „Gogan”, femeie foarte de treabă dar mai bătrână decât mama, retrăgându-se la Cozma la fecior, ne trebuia o servitoare. Era asupra Crăciunului, se prezintă o nevestă tânără, Aurica Cotoi a lui Toader, cu o copilă de vreo doisprezece ani, spunându-ne că vrea să între slujnică la noi. Vorbea Aurica, mamă-sa, pentru ea, care era mai sfioasă și care doar zâmbea. La obiecția noastră că nu se poate, deoarece este prea tânără, nouă trebuindu-ne o fată mai voinică, să poată duce pe scări știoburile (vase de lemn) cu lături la porci, ea sare de acolo de lângă ușă: „Eu pot!”. După ce am mai sporovăit, am convenit să facem o încercare, o lună sau două, până la anul nou, când se schimbau slugile. Și așa am angajat-o pe această fetiță harnică și cuminte, Maria, a lui Toader Cotoi a „Linului”, „Tari”, cum era supranumit în sat. Fata a rămas apoi și anul următor în întregime, ba a făcut și începutul celui de-al treilea an, când a plecat la mănăstire. Slugile s-au mai schimbat, dar ea a rămas, făcând uneori și atribuțiile de slugă, făcea totul foarte bine. „De ce nu se mai aude gura lelii Anică, strigând?” (fiind noi în deal și având mama o voce aspră, spre deosebire de a mea, se auzea peste sat). „Pentru că nu are de ce, lucrurile merg bine!”. Deși interesul nostru ar fi fost să o ținem cât mai mult la noi, principiul meu era: mai întâi, Dumnezeu, „Dieu, premier servi”!

Din nou sub autoritățile maghiare

N-am avut de gând să mă refugiez, ci am vrut să rămân cu turma credincioșilor. Plecau unii preoți (și părintele Victor Câmpeanu) și mai cu seamă, învățătorii. Din Cozma directorul Gheorghe Bălăiță, din Băița directorul Ioan Șerban, cu familiile dumnealor. A venit un director mai bătrân, o învățătoare din Ungaria. Ciudat și norocos că ne-a venit un bun învățător român, Ioan Olteanu, a cărui mamă era din Frunzeni. L-aș fi ținut bucuros, gratuit, la mine, mai aveam cu cine schimba o vorbă dar, la o lună, i s-a spus să-și caute alt loc deoarece popa și învățătorul românesc nu trebuie să stea împreună. S-a mutat la lelea Viorică a lui Toma Cotoi.

Transcriind banii ce-i aveam la CEC – zece mii lei –, pe numele unei biserici din București, mi-a rămas pentru un aparat de radio „Philips”, la baterie, ce mi-a prins bine tot timpul războiului, până când am mai găsit baterii. Când am mers în Reghin pentru transcriere (la notarul public Eugen Truța), în oraș erau deja ridicate porțile de triumf pentru primirea trupelor maghiare de ocupație. Pe o stradă din Reghin, nu prea populată, unul cu banderolă pe braț, mi-a răspuns ursuz deoarece vorbeam românește. Puțin încropeam eu pe ungurește, încât atunci când am fost la Budapesta încercam pe nemțește. În timpul ocupației eram abonat, din oficiu, la gazeta maghiară și chiar acum mă descurc cam greu, mai degrabă din citit pentru că exerciții verbale n-am prea făcut.

Tot pe la începutul stăpânirii maghiare, venise un ordin de la protopopiat, ca să suplinesc pentru câteva zile pe cineva din zona secuimii. Eram la gară, informându-mă despre mersul trenurilor, casiera mi-a vorbit cuviincios – în românește – dar unul dintre cei care erau pe aproape, se uita urât și a certat-o pentru că a vorbit românește. Nu mai știu de ce, dar peste câțva timp, când ar fi trebuit să plec, ordinul s-a contramandat.

Și a fost mai bine așa, colegul meu, Petru Suci (el ținea și predici în ungurește) mi-a povestit că are vreo cinci sau opt biserici românești (construite sub prim-pretoriul lui Cionca) cărora le-au pus foc la ferestre frații noștri maghiari.

Pe atunci, ungurii tăiau cămășile unora dintre români îmbrăcați în straie populare, nu știu dacă nu și lui Zaharie Cotoi, „Iuca”, cel care în tinerețe bătuse un regiment cu linguroiul de la bucătărie iar cu securea oprise tot Răstășul (Frunzeni) să între în livada sa, „Pomete”. Era la podul Luțului, această tăiere a cămășilor, unde, Gheorghe Man („al Suciului”) din Cozma îi luase lopata și-l bătu bine pe ungar, mergând el primul să se plângă la comandamentul din Teaca, iar pe când a mers ungurul, n-a mai fost crezut. L-a întrebat Tăviuț (Octavian Floare), care-l cunoștea: „Ce-i Pișta, te mai apuci la bătaie cu cozmieni?”.

Acest Gheorghe „al Suciului” a fost prizonier în Rusia în Primul Război Mondial. În timpul unor serbări, un tânăr rus învingea la trântă pe oricine și se lăuda că de când se știe, nu l-a trântit nimeni. Împins de ortaci, Gheorghe al nostru, luptându-se l-a învins pe rus, ceea ce a fost o mare mirare pentru toată adunarea și chiar pentru acel tânăr: „M-a trântit un austriac (ostraci)!” (adică din Austro-Ungaria) și a cerut repetarea luptei, dar românul n-a mai vrut. A spus mai târziu celorlalți: „Când m-a strâns în brațe, am crezut că-i gata de mine și numai cu...piedica am reușit de l-am trântit!”.

Când am venit acasă de la Reghin – când cu radio – era seară și oamenii, în frunte cu badea „Gheorghe ăl Mare”, erau îngrijorați că doar n-oi fi pășit ceva: „Cum de-am îndrăznit să merg acum la oraș?”.

Dintre autoritățile ce erau în Cozma, pare-mi-se, doar o dată a fost la casa parohială notarul maghiar și o dată au fost jandarmii cu pene de cocoș. Nu pot zice că s-au purtat rău. Țineau să fie considerați catolici din Anya-Ország [Țara Mamă, ung.] și civilizați. Notarul era de pe aici, știa bine românește, dar nu prea voia să vorbească! Am fost la el, anunțând că stă la mine – o săptămână – colegul Gheorghe Comes. Mă întrebase notarul că ce nume e „Comes”, român, latin, i-am spus.

Tocmai atunci au fost la mine și jandarmii – poate mânați de dânsul – l-am arătat, în natură și pe tabloul de bacalaureat, să nu creadă că-i un spion.

Îmi părea bine când venea la mine câte-un preot, rămânând cât mai mult, rugăciuni, cântări (Comeseștii sunt cântăreți vestiți, dintre ei face parte și compozitorul Liviu Comes) și predici, îmi părea bine că-i variație în parohie, îi sprijineam. Nu-mi păsa că făcând comparație – desigur, nemărturisită – erau mai buni decât mine: Crișan, Comes, Friciu. Cu Grigore făceam și schimb de pastorație, sezând câte o săptămână unul în locul celuilalt.

Notarul din Cozma era supranumit „Meny ki” (Ieși afară, ung.), acesta fiind strigățul cu care întâmpina țăranii români când deschideau ușa cancelariei (spre deosebire de cele două fete ale lui, funcționare tot acolo, care erau foarte bune). „Nu-ți place?, mergi și te spânzură, dar nu aici în pădure, ci la Ocnița în pădure, să n-am treabă cu tine!”. O dată, l-am învățat și eu pe un om cum să-l păcălească. Nepotul Ielii Olimpiadă (a lui Neculae Rusu din Dâlmă) trecuse peste graniță, la o rudenie și avea nevoie de un certificat pentru a urma o școală. Acesta, Rusu Ioan, împreună cu Ioan Pinteau erau cei mai buni elevi ai școlii din Băița, fiind pe ultima clasă în primăvara lui 1940. Mai târziu, intrase în Securitate, avea să mă urmărească mulți ani, până ce am fost prins. I-am fost dat eu certificat de botez – cum dădeam și altora – deși nu era voie a da celor ce plecau clandestin peste graniță, dar îmi spune bătrânul că nu-i de ajuns, că îi trebuie chiar certificat de naștere de la notar și ce să facă știind cum e notarul. I-am spus: „Mergi, ceri certificatul, îți face domnișoara cerere, spui că vrea să urmeze o școală de meserii, ca și cum ar fi de pe aici. Și, nădejdea și ruga la Bunul Dumnezeu!”. În final a reușit.

Pe vremea aceea îmi părea bine că sunt mai izolat (oficialitățile umblau mai rar), Băița era sat și nu comună [aparținea de Cozma]. Bisericuța noastră de pe deal, din bârne, ajunsese inima satului. Aici se jelea după cei plecați, aici era mângâierea și întărirea în credință... Și nu numai a satului nostru, ci într-o oarecare măsură chiar și a satelor din jur.

Nu vreau să mă mândresc, ci cum zice Sf. Pavel, dacă am făcut ceva, știu bine că toate sunt de la Dumnezeu: și putere și voință și inspirație! De la atomul cel mai mic din om și până la cele mai frumoase gânduri, toate sunt de la El, Arhitectul și Inginerul universului, „Coronasti opera Tua!” [Opera Ta este încoronată], noi n-avem nici un merit propriu, ceea ce este numai al nostru e doar păcatul!

Revin și zic, veneau și din jur, mai cu seamă duminicile și-n sărbători. Cineva, de fel de pe la Fânațele Mădărașului, cineva de la Fărăgău (că-i vine să se mute în Băiță!), de la Filpișul Mic – primarul bătut de ungurii din sat, „Agriștii” din Milaș. Odată (primeau mâncare cei străini, după ieșirea de la biserică) am numărat – atunci poate au fost cei mai mulți? – erau din șapte sate! Mă întrebam, oare n-am păcătuit ca David, cu numărătoarea?

Liturghii zilnice, ca preot celib știam că asta-i regula, aș fi privit ca o nenorocire să nu fi putut servi în vreo zi (știu de o singură dată, când am fost plecat de acasă și oricât m-am străduit, n-am reușit să ajung la timp). Era frig de crăpau lemnele și, printre bârnele vechii bisericuțe, sufla vântul. Cu foarte mare greutate, în căldura palmelor și suflând, dezghețam vinul din potir. Când m-am îmbolnăvit, am făcut de câteva ori Sfânta Liturghie și în casa parohială, desigur, cu aprobare, am purtat mai târziu și o mică beretă.

Iarna mai puține, vara mai multe, erau mai cu seamă femeii și peste săptămână la biserică. Lelea Marie a lui „Gustin” [Augustin Naste], deși analfabetă, știa pe de rost toată liturghia și toate cântecele mariane. Când se plângeau oamenii că-i frig la biserică, duminica, eu le ziceam că-s mulți și se încălzesc, e frig dimineața, în timpul săptămânii, când răsare soarele și-s doar câțiva. De la început introdusesem „Cinstirea Preasfintei Inimi a lui Isus”, în prima vineri din lună, cuminecări dese, zilnice chiar, Rozarul, ședințe mariane, cu program, în fiecare duminică.

Mai târziu, când părintele ieromonah Gavril Sălăgean, de la Bixad, după misiunile populare de o săptămână ținute la Ocnița, venise pentru o zi la Băița, a promovat în Reuniunea Mariană vreo 200 de membre, deși eu aș fi fost pentru un număr mai restrâns.

Când postul de preot la Ocnița a devenit vacant, am administrat câteva săptămâni, primăvara, recomandând și aici protopopului să-l primească pe părintele Augustin Pop, fiu al satului, socotind că va munci cu drag pentru satul său, răscumpărând prin pocăință și bună purtare, zurbagiile tinereților sale.

Intensitatea maximă a trăirii religioase era, mai cu seamă, în timpul Postului Mare. Erau atunci impresionantele liturghii ale „Înainte Sfințitelor” – după înserare –, multe cuminecări (desigur, cu ajun din cealaltă seară, nu ca acum, una sau trei-patru ore). Nu prea eram învoit ca de joi să nu mai mănânce până în ziua de Paști, când se cuminecau mulți. Izbucnise odată un bătrân: „Cine a mai văzut, popa ăsta cuminecă, în loc ca toată lumea să ia azi prima oară „paști”, că doar așa s-a făcut de când e lumea?!”, până când, explicându-i lui și oamenilor, și-a cerut iertare. Ceasurile de adorație erau în fiecare joi noaptea, între orele 23–24, iar în Joia Mare noaptea întreagă.

Tot satul, așa-zicând, știa și admira cântece religioase (le ziceam, mariane). Surse: preoții care veneau în vizită, mai ales Comes și Crișan; agriștii de la Milaș care, la început, înainte de a se înființa AGRU [Asociația Generală a Românilor Uniți], își ziceau „Oastea Domnului”, deși erau catolici și voiau să fie o contrapondere a pocăiților de duminica din Milaș. Eu le dădeam dreptate: cei ce caută trăirea unei vieți creștine mai adânci, mai intense, să vadă că o găsesc în sânul Bisericii Adevărate și nu-i nevoie să meargă la sectanți. Este adevărat că dădea mai mult de lucru preotului (uneori se găseau oratori, dintre țărani, mai buni decât preotul) și de aceea preoții mai bătrâni erau contra lor, care – dacă nu erau bine dirijați – puteau să-și ia nasul la purtare, amestecându-și „cel rău” [Satana] codița mândriei, a invidiei...

În Milaș, pocăiții aveau biserică separată (trebuiră să pună pe ea, totuși, crucea) și conducătorul lor era un bogătan cu mână de fier. Acesta, când se împărțeau bucatele celor părtași, se ducea de acolo, ca omul să-și ia ce vrea. Adunase mulți adepți, câștigând și pe câțiva din Cozma. În Ocnița erau „sâmbătiști” [advențiști de ziua a șaptea], în Socol – venind din Filpiș – câștigă câțiva iehoviști.

Cu Oastea Domnului (Agriștii) li s-a temperat avântul, dar s-au pornit mai tare după desființarea Bisericii Române Unite (pilda cu cele șapte spirite mai rele...).

Era plăcut că tot poporul cânta în biserică, nu căutam artisticul, dar desigur că nu-l excludeam. Pentru sărbătorile din timpul verii, când afluența era mai mare, făcusem un altar și un amvon sub streășina bisericii vechi, oamenii prin grădină... dar parcă nu era suficientă concentrare. Între cei ce cântau foarte frumos și duceau și o viață evlavioasă, se distingeau doi tineri orfani de mamă. Împreună cu tatăl lor, s-au mutat la mătușa lor, lelea Lucreția, care era foarte evlavioasă și citea cu multă artă. Când se avânta „Belu” [Iacob Biriș] de pe lângă cimitir, poate venea de la pădure sau aveau pe acolo vreun loc [teren agricol]... „O, maică dulce-a vieții mele!”, trecea cântecul peste satul din vale și se auzea pe versantul opus cu biserica, era ceva divin! Pe sora sa, „Ica” [Maria Biriș], o prepuneam ca pe o icoană (figură) a Maicii Domnului, așa mi-o închipuiam când avusese vârsta ei (vreo 18 ani). Mi-am zis în gând, așa să o direcționez încât să nu-i trebuiască altceva decât să ajungă călugăriță. Dar eu nu voiam să-i spun nimic ca să nu pară ceva impus, ci cu de la sine să-i vină alegerea. Și Bunul Isus, chiar așa făcu.

În fiecare an se mergea în pelerinaj la sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului (15 august) la mănăstirea Nicula. Se reactivaseră pelerinajele, uitate de când am trimis pe mama, care porni singură de la Gorenii, întâlnind apoi tovarășe de la Cozma pe cale. O dată era să moară de oboseală, că lucrase mult și apoi tot în fugă merse. Din an în an, tot mai mulți mergeau. O dată am mers și eu, pe jos, cu vreo 120 de credincioși din Băița, desculți, era în timpul războiului, mergeam cu prapor-steag marian. Ni se spunea, prin sate, că nu vom fi lăsați de armata ungurească, însă eu ziceam că până nu ni se opune forța, mergem! Am întâlnit trupe maghiare ce mărșăluiau în sens contrar dar, spunându-le că mergem la Mănăstirea de la Szamosújvár (Gherla), ne-au lăsat în pace. Frumos și bine!

Am vizitat frumoasa biserică armenescă, credincioși și credincioase plâneau văzând statuile, pe Domnul Hristos luat de pe cruce, Madona înnegrită de păcatele oamenilor.

Dar am avut și o mare decepție: fiind pus la spovedanii, am întârziat cu liturghia și, mai târziu când m-am dus să liturghizez, mi s-a spus că din dispoziția episcopului, toată lumea să ia parte la liturghia arhierască (probabil aceasta era începută, am și uitat) și altă liturghie este interzisă. Să nu fac Sfânta Liturghie, și chiar în ziua de Sfânta Marie mare! Am înghițit... Nu știu de ce nu i-am spus asta, mai târziu, episcopului...

De la un pelerinaj ca acesta, tânăra Ica veni cu dorința de a se face călugăriță, se întâlnise acolo cu alte călugărițe. Mi s-a împlinit dorința, dar nici până azi – după 40 de ani – nu știu să-i fi spus care fusese intenția mea: plecarea ei la mănăstire. Este adevărat că eu o consideram doar pe ea singură din sat că ar avea o astfel de înaltă chemare. Dumnezeu mi-a arătat pe parcurs că erau mai multe și, chiar la care mă gândeam mai puțin: Maria-Ionela, dar despre asta, ceva mai încolo!

Era toiul războiului, lipsea mâna de lucru, cât despre ziua de lucru pentru preot, nici nu îndrăzneam să o cer când, femeile nu pridideau cu lucrul lor la câmp în locul bărbaților plecați la război sau în detașamente de muncă forțată. Dar ce bine îmi prindea când unii veneau bucuroși, badea Gustin și soția, dar și alții, Dumnezeu să le răsplătească osteneala. Aveam cote, o dată mă pusese să dau o vacă, erau 32 de iugăre – deși nu erau ale mele – dar eu le foloseam.

Făcusem un rând de ornate, aveam prospecte-reclame să cumpărăm Calea Crucii din Budapesta, unde la adresa dată, badea Ilie „Pandoru” se închinase, admirând operele de artă. Dar ziceam: „Unde le instalăm?”. Dacă ar fi biserica nouă pe care tot aveam de gând s-o facem (Socolenii atunci o acoperiseră cu tabla primită la intervenția contelui Teleki de la Tonciu, pe cât auzisem). Dar dacă vine războiul și arde...? Și am rămas la vorbele lui Ilie: „Dacă se face pace, mă duc eu direct în Budapesta și aduc Calea Crucii, că știu magazinul!”. Dorință neîmplinită, războiul a zdrobit cu totul capitala Ungariei.

O dată am fost primit și eu o adresă pentru a merge la concentrare la Hust [oraș pe Tisa, în Ucraina]. Mergând la Târgu-Mureș să lămuresc chestiunea, îmi spune părintele Iosif Pop, vicar peste părțile cedate din eparhia Blajului, că este o greșeală, au mai fost și alți preoți în aceeași situație.

M-a învățat cum să prezint în ungurește la cancelaria regimentului situația și am scăpat ușor. Am luat trenul spre Reghin, apoi un camion cu un șofer binevoitor și vorbăreț. Eu vorbeam mai puțin, că puțin știam limba lui. Știu că, între altele, spunea: „Ce drumuri rele aveți pe aici, dar o să le facem noi bune!”. „Mikor?” [când, ung.], întreb eu. Și el răspunde: „Háború után!” [după război, ung.], însă nu i-am zis ceea ce aveam în gând: „Parcă după război veți mai fi voi pe aici?!”. Într-adevăr, nu știu să mă fi îndoit nici o clipă de înfrângerea lui Hitler, credeam că dacă ajung nemții peste tot și vor ocupa Anglia, englezii vor porni de pe insulele lor și tot vor câștiga războiul. Dar aceste gânduri abia de i le spuneam câte unui om de încredere (Ion Mihai din Gorenii sau Toader [?] din Băița), care disperau de a mai vedea iar Ardealul românesc.

Medicului de la Batoș îi spusese (văzând avântul tineretului „Hitlerjugend”, tot copilul știa de „Heil Hitler!”) într-o întâlnire în stradă, cum de un popor, o așa putere uriașă se bate cu aproape întreaga lume, dar pagubă că s-a pus să atace și biserica. „Biserica, din prigoană, de obicei, iese mai tare!”, îmi răspunse el. Dar eu nu i-am spus mai departe ceea ce aveam în gând, socoteam periculos să spun: „Da, dar Hitler va fi învins!”, pentru că-i adevărat proverbul francez, „Qui mordre du Pape meurt” [Cine-l mușcă pe Papa, moare].

Maria lui „Tari” (Sora Ionela)

În răstimp ce „Ica” începe să se pregătească pe încetul pentru a merge la mănăstire, ei i se alătură, pe rând, încă altele trei, ba, pot zice patru, cu cea care mai apoi a renunțat (Ileana). Fata care era în serviciul nostru, la începutul anului al treilea intrase în joc, fiindu-i ciudă că servitorul meu – Petrea Naste, a lui „Puradicu” – se ține mândru, că nici nu o ia la joc. Părinții ei credeau c-ar fi potrivit s-o dea după Simion Cotoi a lui Ianoș, dar ea, fără a ne spune nimic, începe dese vizite euharistice, uneori, strigând-o mama, venea repede de la biserică (este la vreo 30 de pași de casa parohială). Era felul ei de a face totul repede și zâmbind. Am zis că, uneori făcea și în locul slugii. O dată, fiind la cules cu mama, îi spune: „Poate merg la mănăstire înaintea lui Ica, așa-mi vine câteodată, ca în acel moment să și pornesc!”. „Să-ți ajute Dumnezeu!”, îi răspunse mama, încântată.

Nu mai știu care-i vom fi spus părinților ei, știu numai că a venit taică-său și mi-a spus că ei nu se învoiesc niciodată ca Maria, fiica lor cea mai mică să meargă la mănăstire, unde merg doar fetele care nu se pot nicidecum mărita. Am încercat să-l capacitez, însă degeaba. Cea mai împotrivă era maică-sa (nu mai știu dacă n-am și dus-o acasă, dar iar a revenit și mai hotărâtă pentru mănăstire). Sperând că părinții ei se vor domoli cu timpul, cu femeile din Reuniunea Mariană, am început să ne îngrijim de trusoul ce trebuia să-l ducă la plecare. Împotrivirea a devenit fâțișă, când cu zeflemele, când cu blesteme, de care se temea mai ales președinta reuniunii, Eftimia lui Pompei, „că oare nu s-or prinde?”. Mă socoteau mai ales pe mine vinovat. Am uitat chiar cum a fost, în ce dată, pare-mi-se a fost doar să pipăie terenul. Știu bine că se pregătea în taină lelea Viorica a lui Toma lui Gavrilici, era cea care-i cosea la mașină hainele pentru călugăriță, transformase o rochie (de „păr” sau de mătase) de-a mamei sale, pe care Maria o adusese doar cu știrea cumnatei, Anica, soția fratelui.

Și după vecernie, lume multă la ieșirea din biserică, era Buna-Vestire sau Sântămăria, sare taică-so la Toma: „Măi, Tomă, muierea ta nu are de lucru, de a stricat rochia muierii mele? De nu-mi dai 400 pengő (preț de o vacă), să știi că te dau în judecată! Toma, om iute, nervos, țină la nevastă-sa și – țanc! – îi arde o palmă, din alea cu... stele verzi. „Tu n-ai de lucru acasă, te-ai apucat de lucru la a lui «Tari»?!” Vine lelea Viorică plângând: „Suntem oameni de mult căsătoriți, avem copii mari, niciodată nu mi-a dat nici o palmă, nici nu ne-am certat nicicând, și uite ce-am pățit! Nu-mi pasă de durere, dar îmi arde și mai tare obrazul de rușine, în fața satului!”. „Lele Viorică, odată îți va părea bine de palma asta!” i-am zis eu și s-a mai potolit. Numai anul trecut, în 1982, a murit lelea Viorică după câțeva vreme de paralizie, încât feciorul ei, „Vilu” [Gavril Ceteraș] zice: „Oare nu-i blestemul «Tarigoaiei» [Paraschiva Cotoi, a lui «Tarigu»], de nu poate muri?”. Domnul însă, e drept și desigur că-i va socoti faptele bune.

Știind împotrivirea părinților, câteva femei mai răsărite, din Reuniunea Mariană, cu adeziunea mea, mama fiind în frunte, pregăteam în taină plecarea Mariei la mănăstire. Se strânsese aproape tot trusoul, îi cumpărasem pantofi noi și alesesem, tot în taină, pe lelea Lucreție a Vilului, s-o însoțească până la Cluj, având de dus mai mult bagaj. Îmi ziceam: o floare simplă, cu mult spirit de jertfă. O certam uneori că mânca tare puțin, mai și ajunând, și-i ziceam că la noi este de lucru și trebuie să te hrănești, ca să poți rezista. Zâmbea și tăcea, făcea mai departe cum credea ea că e bine. Această floare, răsădită în mănăstire, va fi hrănită și îngrijită (spiritualicește) să poată da roade bogate.

Cred că era într-o luni seara, când se amesteca ziua cu noaptea, când mama o trimite (pe sub pădure) în Cozma, să-i spună cumnatului David ca neapărat să vină în seara asta la Băița, ca să poată pleca de noapte cu căruța la Reghin (erau vreo trei-patru ore de mers). Se făcuse noapte, de-a binelea, când s-a întors. Așezam în geamantan ultimele lucruri, când latră tare câinele, era către orele unsprezece noaptea. Instinctiv, Maria se vârî în camera de după casă, moment în care ușa casei se deschide și apar doi bărbați cu furcile în mână, să se apere de câini, sau pentru altceva?

Era tatăl Mariei și feciorul său, Toader. „Ce-i cu dumneavoastră la ora asta?”, întreabă mama, care era foarte curajoasă și cu o admirabilă prezență de spirit. „Am auzit că Maria pleacă în noaptea asta la mănăstire și noi nu vrem. Unde-i Maria? Că-i dau eu...mănăstire!”. „Pe Maria am trimes-o, pe-nserate, la Cozma!” răspunde mama. (De fapt, mai mergea uneori, când avea ceva de făcut la soră-mea. Pe o altă servitoare, Anica, de la Gorenî, o trimisese cu de mâncare la vie, împreună cu nepoțica Maria și s-au pierdut amândouă pe „hodaie” sau prin pădure). În vreme ce mama încearcă să-i domolească pe oaspeții nocturni, vă puteți imagina cum tremura inima Mariei auzind, din cămară, toată discuția.

Cumva au plecat, convinși că așa o fi, zicând că ei așa au fost informați, că pleacă în noaptea asta. Ne întrebam între noi, cine oare îi informează așa de precis, tăiatul rochiei, data plecării etc. Și abia după război, îmi spune lelea Viorică: „Ști cine ne trăda? Domnul Oltean!”, care ședea la dânsa în chirie, care se arăta binevoitor față de noi, contribuind chiar și el cu niște bani pentru pregătirea trusoului Mariei.

Abia plecară cei cu furcile de fier și, la vreun sfert de oră, sosește David. Era către miezul nopții. Noi, ca omul care-i în atmosfera împrejurărilor, sub șocul impresiilor, îi spunem ce am pățit și, din asta o altă dandana. David nu mai vrea să plece: „Dacă, colea pe pod, pe la „Trocî”, îmi ies înainte cu furcile, aici în sat străin, și-mi rămân copiii pe drumuri?!”. Cu greu l-am făcut totuși, să pornească cu bagajele și cu Maria, urmând să o ia, de la Frunzeni pe lelea Lucreție, măritată între timp acolo, după badea Nicolae. Deci, au mers la Reghin, poate au mai cumpărat ceva și au plecat cu trenul ori cu autobuzul, nu mai știu, cred că nici nu le-am întrebat vreodată.

Stăteam încordați, așteptând să se întoarcă însoțitoarea spre a ști „ce?” și „cum?”. În după masa acelei zile, cineva din sat (Silvia Cotoi, a lui Băluca?) o văzuse pe Maria în Reghin împreună cu lelea Lucreție, desigur c-au plecat la mănăstire. Nu mai știu, am uitat reacția,... „mama popii...preoteasă mincinoasă”. Dar în cealaltă zi (miercuri, trebuie c-a fost) intră venind pe cărarea de după grădină (pe din sus de sat), cu fața ca fiartă de oboseală și necaz...

„Ce-i lele Lucreție?”, „Maria n-a fost primită!”. Slab îmi amintesc, parcă ar fi fost vorba de acte de învoire a părinților. „Unde-i acum Maria?”. „O, las-o, vine, dar mai în urmă, să nu ne vadă lumea împreună!”

De fapt, nu aflasem pe nimeni în sat s-o întovărășească, se temeau de părinții ei. Cu mare trudă am convins-o pe lelea Lucreție, zicând că doar acum nu mai locuiește în Băiță, că este o femeie „pâinea lui Dumnezeu”. Însă era puțin fricoasă și de aceea-mi spunea că-i este teamă că nu se va mântui, că a citit în Scriptură (la „Apocalips”) că nici fricoșii nu vor moșteni împărăția cerurilor. Lelea Lucreție parcă se temea și să vorbească și, tot cu fereală, s-a dus la Frunzeni.

La vreun ceas după aceea, iată că apare și Maria, palidă dar cu zâmbetul pe buze. „Marie, ce-ai făcut?”... „D-apoi că eu iar merg înapoi!”, fu răspunsul ei. A rămas reluându-și munca obișnuită. A venit și taică-său, zâmbind,...poate că știau ei ce știau! Maria era fiica lor cea mai mică și, știind-o bună și harnică, ar fi vrut s-o aibă pe lângă ei. Spuneau că, mergând la mănăstire, nici la înmormântarea lor n-ar mai fi putut veni.

Auzisem c-a mers la Milaș, unde poposea – uneori, câteva săptămâni, în mijlocul familiei – PS Iuliu Hossu, episcopul nostru de la Cluj, superiorul Institutului „Sf.Tereza”, unde erau călugărițele și s-a plâns că, doar pe această fată o au (mai aveau o fată și doi feciori, doar unul era înșurat, Toader) care le e sprijinul bătrânețelor și ei nu vor nicidecum să se despartă de ea. Mai târziu, după plecarea din nou a Mariei, am primit o notă oficială de la PS Iuliu Hossu, în acest sens.

Dar Maria, făcându-și serviciul, era tot cu gândul la plecare și părinții erau tot cu ochii pe ea, ca nu cumva să mai plece. Dar nu știu câte săptămâni au trecut, și Maria a tulit-o din nou, chiar în timpul liturghiei, pare-mi-se era sărbătoarea Sântămăriei. Eu eram de părere să nu plece fără a asculta mai întâi slujba, dar ea a răspuns că numai așa poate scăpa de sub ochii bănuitori ai părinților, care ar fi în stare să fugă după ea aducând-o înapoi.

Ceva-mi ajunsese la urechi, că și acum ar fi întâlnit-o cineva (de-ai Catiței Vodă), prin Pădurea Tecii, spre Lechința Săsească, Dej, de unde, spre Cluj.

Descoperindu-se și această plecare, părinții erau și mai înverșunați asupra mea. Unele femei din Reuniunea Mariană, dar și altele, erau îngrijorate să nu se prindă blestemul și de ele pentru că au contribuit la pregătirea trusoului Mariei, care-i rămăsese la Cluj când se întoarse acasă cu lelea Lucreție.

Nu mai știu exact mersul lucrurilor, eu îi scrisesem pe o carte poștală după primirea scrisorii negative de la Episcopie: „Vino acasă și după moartea părinților tăi, ori după majorat, o să poți pleca”. Nu știu câte săptămâni au mai trecut și nici nu știu prin cine mi-a venit vestea că Maria ar fi trecut granița, pe undeva pe la Turda, spre Blaj, că i-ar fi dat femeii care o trecuse chiar năframa din cap (era una de-a mamei, care i-o dăduse la plecare, fiind mai potrivită la culoare).

Între timp, mai avusese loc ceva ce am uitat să spun. La poarta mănăstirii (așa mi se relatase) din Cluj, Maria trăgea de un capăt al țolului (primit de la lelea Ană a lui Ilie „Pandoru”, femeie cu nouă copii) și mamă-sa trăgea de celălalt capăt, reușind să i-l smulgă, strigând la polițai: „Săriți domnilor, asta-i fata mea și vrea să fugă la mănăstire!”. Părinții nu s-au ostit și m-am trezit chemat la primărie de către jandarmi: „Unde-i fata?”, redau pe scurt, tălmăci Gyula, primarul. „Știi, părinte, că ai o gravă acuză, ai luat o fată minoră de la părinți și ai dus-o în loc necunoscut?”, „N-am crezut că fac un rău, dacă o ajut să meargă la mănăstire. Dacă o duceam într-un loc rău, da... „Și le-am arătat „levelezöláp”-ul, cartea poștală scrisă de mine: „Dacă părinții nu se învoiesc, vino acasă...”, deci, eram în cadrul legii. „Și unde-i acum fata?”. Bunul Dumnezeu mi-a dat un gând bun (mai rupeam și eu puțin ungurește) ca să le spun pe limba lor numele orașului unde auzisem c-ar fi: „Balázsfalva” [Blaj, ung.]. Că au văzut bunăvoința mea, că au crezut – după părerea mea – că acest oraș era undeva în Ungaria, m-au lăsat în pace. Dar dacă ar fi știut că ar fi trecut clandestin granița, m-ar fi luat altfel.

Atunci sau altcândva, știu că m-au întrebat: „De ce porți două nume, este contra legii?”. „Numai unul!”, zic eu.

„Dar uite, pe tichetele de petrol, este „György” și dumneata iscălești „Giurgiu”. (Unchiul meu, fratele tatei, era primar în Cozma / Kozmatelke și scria „György”). „Dumneata ești ungur și te încapățânezi să faci pe românul... György Ágoston... ez tiszta magyar és milyen szép magyar név: György Ágoston!” (György Ágoston, acesta-i curat maghiar și ce frumos nume maghiar: György Ágoston). Eu le răspund că sunt dovezi de acum 200 de ani, că numele de familie este „Giurgiu” (Mă refeream la „Sematismul” jubiliar, din 1900, unde apare episcopul Ioan Giurgiu de Pataki, unii zicându-i, din eroare, doar Ioan Pataki, era fiu de țăran român, de religie ortodoxă, înainte de unirea de la 1700, Ioan Georgiu-Giurgiu de la Strâmba, Horgos-Patak), dar eu nu le-am mai spus asta jandarmilor.

Tot un Georgiu, de la Strâmba, venise cu desagii plini de galbeni din Moldova, nu s-a lăsat ispitit de sasu de la Bistrița – unde a rămas peste noapte – ca să-i dea fata, desigur, ispitit de bănetul călugărului. Și Giurgeștii (Georgeștii, cum zic sătenii) din Cozma se trag de la Strâmba din Maramureș [azi în comuna Ilva Mare, județul Bistrița-Năsăud]...după cum atestă Ioan Cavaler de Pușcariu, într-o carte publicată, pare-mi-se, de ASTRA: *Date istorice privitoare la familiile nobile române*.

Și tot n-am fost terminat cu Maria, deoarece am fost chemat și la Cluj, la Institutul „Sf. Tereza”. Sora superioară și părintele Avram Cozma au fost întrebați de Comandamentul Militar, căruia s-au adresat părinții ca să afle de rostul fetei. Cred că ei s-au plâns doar la Teaca (unde exista încă un „Hadi Parancsnokság” [comandament militar, ung.]) și de aici fu trimisă întrebarea la Cluj spre cercetare și raportare, jandarmilor.

Trecând vremea, lucrurile s-au mai liniștit în această chestiune, la ordinea zilei erau îngrijorările legate de război. Mulți erau mobilizați, alții duși în detașamente de muncă forțată, mulți treceau, clandestin, granița în România. Vai de ei, dacă erau prinși: bătuți, spânzurați cu capul în jos, se auzeau urlete dinspre pădure.

Pe tetea Cică încă îl ținuseră o noapte, mergea de la mine spre casă, din Băița spre Cozma, bănuindu-l... spion, dar asta-mi pare că mai târziu, când se apropia frontul.

Cred că era prin 1943, când îmi sosi de undeva vestea (și pe la Blaj erau din sat, oameni de serviciu, Șerban) că Maria ajunsese foarte rău, că ar fi lucrând la construcții, cu țiganii... Am trimis o scrisoare vărului meu, părintele Grigore Friciu, care era catehet la Școala Normală din Blaj, să se informeze. Mi-a venit o carte poștală în care-mi scria că-i la surori, la Institut și că-i o copilă foarte bună. M-am liniștit din nou și am fost luat de alte griji. Se profila apropierea frontului, trebuia făcut față multor lucruri.

Cred că în acest răstimp a fost la noi și viitoarea soră, Suzana [Simina Cotoi]. Eu mai zoream pe cele rămase cu gândul la călugărie, să se ducă odată. Îmi era frică să nu-și piardă chemarea, cum se întâmplase cu Ileana, care după ce-și transformase hainele maică-si în straie de călugăriță, renunță, măritându-se. Și, măcar de i-ar fi dat trusoul unei alte călugărițe, mai sărace, dar n-a făcut-o. (Eu, Doamne iartă-mă!, văd în viața ei, încontinuu bolnăvicioasă, o pedeapsă a refuzului de atunci).

După multe insistențe, reușesc să conving părinții vărului meu, Nicolaie (al unchiului Cica, fratele mamei) să-l dea la școală, mai precis la Reghin la liceu. Făcuse două clase dar veni cedarea Ardealului. Mânie pe mine, că numai noi, eu și mama, l-am făcut să cheltuiască atâția bani, când tocmai avea și de făcut casa, îi împrumutasem și eu patru mii de lei de-și cumpărase țiglele (când mi i-a dat, după război, cu patru mii abia cumpărai două rațe). L-am chemat pe băiat la Băița și toamna, așezând merele în pivniță, îl învățam câte ceva ungurește. S-a dus atunci, toamna, la liceul maghiar – cel românesc nu mai exista! – zicea că-l împungea un coleg cu un spin în picior, dar nu știa spune. A făcut acolo cursul liceal și astfel a învățat bine ungurește, fiindu-i de folos în viață. Cum a stat în gazdă la o sască bătrână, mama lui „Rudi”, a mai deprins binișor, și germana. Teologul Nicolaie a murit înainte de tatăl său.

Copiii surorii mele, după ce se ridicau în picioare – spre a nu-i stânjeni la lucru – de obicei îi aduceam la noi, deoarece mama, „mama bătrână”, stătea mai mult acasă. Voi reda câteva secvențe din acea perioadă.

Mama, și după dânsa, și noi iubeam animalele. Cumnatului David, uneori îi era ciudă că noi țineam mai mult la animale decât la om, după cum zicea el. „Nu, dar animalele nu știu să ceară, noi trebuie să le îngrijim, ca ele să nu sufere de foame, de sete etc”. Cele dintâi cu care se întâlneau cei mici, erau pisicile, fiecare dintre copii o avea pe a lui. Unul dintre copii, ce se vede că venise mai târziu (David?), cu vocea dezolantă: „Mamă bătrână, eu nu am „Cotocel?!”, motanul „Cotocel” primise acest nume deoarece „cutrulea” [controla], căuta prin oale. Altul, auzind cocoșul cântând, crezând că... vine cineva străin: „Măi cocoș, cine vine astăzi la noi?”, repeta mereu „Măi cocoș!” Altădată, poate că plăcinta nu era tocmai bine coaptă: „Mamă bătrână, asta nu-i... fiartă!”. Când îl trimise mama pe Dănuca, avea vreo trei-patru ani, să întoarcă vaca ce păștea în grădină, el a obiectat: „Nu mă duc, mamă bătrână, că mă împunge împungoasa!”. Mama, care era autoritară: „Du-te acolo, că nu te împunge!”, copilul, cu bățul în mână, se duse dar vaca – spre groaza mamei – îl ia în coarne și-l mută, cu vreo trei pași mai încolo. Parc-ar fi zis: „Ce vrei, chiar și de tine să mă tem?!”. Nu-l lovise, dar s-a ales cu o sperietură. Tetea Cică, zicea că vacile noastre sunt mai cuminiți decât trebuie să fie o vacă. Noi le drăgosteam, le mângâiam, ne erau dragi, la fel și oile, mieii, purceii, puii.

Odată, fiind protopopul Toader Păduceanu [de la Teaca] la noi, în vizită canonică – am pus vacile la căruță – atât de tare se afundau roțile și se umpleau de năglag [noroi argilos], c-a trebuit să ne întoarcem înapoi de lângă locul numit „la Mănăstire”, voisem să trecem în Ocnîța. Trebuind să-l las singur pe părintele protopop, l-am lăsat în compania unui nepot, Augustin, care-l copleși cu atâtea întrebări și povești, încât bătrânul a fost încântat. Cred că a luat-o apoi spre Frunzeni.

Dacă nu mă înșel, tot în timpul războiului, am administrat într-o primăvară – de Paști – parohia Ocnîța și mi-am dat părerea favorabilă pentru numirea părintelui Augustin Pop, în satul natal, la introducere dorindu-i să păstorească spre binele satului și mărirea lui Dumnezeu.

Nu mai îmi aduc aminte, dar desigur, ceva asemănător îi urase și protopopul Teodor Pădureanu (ce ținuse pe sora lui Ioan Coltor, deci neam cu PS Ionel Suciu, fiul altei surori a lui Coltor, Maria).

Mie mi se părea că părintele Teodor Pădureanu e cam comod, că ținea la „domnia” tradițională, pe când eu doream activitate, nu atât cancelaristică, ci viață creștină trăită, vie. I-am scris ceva cam în acest sens, încât mi-a spus că băiatul lui cel mic întrebase: „Așa scrie un preot unui superior?” Aș fi vrut să-i scriu ceva, și mai și!

Am observat că de la o vreme, se răresc persoanele care se cuminecă zilnic, îndeosebi cea mai zeloasă, lelea Marie a lui Gustin. Și, tatonând, m-am mirat de ce aflai. Careva dintre țărânci, lelea Lucreție a lui Ilie Hrișcă [Mihoarta], ori lelea Ană a lui Ilie de la „Trocî”, spunea că ar fi zis protopopul: „Sfânta Împărtașanie nu-i mămăligă cu brânză să o iei în toate zilele”. Desigur, să stai cu ceasurile nemișcat în scaunul de spovedanie, mai ales când e și frig, nu-i prea comod. Uitai cum am învățat femeile de la Frunzeni să-l forțeze pe părintele de acolo să le spovedească în primele vineri din lună... Și-am tot vrut să-i scriu protopopului meu și să-i trimit o broșură, care avea aprobare de la PS Iuliu Hossu pentru răspândirea cuminecării zilnice dar, luat de împrejurări, spre regretul meu, nu i-am trimis-o. Într-acesta, muncă pastorală, muncă economică, găseai sau nu oameni, servitori,... „Vai, nici când am fost prizonier nu a fost așa de greu”, zicea într-o toamnă badea Ion Bortuca, în timp ce scoteam sfecla din pământul înghețat, totuși, lucrurile trebuiau făcute.

Și așa, în 1944, cu treburi și îngrijorări, ne trezim cu 23 August, când România întorsese armele. Și iată că văd intrând doi jandarmi cu pene de cocoș, care-l întovărășeau pe părintele Teofil Tătaru din Frunzeni (Harasztos îi ziceau pe ungurește): să mă îmbrac, să iau ceva de mâncare și să mă duc cu dânșii. Era într-o sâmbătă seara. Vine lelea Viorică, aveau toate pregătite pentru nuntă, a doua zi era cununia. Atunci, cu îngăduirea jandarmilor, eu rămân cu unul dintre ei, să mă pregătesc de plecare, iar celălalt jandarm îl întovărășește pe părintele Tătaru, care urma să officieze cununia mirilor.

Plecăm spre Cozma – ne-au luat și radiourile – unde mai erau și alții, Ion Câmpeanu, care fusese cândva polițai, părintele Vasile Erseni, care se căina de soartă, dar eu ziceam în gând că se putea și mai rău pentru că, altcum, se purtau cu respect. La Cozma veniseră mulți de la Milaș, unul sau doi dintre frații vlădicului Iuliu Hossu, pe lângă părintele Teofil Hossu, precum și alții din familii mai înstărite, Suciu... Ne-au adăpostit peste noapte în satul vecin, sat unguresc, Tonciu, în clădirea școlii. Părintele Vasile Erseni (era filia lui) făcu observația că pentru noi n-au pus nici măcar paie pe dușumea, cum pun pentru porcii lor! Totuși, dimineța ne-a adus „tisztu” [ofițerul, ung.], din ordinul grofului, ceva cafea sau ceai, venind și el și zicându-ne să nu ne temem, că vom veni înapoi. Înșiruiți în căruțe, cu soldații lângă noi, am ajuns la judecătoria din Reghin, unde spre seară, un ofițer ne-a ținut – în ungurește – o cuvântare împăciuitoare. Am fost întrebați dacă-i adevărat că românii au ajuns până la Fărăgău, le-am răspuns ceea ce știam: „N-au ajuns!”. Ne-au dat drumul acasă. Se vede că nu mai era timp să ne trimită prin Ungaria unde, unii pe drum, prin bombardamente au pierit.

Urmează în curând dezvoltarea, în interiorul nostru, a sâmburelui de bucurie că se apropie eliberarea, dar și teama de apropierea frontului. Pleacă organele administrative. Doamna din cooperativă îmi ia căruța mea. De la un învățător, cumpăr o scroafă de soi, pe care trecând-o la Cozma și ascunzând-o, au luat-o nemții. Jandarmii ziceau că stogul de grâu ce-l aveam în curte, trebuie aprins ca să nu cadă în mâna rușilor, alții mai binevoitori ziceau c-ar trebui acoperit cu pământ.

Pe Maria, copila cea mai mare a lui David, care era bolnavă cu un picior în ghips, la sosirea frontului o arătam, zicând că-i tuberculoză și așa am scăpat de încartiruirea soldaților în casă. Unul mai arțagos, totuși repartizase cinci inși, dar se vede c-au trebuit să plece, deoarece n-au mai venit. Niște soldați polonezi vorbeau frumos, cu respect (eram în reverendă), mi-au arătat fotografii cu soțiile și copiii lor. Niște prizonieri ruși se rugau la biserică, bătând mătănii.

Un neamț grabnic, repezit, cu ochelari și cu „SS” pe mânecă, striga: „Poi, poi!”, i-am zis că nu înțeleg, să spună pe nemțește. Și cum vorbea repezit, înțelesei eu greșit: „obst” [fructe] și i-am zis: „Ia, sind viele!” [Da, sunt multe!], arătând pomii încărcăți cu mere poinice. „Nu!”. Și atunci am înșeles: „Ochsen”, adică „boi” și s-a îndreptat către... biserică. Doamne iartă-mă!, am simțit atunci o umilință pentru Tine, că la noi ai doar o așa clădire, care pentru un neamț se aseamănă cu o poiată, biseriçuța noastră din bârne, în care pășind neamțul, deschisese ochii mari, că în loc de boi vede sfinții de pe pereți. În poiată la mine, a dat cu piciorul în vaca „Roza” dar, văzând-o, n-a mai luat-o.

Zicea cineva că de la „Birișoanca” [Maria Cotoi] ar fi luat o junincă. Venise vestea că se iau vite, porci. Și de la noi au luat porcul de slănină, doar unul bolnav a rămas. Treceau grupuri de soldați sau refugiați unguri, luau turme de oi, vite. Aveam o mânăză frumoasă, de trei ani, o luară din stavă [pășunea cailor]. David, vrând s-o scape, se agățase de gâtul ei, dar ungurul întinse pușca și-atunci a lăsat-o. Chiar mai târziu, spunea cineva c-a recunoscut „mânza popii”, au potcovit-o în Ocnița. Se vede că numai atâta i-a fost și ei binele... David venise și cu vitele lui, două și ale mele două, le ascundea – ca și alții – prin pădure, iar două („Roza” și o junincă) le lăsasem în poiată, dacă nu toate, măcar unele să scape. Făcusem făgăduință: „De scapă, jumătate le dau Domnului!”. Au scăpat și, vânzându-le, am trimis banii la „Misiuni”, la Oradea unde era centrul. Cu câțiva ani înainte, evreicele de la noi trimiseseră niște bani, să fie botezați niște copii, cu numele dat de ele. Dar banii se devalorizau repede, așa că nu știu dacă au putut ajuta mare lucru.

Un alt neamț „SS” zicea să-i dau căruța, și nu voia să creadă că mi-a luat-o cooperatista, zicea c-am ascuns-o, îmi arată ceasul, că mai am până la ora 12. Am intrat în casă, în timp ce el căuta, gândind că de mă împușcă, să fiu împăcat cu bunul Dumnezeu. Mi-a luat o geantă nouă, din piele, zicând că-i trebuie pentru acte și o căldare de aramă, pe care o adusese „Surdoaie” la noi și pe care apoi am plătit-o, c-așa a pretins.

Îngropasem în clopotniță cu multă trudă, doar noaptea puteam lucra, haine și bucate că nu știam ce ne așteaptă. Se înteteau îngrijorările și sunetul tunurilor, al mitralierelor mari, se auzea „Katiușa”, se vedeau focuri mari ce ardeau pe la Reghin. David ducea copiii în păraul cel mare, de dincolo de Ioan Ceteraș [„Călușeru”]. Eu cu mama ne-am hotărât să rămânem acasă, orice s-ar întâmpla. O femeie cu un copil în brațe vine la mine plângând, că ce s-a face, că a bătut doba [toba] să iasă oamenii din sat, dar ea nu are car să-și ducă bagajele. I-am zis să stea liniștită pe loc, așa fac și eu și... ce-o da Domnul! Trăgeau cu tunurile dinspre „Izvoare”, peste sat la șoseaua de la Lunca. Un copil plângea că-l lăsase să grijească vaca, în grădină. Parcă venise pieirea lumii!

Apoi, dimineața când ne-am trezit, era liniște, cei din drumul principal ne-au spus că în timpul nopții trecuse grosul trupelor, doar distrugând ici-colo merii de lângă drum. De la mine încă duseseră mere, cu furgoanele, puțin ne păsa, eu le dădeam bucuros știind greul soldatului din orice armată și indiferent de ce nație ar fi fost. Cu acea ocazie, întrebând un gradat, care vorbea foarte bine românește, că de unde-i, răspunse că-i din Rusia. La mirarea mea, zice că-i de lângă Târgu-Mureș, unde acum e... Rusia.

Și așa a trecut văpaia, fără a strica prea mult satului. Doar că – din imprudență – fratele lelii Viorica, Toader Ceteraș, căsătorit cu Iustina Biriș, crezând că intenționau să-l ducă la muncă pe front, a fugit când a fost somat să stea și neamțul, crezându-l probabil partizan, l-a împușcat, lângă via lui, aproape de pădure. Când niște unguri ce vorbeau rusește (careva zicea c-ar fi fost din satele din jur) luau porci, vin etc., zicând că-s obligații pentru front, „Iuca” s-a opus cu forța strigând: „Hoții! Săriți oameni buni!” Lăzluca Preda, eram împreună cu el, trage clopotul în dungă, hoții fug trăgând salve în aer, dar și înspre săteni, toată lumea avea arme, au început să-i urmărească și să tragă. N-au mai venit. „Rongyos Gárda” adunase oamenii la școală ca să predea armele. Ion Naste „Șierguță” avea o bombă cam de dimensiunea unei ridichi mari. Copii lui Iosif „din Dâlmă”, jucându-se cu o bombă, a explodat omorându-i.

În Cozma însă, mai multe femei, pornind în urma frontului pentru a-și recupera vitele confiscate, în zona localității Ocnița au fost lovite de șrapnele. Au fost rănite mortal Samfira Bugnar și Maria Dorgo (soția lui Anton Dorgo, ce luă apoi pe Iustina de soție), iar Simina Chețan și Ana Păcurar, în urma rănilor, au rămas infirme pe viață. Lelea Marișcă a lui „Vandrișca” și-a găsit vaca la un ungur de pe câmpie. În Fărăgău, dintr-o ceartă pentru o vacă pe care voiau să o ia de la părintele Gherman, l-au împușcat în mână, iar pe fiul său – teolog în anul IV, mare cântăreț – l-au împușcat mortal (se afirmase că ar fi fost unguri din Filpiș). L-am spovedit pe patul de spital din Reghin, îmi era jale că așa tinerețe frumoasă piere în mod atât de tragic.

M-am îmbrăcat cu haine mai modeste (potrivite, civile) și am ieșit să văd trupele eliberatoare (se duseseră doi oameni să-i cheme din Frunzeni) și, abia ieșit din casă, așa m-am împiedicat încât am căzut, cât am fost de lung. Îmi venea să zic: acesta nu-i semn bun. Ajungând în drumul principal, la „Iuca” văd câțiva soldați ruși și ca talmaci, pe evreul ce se ascunsese la a Iancului, cu veleități de căsătorie și botez. Am luat câte un pahar de vin, la Iuca în casă, am ieșit afară, fătul [crâsnicul] meu, ce fusese prizonier în Rusia în Primul Război Mondial, precum și alții, vorbeau cu ei rusește. Eu am fost prezentat ca „batiușca”, ziceau ei că așa se spune preotului. Mai erau cei trei ruși, care se ascunseseră în pădure – fiind prizonieri la nemți – și au vrut să se reîntâlnească cu ai lor. Niște oameni au spus mai târziu că ar fi fost împușcați, pe motiv c-ar fi trecut voluntari la nemți.

După trecerea frontului a început revenirea la normal. Am dezgropat cele îngropate, cum nu au stat mult timp în pământ, nu s-au stricat. Reușind să împlătesc (treier) stogul de grâu, am putut să împrumut sătenilor pentru semănat. Mulți, din lipsă de benzină, au ajuns cu treieratul până spre primăvară, spre Paști, multe bucate s-au „încins” [mușcăit] și putrezit pe hotar, mulți au făcut din ele vinars. Din vasele de porțelan ce le lăsase cooperatista ce-mi luase căruța, mi-au făcut parte și mie (le lăsase în custodie la Toma lui Nyoaca, cel care acum era primar).

Vin năclăiți de noroi, din cap până-n picioare, doctorul veterinar Bucin, cu soția, pentru a o revedea la Lunca pe mama soției. Au venit

pe jos, peste hotar, de la Sărmaș. Dorm peste noapte la noi fiindcă se înserase și nu mai erau în stare de mers din cauza oboselii.

Imediat după trecerea frontului, lipseau materiale, părintele Vasile Chindriș se zbătea să procure hârtie pentru a scoate calendarele. De la superiori (ori de unde?) mi se trimit ceva bani românești pentru cheltuieli imediate. De asemenea, de la Inspectoratul Școlar sosește o dispoziție pentru deschiderea anului de învățământ, preotul ca învățător, ajutat de cantor. Mi-amintesc cât de caligrafic scria Alexandru Ceteraș din clasa întâi, ajuns apoi procuror la Brașov. N-am predat la clasă decât câteva luni, la început, apoi au venit învățătorul Ioan Maștei și – ceva mai târziu, cu voluntarii diviziei „Horea, Cloșca și Crișan” – chiar directorul Ioan Șerban. Lui Ion Naste („Șierguță”), cel cu multe clopote dar fără oi, i-am dat o mielută, iar lelii Paraschiva, o vițică. Mi-au rămas recunoscători cu inima. Înspre Crăciun, ceva ședințe de refacere, de câteva ori găseam la întoarcere câte-un păduche pe haine, era periculos din cauza tifosului exantematic. Eram numit – nu se admitea refuz – și președintele comisiei de împăciuire de pe lângă primărie.

Asupra sărbătorilor (ori chiar în săptămâna Crăciunului?) apare Maria noastră, îmbrăcată civil, dar frumos, stătea la noi, la părinți doar în vizită, atât ei cât și neamurile erau acum voioși că Maria-i... „domnișoară”. Și cele care nu se mai urneau, de-mi era ciudă să nu-și piardă chemarea, în două-trei zile au fost gata și-au plecat cu toatele la mănăstire.

Am început să îndemn pe unii dintre părinți (Alexandru Pașca, al „Șprințului” din Cozma) să-și dea copiii la școală, gândind să-i mai ajut și eu când ar fi să se împotmolească din pricina sărăciei, dar nu a fost nevoie. Într-o zi îmi veni un gând, pe care împărtășindu-l mamei – era cam întotdeauna de aceeași părere cu mine, n-aveam disensiuni – îl aprobă: să o lămurim pe lelea Lucreție să-l dea pe „Belu” la școală, la liceu. Am chemat-o la noi și i-am făcut propunerea, pe care a întâmpinat-o zâmbind: „Ooo., domnule părinte,... doar îi prea bătrân, a trecut de 15 ani!”. Știind că era de vreo 17-18 ani, nici nu se pusese în joc, dar până la urmă s-a înscris la liceu la Reghin.

Și odată cu el s-a înscris și vărul său, Aurel Fânar, care era cu un an sau doi mai în vârstă și care avea să ajungă judecător la Reghin. Apoi, se mai înscrisese și Toma Rusu a lui „Nyoaca”, dar acesta se retrage și pleacă fratele lui, Pompei, în locul său. A ajuns secretar în Lunca. Ba s-a mai luat după ei și al lui „Popișca” de pe Vale. Iar de aici înainte... nu s-a mai întrerupt șirul elevilor care pleacă mai departe, la învățătură. Când învățătorul-director, Ioan Șerban, îl trimisese pe Iacob Cotoi „al lui Tari”, acesta venise înapoi, la... „țărănie”, nu era tradiția de a merge la școli. Azi [1983], sunt plecați în toate părțile, Reghinul este condus de... băișeni. Ce să mai zic de Cozma, unde – într-o vreme – erau și președintele și vicepreședintele tot din Băița. Ba se zvonește că și asfaltul, care era proiectat pentru drumul spre Cozma, l-au... atras spre Băița.

Începerea lucrărilor noii biserici

Era un ideal vechi, reînceput și abandonat de mai multe ori... În toate satele din jur erau biserici de piatră (cea din Cozma data din vremi imemorabile [sec. al XIV-lea]) și numai în satul nostru, Băița, doar o modestă bisericuță de lemn [sec. al XVII-lea]. Se făcuse planul, se trasase terenul „la Curte” [curțile grofului], pe vechile fundații boierești, în timpul părintelui Vasile Damian, înaintașul meu în păstorire, dar numai ceartă și scârbă urmate de renunțare. Logigul strânsese în bancă aproape un milion, cât costase cea din Lunca, dar Conversiunea [schimbarea condițiilor bancare de împrumut/depunere], apoi războiul, devalorizase totul. Acum, când notez aceste șire – azi, 25 februarie 1983 – biserica din Logig e deja sfințită, iar cea din Băița, pictată, urmând a fi sfințită la primăvară.

Alegerea locului pentru biserică era problema cea mai grea. Locuitorii din partea din jos a satului, „josenii”, doreau să se facă biserica „la Curte”, unde era și grădina bisericii, primită prin reforma agrară.

Loc frumos, frumoasă vedere, dar grosul satului era de la mijloc în sus, iar „susenii” nu voiau – în ruptul capului – să se lase dominați de sărăcimea din jos: „La Curte, unde moșii și strămoșii noștri au fost chinuiți?” etc. „Chiar de aceea, să se sfințească locul”, ziceau ceilalți. Satul, în jos, se întinsese doar după ce unii primiseră grădini prin reforma agrară.

Mi-ar fi plăcut și mie așezarea bisericii „la Curte”, dar când centrul vieții sătești se desfășura la mijloc – școala, cooperativa, jocul de duminica – mă gândeam că cine se va smulge din joc etc., pentru ca să meargă încă o jumătate de kilometru la biserica nouă, la vecernie, pe când fiind coala la îndemână, toată lumea poate veni. Auzisem de un preot de-al nostru (oare Iuliu Dorgo?), cum se pomeniseră toți cei de la jocul satului, cu preotul, cu prapuri, zicând: „Dacă nu vreți să veniți la vecernie, vine vecernia la voi!”.

Am fost făcut și niște buletine de vot (care până la urmă nu s-au folosit) pentru a se putea lua o decizie. Era mare ceartă și mânie ce durase mai multe luni și se ascuțise mai tare tocmai în săptămâna Paștilor, când în ședința de coratorat, badea Toma Ceteraș (al lui Gavrilici), cel mai bun prieten, îmi strigase într-o mânie: „În Cozma, te cară! Nici Paștile nu le mănânci aici!”.... Pare-mi-se că i-am dat o mică penitență și l-am iertat. Mai ziceau „cei din jos” că doar „susenii” nu vor să se facă biserică, fiind ei mai avuți, mai multe iugăre, li se vine prea grea contribuția și doar de aceea se împotrivesc... că doar nu s-a face.

Ieșind afară protopopul Teodor Pădureanu, a rămas totuși varianta de a se face în centrul satului. S-a făcut schimb de grădini, s-a primit material lemnos de la „Cocoș” [din fânațele satului], nu mai știu prin bunăvoința cui, am strâns vreo 80 de milioane de lei care, pe măsură ce treceau lunile se devalorizau, de aceea eram siliți să ne grăbim. Învățătorul-director Ioan Șerban era ales în comitetul de construcție și în coratorat, dar era și Maștei Cotoi al lui „Nyocuța”, care renunțase pe motiv că... „nu pot încăpea două săbii în aceeași teacă”. Eu eram gata la orice umilință și jertfă, numai să se înceapă odată construcția bisericii.

Șerban era și prieten cu arhitectul Gheorghe Matei, cel care făcuse proiectul aprobat de Blaj, ambii fuseseră în prizonierat și reveniseră cu divizia „Horea, Cloșca și Crișan”. Pe Șerban îl trimisesem, cu un corator, la fabrica din Turda după ciment, dar – decepție – spre mirarea noastră, n-a putut primi.

Mai înainte, sau după aceea (nu mai știu), desigur îndrumați de organele administrative de la județ, am plecat la București să obținem autorizație pentru ridicarea cimentului. Era, ca în urma războiului, trenuri ce mergeau neregulat, fără geamuri, unii călători se descălțau frecându-și picioarele să nu le înghețe. Materialele de construcție erau blocate din interese de stat pentru refacerea podurilor, drumurilor, distruse de război. Intru cumva la Minister, aștept la rând, că-i plecat, c-a venit (pe altă ușă!), ajung în sala de așteptare, mai intra câte unul și se întorcea, pe mine ușierul mă tot oprea, am revenit a doua și a treia zi gândindu-mă ce să fac: dacă forțez îi indispun, dacă nu forțez rămân fără rezultat. Și, reținut dar nu tare de ușier, îmi fac vânt și intru în biroul ministrului, Mironescu, dacă bine-mi amintesc. Mai era un altul, mai chel, cu figură de intelectual, îi spun pe scurt păsul. Îmi răspunde calm și indiferent, aş zice binevoitor: „Chestia asta nu aparține de noi ci de... Banloc!”. Atâtea zile și ceasuri pentru ca să știu, în mai puțin de un minut, că n-am rezolvat nimic.

Am căutat, eram cu badea Neculae Rusu, dar la o adică eu intram și vorbeam, unde-i Banloc? Cineva ne-a îndreptat pe care ușă să intrăm. Am vorbit cu un funcționar binevoitor, aveam impresia că ar fi ardelean, Dumnezeu să-i dea bine dacă mai trăiește sau să-l „odihnească cu dreptii” dacă a murit. „Cum ciment pentru o biserică? Acum când toate instituțiile și drumurile țării sunt în ruină și în refacere? Și pentru încă o biserică? Doar nu erau câte două într-un sat și iată la ce dezastru am ajuns?! Mai bine s-ar face cămine culturale, să se deștepte lumea, să nu mai fie războaie!” Eu, de acolo: „Da, dar biserici vii, care să trăiască viața creștină, care să promoveze dragostea și pacea între popoare. Sunt de acord, decât biserici de aur (piatră) și inimi de piatră, mai bine inimi de aur și biserici de lemn!”

Și ce știu eu ce-am mai zis, înflăcărându-mă că este cineva care să mă asculte. A zis să venim a doua zi după rezultat.

Peste zi, Neculae Rusu, care fusese în tinerețe în București la serviciu, nu știu cum, află adresa – pe semne a domnului cu care vorbisem sau a superiorului acestuia? – destul că-i dusesese vreo cinci kilograme de vin, din cel mai bun, adus din Băiță. Și a doua zi, am luat actele! Badea Neculae era găzduit la o cunoștință sau rudenie, iar eu la Vicariatul Greco-Catolic, la vicarul Tit Liviu Chinezu, strada Polonă, nr. 48, unde am avut norocul să asist la o ședință a ASTRU-lui, [Asociația Tineretului Român Unit], la care conferențiasse prințul Vladimir Ghica, pe care l-am cunoscut și cu care am discutat. La fel cu Horia Cosmovici, fost funcționar în minister, înlocuitor al președintelui ASTRU-lui, plecat cu avionul la Paris în vedere susținerii unui examen.

În București, la sfârșitul iernii din anul 1947, era foamete, la restaurant se căpăta doar puțină mămăligă. Domnișoara Chinezu, sora vicarului, nu mai știa cum să astâmpere foamea la cei vreo 40 de studenți prezenți la ședință, rămași în pană de bani și alimente, „lungea” mâncarea ce se primea prin sindicat. Ajuns acasă, le-am trimis o berbință [putină] (5-6 kg) de brânză.

Venind voioși acasă, se pune iar problema mersului la Turda. Am plecat cu alt corator, nu prea bucuroși se puneau unii pe drum, „să mai meargă și altul”, dar eu trebuia să fiu gata oriunde. Ajunși la Turda, acolo era ședință mare, un străin – francez sau belgian – patronul fabricii, trata lichidarea acesteia. Totuși, am venit cu aprobarea cumpărării, costase vreo 120 milioane (Vasilie Vodă, bietul n-a vrut să împrumute bisericii, le-a aruncat mai târziu la gunoi, din cufăr!). Zicea dascălul Ioan Șerban că un evreu din Reghin ar da 500 de milioane de-am vrea să-l vindem (cu 80 de milioane se vindea o casă la Reghin). L-am cărat destul de greu cu atelajele (care, căruțe) slabe ale sătenilor, pe drumuri de pământ, desfundate, apoi și mai greu ne-a fost cu pietrișul.

Dar am sfințit locul și am făcut fundația, pe care a binecuvântat-o părintele protopop Alexandru Todea (astăzi Episcop) împreună cu părintele Vasile Damian, iar în anul următor, 1948, a fost sfințită și de PS Ioan Suciu.

Făcuserăm repartiția contribuțiilor pe oameni, pe mai multe clase și desigur că eu (aveam 32 de iugăre, dar nu erau ale mele) eram în clasa cea mai mare, ca să-i încurajez să devină „ctitori” ai bisericii.

E adevărat că în mine venea ispita: preotul nefiind proprietar în comună – azi aici, mâine în alt loc – nu ar fi obligat la repartiție, apoi, părintele Vasile Damian primise de la reforma agrară două grădini, vânduse, făcuse casă fiicei lui în Reghin, eu n-am primit nimic și totuși, dau...

În acel an cu foametea, cu moldovenii, cu călugărițe ortodoxe strângând bucate, sprijinite de parohie, îmi pare că am zis că cine n-are nimic, să vină la mine deoarece câte ceva se va mai găsi. Ai lui „Mănăstireanu” mâncau caș și brânză goală, neavând pâine. Am auzit ulterior că alții se hrăneau cu castraveți, cu bureți din pădure. Tot în acel an, pe cât știu, s-a făcut și schimbarea milioanelor, nu aveam nu știu ce de pierdut. Ajunsese o mierță de bucate la patru milioane, tetea Cică băgase banii de pe o mierță de grâu într-un sac, atât de mulți erau. Din câte știu am primit fiecare câte 50 de lei, nu erau de ajuns pentru un bilet CFR până la Blaj, unde, mai târziu, am plecat cu căruța.

Prin 1946 se face propagandă pentru alegeri. Eu n-am făcut nicicând politică, nici n-am fost înscris în vreun partid, așa era directiva pentru preoții celibi, mai ales. Dar venind profesorul Ioan Bozdog, care-mi predase limba română la liceul „Papiu”, la cererea lui Șerban – care se scuza, că tot el trebuie să vorbească atunci când vine cineva în sat –, am acceptat să spun câteva cuvinte de primire, fapt pentru care am fost acuzat mai târziu, la Securitate, că am făcut politică național-țărănistă (de-a lui Maniu), care de fapt era culoarea politică a satului. Cred că tot pe vremea aceea, am fost nevoit să întrerup jocul tineretului într-o zi de sărbătoare de post, era „Schimbarea la Față” sau „Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul”, când am oprit jocul, luând ceterașului Florian Pop („Florâncu”) vioara.

Când multe femei, abia mai încăpeau în bucătărie, așteptau rândul la spovedit, mama – cu aprobarea mea – le mai dădea ceva de lucru, de tors, scărmanat pene etc.

Elevii erau feciori mari, Belu, Fânar, Mihăilă Naste („Ila”). Venind pentru a le explica o lecție la limba franceză, i-am reținut și pe ei, cam tot atâta timp, la făcut... „mestecături” [nutreț din paie cu otavă] în șură, unde lucrau tetea Cică și cumnatul David.

Surorile, în vara ultimului an, înainte de plecare la mănăstire, încă îmi ajutaseră ceva, la câmp, la secerat. Eu, până în ziua de azi, decât să stau în povești zadarnice la o casă, sunt mai bucuros dacă-mi dă ceva de lucru, după puterea mea, să nu-mi pierd timpul. Îmi venea să scriu pe ușa parohiei: „Nu mă țineți de vorbă!”, sau cam așa ceva. Știu că mă ținuse, până binișor după miezul nopții, cu probleme personale, Alexandru lui „Tica”, tatăl actualului primar al Reghinului [Alexandru Bugnar], care nu cred că mă mai cunoaște, deși mi se pare că mi-a fost elev în primele clase elementare.

Eram bucuros la sinoadele protopopești, când vedeam atâția frați împreună. Aș fi vrut să țină cât mai mult, chiar după terminarea ședinței. Știu că o dată am ținut și eu o lucrare despre necesitatea presei bune și practic le-am arătat și publicații: *Decalogul*, *Farul nou*, *Micul misionar*, *Viața creștină*, doar amintindu-le pe cele de la Blaj, *Cultura creștină*, *Unirea și Unirea poporului*.

Pe atunci, se primeau unele mărfuri doar prin sindicat, am primit și eu niște ață de cusut, în timp ce alții primeau haine și stofe, pe bună dreptate, doar aveau familii. Cei care urmau seminarul teologic trebuiau să ducă alimente în natură.

La sfârșitul anului 1947 trecusem la noua formă de guvernământ: republica.

În timpul Ungariei făcusem o dată (sau de mai multe ori?) exerciții spirituale ale celibatelor din Ardealul cedat. Acolo îi întâlnisem pe PS Ioan Suci și pe Ioan Georgescu de la Oradea. În timpul anului 1948, prin ianuarie am fost chemat la exerciții spirituale preotești, deși credeam că mă pot scuza, eu fiind „nichitist” – cu exerciții anuale – nu doar la patru ani, dar cum ziceam mai sus, îmi părea bine când frații sunt împreună, și m-am dus, însă predicile

le-am uitat, dar frigul ce l-am răbdat în gară la Războieni nu-l voi uita niciodată, totuși către miezul nopții ne-au lăsat în camera telefoanelor (eram cu părintele Vasile Erseni).

Când a fost vara, am fost chemat iar la Blaj, cu celibii. Exercițiile spirituale ni le-a ținut regretatul PS Ioan Suciu, în atmosfera ce se presimțea: desfacerea Concordatului cu Vaticanul, imposibilitatea episcopilor noștri de a iscăli noile statute bisericești cu despărțire de Roma. Ne-a spus să fim tari în alipirea noastră de credința străbună. „Să vă fie teamă de un singur lucru: de frică!”.

Tot în vara lui 1948 am fost chemați la pretura din Teaca, unde principalul vorbitor a fost un profesor din Târgu-Mureș, Dăscălescu, căruia părintele Vasile Erseni – totdeauna mai îndrăzneț – i-a pus o întrebare: „Circulă zvonul c-ar fi vorba să ne desființați biserica noastră unită?!”. A răspuns negând categoric, tovarășul Dăscălescu, cel care ne cerea colaborarea pentru refacerea de după război. Și n-a trecut decât vreo două-trei luni și-am fost siliți să părăsim parohiile, cei care n-am vrut să aderăm la ortodoxie.

CALVARUL BISERICII ROMÂNE UNITE

Începe jocul cu focul

Nu cred că e cazul să dezvolt trecutul bisericesc al poporului român, au făcut-o alții mai competenți, voi consemna doar esențialul. Se încreștinează odată cu nașterea lui, de viță romană și de limbă latină. După consolidarea formării, în perioada creștinării slavilor, a bulgarilor, în jurul anului 800 trece sub influența Constantinopolului, de unde vine înrâurirea slavă și grecească. La 1054, la marea schismă, poporul român – așezat geograficește în răsărit – a căzut sub influența totală a Orientului. Deși este prea puțin studiată această epocă, desigur că nu bucuroși au admis românii, în bisericile lor de limbă latină, limba slavonă și scrierea chirilică, această schimbare făcându-se sub amenințarea „tăierii limbii” celor care vor folosi în biserică limba latină și nu cea slavonă.

Știm că românii din Ardeal, strâmtorați de influența calvină („Cuius regio, eius religio” [a cui e stăpânirea, a aceluia este religia]), la 1700 au folosit ușița deschisă de împărat și s-au unit cu biserica Romei, cerând să rămână neschimbate: ritul, tradițiile, calendarul. Prin ceea ce a urmat, s-a ajuns la izbânda neamului românesc din decembrie 1918, când PS Iuliu Hossu, împreună cu ceilalți delegați, au dus la București declarația de unire a Transilvaniei cu patria mamă, România. Știm că până atunci, cele două biserici surori s-au întrajutorat când era vorba de binele națiunii române. După dezrobirea din 1918, biserica ortodoxă – acum majoritară, cu adaosul celei din vechiul regat – a început acțiunea de a ne desprinde de Maica Roma.

Se știu vorbele PS Nicolae Bălan, de la Sibiu: „Nu voi da odihnă oaselor mele, până n-oi vedea pe români într-o singură biserică!”

Acum, în toamna anului 1948, plutea în atmosferă un aer de îngrijorare, de teamă, de nesiguranță, oare ce va fi? Administratorul eparhiei Blajului, PS Ioan Suciu (cel ales, PS Alexandru Rusu, episcop de Baia Mare, nu putuse ocupa scaunul Blajului, fiind declarat „persona non grata” [persoană nedorită] de către guvern), aflat în vizitațiuni canonice, vine la Sânmărtinu de Câmpie, la sărbătoarea Nașterii Sfintei Fecioare Maria [8 septembrie].

De aici își continuă vizitele la Fărăgău, Socol, Cozma și ajunge, întâmpinat ca un vlădică, în Băița.

Era vorba că-i adresează câteva cuvinte de bun venit, la intrarea în comună, învățătorul-director Ioan Șerban, ce fusese elev la Blaj – dar cred că avizat de cei contrari –, a renunțat în ultimul moment și a vorbit un țăran. La biserică am vorbit eu. Vecernie solemnă, vorbire, apoi mai târziu și la Rozar, tot în biserică. Peste noapte s-a odihnit, doar un ceai a luat (făcut de secretar). Dimineața m-a trimis să-i fac o prescură din făină de boabe de grâu peste care se făcuseră rugăciuni. A plecat spre Ocița, cu carul cu boi ori căruța cu cai (nu mai știu). Coborând de la casa parohială, s-a oprit încă o dată și anume la fundația, terminată cu un an înainte, a noii biserici și binecuvântând-o, a vorbit și aici, țin minte numai două vorbe: „...crucea de pe pieptul satului...” și „... cele cinci fete fecioare, închinat lui Dumnezeu”. Am mers în același jît [băncuță-fotoliu în căruță] cu dânsul, povestind, întrebându-mă și eu răspunzându-i... și despre sora Ionela... „Cea cu furcile n-am știut-o. Să mi-o scrii!”, „Dacă-mi porunciți, da! Însă altcum sunt atât de ocupat încât nu mă mai apuc.” Și așa l-am petrecut pe PS Ioan Suciu la Ocița, unde a fost întâmpinat de parohul locului, părintele Augustin Pop, de unde – în drum spre Visuia – l-au arestat.

Era pe vremea când atmosfera contra bisericii se apropia de culme: preoții erau detestați, acuzați că sug vlaga poporului, „trântori”. Eu îmi răspundeam mie, „dar preoții nu muncesc numai ziua, ci și noaptea”. De obicei atâtea treburi erau, încât abia terminam până la zece seara și abia apoi aveam vreme să mai citească o carte, iar dimineața devreme, din nou program, Sfânta Liturghie și apoi treburile zilnice. Pe lângă obligațiile pastorale, într-o comună mare mai trebuia făcut față și muncilor agricole, slugile n-au fost întotdeauna statornice.

După mersul primei grupe la mănăstire, s-a născut în mai multe fete acest ideal, mai veniseră la parohie, să-mi ajute câteva, cam tot cu aceeași speranță. Câteva săptămâni, Samfira lui cuscru Gheorghe Suciu, apoi Mărioara Câmpean (a lui Mila) de la Goreni a stat ceva mai mult.

Uitai să spun – după trecerea frontului – despre Anica, fata cea mai mare a lui tetea Cică, ce căzuse jertfă unui glonț tras de careva dintre frații săi, în joacă. Tocmai plecase în acea duminică acasă și se pregătea de mers la biserică. Mai mult a stat, cred, Mărioara lui Alexandru Fiscutean, înaintea trecerii frontului, toate copile bune.

Într-o zi mă cheamă straja la primărie (acum aveam primărie și nu mai depindeam de Cozma), unde era adunat consiliul comunal, învățătorul-director Ioan Șerban, precum și un delegat de la pretura din Teaca, acesta explicându-ne dorința regimului de a trece toți românii la ortodoxie. Îi pune apoi să iscălească, pe rând, cum că trec și văzând că eu stau de-o parte, mă poștește și pe mine. Am refuzat. A mai insistat. Am întrebat de consecințele nesemnării, a zis că vor fi grave. Și așa, am plecat acasă amărât, îngândurat dar nu descurajat cu totul: „Ați făcut-o voi, administrația, dar poporul e cu mine!”

Începe fierberea, îngrijorarea, frământarea, toate duse la culme. Se întrebau preoții din jur: „Ce facem?” Eu, cel puțin, știam una: nicidecum nu trec, orice ar fi să fie! Trec zilele de parcă ar fi ani și zvonuri nu tocmai bune: că a trecut cutare, că au ridicat pe cutare... Protopopul nostru de la Teaca era plecat în concediu la București. Pe cel de la Reghin nu l-am găsit acasă. Zvon că mă ridică, ba în seara asta, ba în noaptea asta... și încep a dormi noapțile pe la unii săteni. Pe câte știam, nu se făceau arestări ziua. Nu-mi mai tihnea nimic, nu mai știam ce să fac, nici o voință de lucru nu aveam. Făceam totul mașinalicește, arat, ceva paie sau fân. Cufărul cu amintiri prețioase din Italia, l-a dus David la Cozma.

Mă gândeam că este o furtună, cad poamele care-s mai slabe și celelalte rămân. Adică, după ce-i sperie un pic pe oameni, se face liniște. O să fie ortodoxia întărită dar, ici-colea, va fi rămas și câte-o oază de greco-catolici, aceia care s-au ținut mai tare, între care ne socoteam și pe noi, cei din Băița. Neavând cu cine să mă sfătuiesc, m-am repezit până la Lunca, la părintele Virgil Brătfălean, secretar protopopes, un preot mai de inimă. Ne împărtășim zvonurile. Vedem că trece pe drum părintele Augustin Pop, de la Ocnița, despre care auzisem că a trecut.

Îl chemăm înăuntru, ne confirmă trecerea (auzisem că începuse să învețe rusește, că se înscriesese și în partidul comunist, ceea ce eu refuzasem cu câteva săptămâni mai înainte, cu toate insistențele șefului de post). Ne spune: „Treaba voastră, veți merge la închisoare, veți fi martiri, dar eu nu pot, am familie.” Era adevărat, eram singuri, iar el avea mulți copii... Și iar cu inima înghețată, că nu știam ce ne așteaptă, doar că ceva rău...

Începe jocul cu focul, care va dura patru ani și jumătate – așa zice, „pe front” – și apoi doi ani și jumătate, „prizonier” [în penitenciar]. Era 23 octombrie 1948, ziua târgului de toamnă la Reghin. Eu fusesem la Cozma, am uitat dacă pentru culesul viei sau pentru altceva. Coboram dinspre vârful cimitirului din Cozma, lăsând la stânga Crucea-ai Albă, de pe Dealul Roatelor spre hodaie, ca să ajung la „Troci” și apoi la biserică, fiind vecernia de sâmbătă seara. Coborând, aud că trag clopotele. Zic, o fi început diacul, crezând că sunt împiedicat de ceva să vin... grăbesc și cum vin tot la vale, ajung și intru în biserică. Poate era pe la mijlocul „Înseratului” (slujba vecerniei) când aud pași de bocanci militari și când mă uit, era șeful de post (sediul era la Lunca) împreună cu un bărbat străin. Nu știam cum să procedez ca să nu-i întărât, cum să scap mai ușor. După o scurtă continuare – dar mintea îmi stătea tot la ei – nu mă puteam statornici la rugăciune, merg în tinda femeilor, acolo stăteau cei doi, și întreb: „E ceva urgent, ceva scurt? Sau pot să termin vecernia?”, credeam o comunicare sau o luare la cunoștință, pentru care trebuie să iscălesc. „Termină, părinte!” Și am continuat. După terminare am mers la casa parohială, unde văd că – pe cât îmi aduc aminte – era și straja, cu lămpaș, deja se înserase dar nu prea tare.

„Părinte, de ce nu vrei să iscălești?” după care adaugă: „Îmbracă-te ceva mai gros și vino cu noi până la Lunca, de unde vei veni înapoi, cu straja. Este cineva acolo, care vrea să vă vorbească!” Nu mâncasem de pe la amiază, dar acum nu mi-ar fi mers pe gât nici o bucatură. Când am intrat în cealaltă cameră să mă îmbrac, îmi venise ispita: „Acum ai putea fugi pe o fereastră”, dar și răspunsul: „Nu poți părăsi turma decât în fața forței”. Și-apoi, zicerea: „Ține cu poporul că atunci nu greșești”.

Ei bine, poate vor avea ocazia să vadă și voia poporului: „Ține cu preotul, ori ba? Vreau să treacă la ortodoxie ori ba?”.

În vremea aceasta, de la biserică, unde erau – ca de obicei – mai multe persoane prezente, s-a dus vestea în sat (mai ales prin Simionul lui Ianoș) și imediat oamenii de prin apropiere au grăbit spre biserică. În momentul în care am ieșit din casa parohială, deja erau mulți bărbați și femei în jurul treptelor ce coborau în fața coniei [bucătărie de vară], pe din sus de casă, în grădina bisericii. „Dați-vă la o parte, faceți loc!”, le zice șeful de post. Un bărbat tânăr, Constantin Sigartău, zice: „Părintele nu pleacă nicăieri, de ce-l duceți noaptea? veniți ziua dacă vreți ceva!”. Lumea se foiește, oamenii se apropie, șeful strigă: „În numele legii, la o parte!”. Am observat cum tânărul s-a tras un pas înapoi și pe mine mă ia și ieșim în curtea bisericii, spre Lunca, unde zise șeful de post că trebuie să mergem, după care mai spuse că mă voi întoarce. Dar când mulțimea vede că vrem să suim spre Lunca, încep femeile să strige și clopotele să tragă în dungă, a primejdie. Doamne iartă-mă, dacă am greșit făcând asemănare între păcătosul de mine și prinderea Ta, în grădina Ghetsimani! Noapte era, făclii aprinse (lămpășuri), grădină cu pomi, apoi dușmanii ce voiau să mă ducă, dar aici era ceva schimbat, ceata prietenilor era mai mare. (Ucenicul nu-i mai mare ca stăpânul).

La vuietul mulțimii, șeful schimbă tactica: „Tăceți oameni buni, că nu mai mergem la Lunca ci doar aici în sat, la primărie”. Și ne întoarcem spre sat, coborând pe hudiță. Oamenii se tot adunau, Gheorghe Cotoi (al lui „Nyocuța”) – Dumnezeu să-l odihnească!, a murit de tânăr – era cu o furcă de fier în mână, venea de la treierat, mă ia de braț, desigur spre încurajare... vuiet...

Șeful de post, care mergea alături cu noi, îmi face cu capul, zicând: „Astea toate în capul Sfinției Voastre se vor sparge!”... Cu Gheorghe de braț, ajungem în strada principală unde, la gura uliței, se îngrămădeau oameni, unii venind din sus, alții din jos, cred că la glasul clopotului. Îmi vine în minte schița lui Pavel Dan, „Îl duc pe popa”, tot Giurgiu îl chema. Măcar atunci erau jandarmi străini, acum însă erau români! Atunci șeful zice: „Mergem la sediu (primărie)”.

Din acel moment nu l-am mai văzut, oamenii făcând zid în jurul meu (Pompei Rusu a lui „Picu”), zidul îngroșându-se întruna, m-am trezit singur în mijlocul mulțimii, de unde auzii: „Da, jidovul ăsta ce-i cu el? ce caută aici?” (Era evreu sau ba, poate-l cunoștea careva). „Da, într-un șanț cu el!”. Și în zarva mare, vociferări, strigăte, aud o împușcătură de armă, cam de pe după casa Catiței Vodă. Regretam acest incident deoarece îmi ziceam: „Celelalte se pot ierta, se trece mai ușor peste ele, dar când cineva are armă și trage, e mai greu”. N-am știut cine a tras, mai târziu am înțeles c-ar fi fost băiețandruul lui Toma lui Nyoaca, tot Toma, ajuns pădurar. Am auzit că șeful de post a intrat cu spatele înainte pe ușa primăriei, ținând arma gata de tragere,... că acolo erau mai mulți care-au sărit: „Ce-i? Ce-i?”, „Apoi nu vedeți că ce-i?”, le-ar fi răspuns șeful (omul Securității dispăruse la primele amenințări).

Acum eu eram în mijlocul mulțimii, noi între noi, ne veni întrebarea firească: „Ce-i de făcut?”. „Să-l ducem pe domnul părinte unde nu știe nimeni!”. Mă gândeam, unde?, când știe un sat întreg. Îmi vine în minte, oarecum entuziasmat, că oamenii sunt tari în credință și țin una și bună. Le zic să mergem la biserică, să mulțumim lui Dumnezeu! Și așa am și făcut, unde am improvizat rugăciuni adecvate, cu entuziasm cerând tărie și ocrotire, timp în care vine Ilie Rusu („Pandoru”) și-mi spune: „Tocmai ieșisem de acasă și trecu o cocie (trăsură) cu vreo patru inși și o voce străină (ceva... domn) striga halo, halo și se duceau spre primărie”. Crezând că vin ceva întărituri celor din primărie, le-am zis oamenilor din biserică să stingă luminile și lămpașurile și să se roage mai departe, iar eu am ieșit, nu voiam să se știe cu cine, Ilie-mi spusese doar la ureche.

Și, hai-hai, amândoi prin grădini, peste rât, până la capătul satului, dinspre Măzăriști la Gheorghe Rusu a lui Gheorghica, în fânar, dându-mă în grija omului. Acolo am aflat că lucrurile s-au potolit deocamdată, dar atmosfera era încărcată, oare ce va urma? Acolo am primit, în ziua de Sf. Dumitru [26 octombrie], ultima scrisoare (durere, pierdută!) de la PS Ioan Suciu, îmi cerea să scriu tot ce știu despre sora Ionela, ceea ce am și făcut în câteva săptămâni, trimițându-i, prin același Ilie, și scrisoarea PS Iuliu

Hossu, prin care nu era admisă la mănăstire, trebuind să se îngrijească de părinți, precum și acea carte poștală, scrisă de mine – ca să vină acasă –, care mi-a fost de folos în fața jandarmilor unguri, unde am fost pârât că le-am înșelat fata minoră, ducând-o în loc necunoscut.

În acest răstimp se nimerise o duminică și, înfricat, am făcut liturghia la biserică, nu mult după miezul nopții, ca să mă pot duce la ascunzătoare încă pe timpul nopții. Ascunzătoarea era acum mai aproape, la Toma Ceteraș a lui Gavrilici, prea puțin în casă, mai mult în fânar, după niște grinzi. Cei din partea de jos a satului, nu departe de „Trocii”, știuseră și au venit la Sfânta Liturghie, cei de sus n-au prea știut și s-au cam supărat. Acasă, la parohie, mama mai duse ceva din haine etc. pe la vecini.

Într-o zi, șeful de post, căutându-mă la casa parohială, dădea cu arma în ușa camerei mele, să o spargă. Mama îi strigă: „Sparge-o, că notarășul a încuiat-o!” Probabil o fi crezut că eu sunt acolo, încuiat. Nemaivenind înapoi, mi s-au pierdut, prădat, lemne, bucate, obiecte din casă.

Pe parcursul anilor de clandestinitate, mi-au ars câțiva saci cu cărți, latine, franceze, germane, italiene și, cele mai multe românești, dicționare, literatură, când văzuseră că pe una era scris numele meu, le-au ars în cuptor la lelea Viorică. La bai' Gheorghe („ăl Mare”), căutând niște pieci, și găsind cărțile într-un lepedeu agățat de grinda de la grajd, le-au ars în mijlocul ogrăzii. Au văzut pe undeva *Analele* lui Tacitus, ediția în limba franceză, ce nu arsesse decât la un capăt – lelea Viorică, fie-i țărâna ușoară!, trăsese cu jăruitorul cartea din foc, deși comanda fusese: „Grijă, că bătrâna-i în stare să le scoată și din foc” – dar, durere, nu au mai putut fi salvate.

Între cele arse aici era un pachet nedesfăcut, pe cât știu, cumpărate, când se cedase Ardealul și se lichida librăria situată pe actuala strada Republicii din Reghin, gândind că cine știe când vom mai ajunge din nou la cărți românești, erau 40 de cărți noi. Nu avusesem timp să le citesc, nu le-am desfăcut, așteptând vremea potrivită că dragostea vieții mele au fost cărțile. Prietenii cei mai devotați cu care, noaptea-ziua, nu am știut niciodată ce-i urâtul. Știu pe unii care au stat ascunși doar câteva zile și n-au mai rezistat.

Eu cu ceva cărți bune lângă mine, mulțumind Cerului pentru vederea bună a ochilor, aș fi stat așa până la moarte...!

Și așa, cu frica în sân, citind (nu întotdeauna se întâmpla să am la mine cărți), rugându-mă, stăteam așteptând, crezând că poate a trecut durdura [agitația] și ne vor lăsa în pace, unii trecuți la ortodocși, alții rămași la greco-catolici.

Cândva, la bai' Toma și lelea Viorică, mă întâlnesc cu părintele Mihai Crișan, îmbrăcat în haine de țăran, care și el se ascunsese, dar totuși nu așa tare ca mine. Venise în satul dânsului Frunzeni, de la parohia din Teleac, satul de naștere al mitropolitului Alexandru Todea, pe atunci ascuns și dânsul. La el nu se întâmplase o înfruntare fățișă, prin ceva tertipuri scăpase până acum. Odată îi dăduse securistului Anca să țină șuștarul până când se spală pe mâini – era seară – și... dus a fost (asta la soacră-sa în Petelea). Altădată, în Teleac, în casă fiind, vede pe ușa porții intrând Securitatea, sare pe un geam din spatele casei în grădină și se ascunde în vie. De la casa omului au ridicat cărți și, atunci sau mai târziu, pe feciorul de casă, teologul Iacob Maier. Îmi spune: „Auzi ce mi-a zis un evreu, că nu scăpăm de teroare până prin 1952”. Zic: „Vai de mine,ăștia până atunci ne termină...” Tot așa, în timpul clandestinității, mama îl întrebase pe fostul primar din Cozma (l-am fost văzut într-un album cu ocazia încoronării regelui Ferdinand la Alba Iulia), Ienoșucă Preda, „Oare mai ține mult?”, iar răspunsul a fost că: „Oo... poate ține și o sută de ani”.

Pe lângă teama de necunoscut, la începutul lui noiembrie venise frigul, se apropia din nou o zi de duminică, cea din 7 noiembrie, iar a doua zi, în opt, era sărbătoarea Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril.

Nu mai știu dacă sâmbăta sau duminica seara, oamenii erau adunați în centrul satului, la cooperativă, discuții, păreri aprinse. Careva l-a înfruntat și pe învățătorul-director, Ioan Șerban, el fiind mai vechi, cu neamuri în sat, avea multă autoritate. Unii: „Că popa de ce face slujbă numai la cei din jos? Ceilalți nu-s din sat? De ce se teme? La Cozma sunt doi preoți [Vasile Erseni și Ioan Moga] și la noi nici unul. Parcă noi, la o adică, nu-l putem apăra?” Atunci badea Toma, la care eram ascuns dar nu se știa: „Măi oameni, dacă sunteți oameni, popa vine chiar acum și vă face slujba!”.

„Să vie, să vie, aici suntem noi, nimeni nu-l scoate din mână noastră!”. Părintele Moga venise cu familia acasă la părinții lui, iar părintele paroh Erseni iscălise la început, apoi a retractat scriind la Sibiu și, l-au lăsat câteva luni în pace.

Vine Toma, îmi spune, alerg la biserică și trag clopotele. Nu mai încăpeau oamenii în biserică. Le spun că fiind oamenii tari în credință, cu ajutorul lui Dumnezeu, a doua zi se vor face slujbele ca în orice duminică. Erau entuziasmați, se vorbea din inimă, multe spovedanii. A doua zi, afluență mare la biserică, întocmai ca-n ziua de Paști. Nu cred să fi ascultat oamenii vreodată cu atâta atenție cuvintele de la altar. Așa îmi aduc aminte că în una din duminicile anterioare venise de făcuse Sfânta Liturghie preotul trecut din Ocnița și apoi am făcut eu încă o dată, când am stropit biserica cu agheazmă, cetindu-le credincioșilor rugăciunea ce se face când este călcată de păgâni sau de eretici, ceea ce i-a scandalizat pe unii frați trecuți la ortodocși

M-am gândit de multe ori la această zi de Sfinții Arhangheli, la atașamentul de nezdruccinat al credincioșilor către biserică și apoi am mulțumit lui Dumnezeu că nu s-a întâmplat să vină milițienii, că erau în stare să le răstoarne mașinile și să-i alunge cu pietre. Și foarte probabil, se vărsa sânge.

Făcându-se seară, au venit trei credincioși, între care era și Alexandru Cotoi al „Chitului”, pe ceilalți nu mi-i mai amintesc, și coborând pe întuneric direct prin grădini, am trecut drumul în cealaltă parte – ca și cum aş fi intenționat să merg în Cozma –, suim pe cealaltă parte a dealului, poate chiar prin grădina lui Alexandru „Chitului” și apoi coborâm în vale, dar de pe undeva de prin dreptul lui „Boaflea”, trecem pe râț, ne întoarcem înapoi spre „Troci” și venim din nou la Toma lui Gavrilici.

Când am trecut pâraul – cum era cam umflat de apă și gheață – mi-a ajuns un picior în apă. Acest mic indiciu, sau altul, m-a făcut să-mi fie teamă în ascunzătoare. O femeie îi spusese lelii Victoria, cum băiatul strajei se lăudase într-o șezătoare că tatăl lui știe unde sunt. În fân, în nopțile lungi de toamnă, nu puteam aprinde lumânare, aveam vreme să fac tot felul de supoziții, mă gândeam dacă n-a făcut-o intenționat, ca să mă ferească mai bine.

Și tot așteptam, știu eu ce? Ca să se limpezească apele, să vină o lege care să suspende orice urmărire.

Știam că după răzmerița cu smulgerea mea din mâinile miliției, n-o să-mi fie de loc ușor dacă aş cădea în mâinile lor. Și de aceea trebuia să mă feresc cât pot, încolo – ce va vrea Cel de Sus. Dar îmi venea în minte: „Vlădica te-a pus păstor, doar el te poate absolvi de grija oilor cuvântătoare.” Este adevărat că și forța, dar iată că până acum forța nu a reușit, prin urmare ești dator mai departe să-ți pui sufletul (viața) pentru oi, cu prudență, urmând pilda creștinilor din catacombe.

Îngrijorări, zvonuri de arestări, așteptări înfrigurate. Nu știam nimic concret care este situația pe la Blaj, nu știam ce se întâmplase cu surorile din Băița, aflate la Blaj. Alexandru Fiscutean, tatăl sorei Longina se hotărî, în fine, să meargă la Blaj să vadă ce-i pe acolo. În sâmbăta următoare, după Sfânta Liturghie, aflu că Maria Fiscuteanu s-a întors de la Blaj..

După două săptămâni, ies din fânarul lui Toma și merg în casă, trebuia să pregătim și să vedem cum facem (de noapte ori ziua) liturghia din ziua următoare, duminica. Trimit pe careva după Fiscuteanu, să vină până la Toma. Acesta răspunde că tocmai s-a întors din Cozma, căutându-mă pe acolo, că este obosit și plin de apă, începuseră noroaiele de toamnă cu înghețuri și așteaptă să merg eu la dânsul, fiind deja ora nouă seara. Cred că inspirat de Spiritul Sfânt și ocrotit de Sfânta Fecioară am hotărât să merg și asta a fost salvarea mea în acea noapte de groază. Începuse postul Crăciunului, noaptea destul de lungă, ne sfătuim și când s-a terminat circulația pe drum, am mers cu cineva (care de acum înainte trebuia să mă însoțească și să vorbească în locul meu dacă ne-am fi întâlnit cu cineva) la casa lelii Lucreția și a soțului ei, Nicolae Crișan, mutați din Frunzeni în Băița, nu departe de Fiscuteanu și l-am chemat acolo.

Acesta mi-a spus despre călugărițe că au fost ridicate și mulți preoți au fost reținuți. Deci, nici o îndrumare, rămânem la puterile noastre, slabe de tot, nici o dăru de lumină!

Cu poveștile se făcuse ora 24, hotărâsem să încercăm a dormi măcar un ceas, iar pe la ora unu după miezul nopții, să ne sculăm, să ne pregătim și pe la două să fim la biserică – chiar de tăngănim [sunăm] puțin clopotul – și care vor putea, vor veni. Eu în casa dinainte, camera de lângă drum, pe o canapea, cu o boandă [cojoc lung fără mâneci, din blană de oaie], bătrânii în bucătărie.

I-am auzit încă vorbind, vreo jumătate de ceas, se vede că nu puteau nici ei dormi, ca și mine care eram agitat, îngrijorat de necunoscut, de ce poate urma.

Cred că eram tocmai pe punctul de a ațipi, când aud dinspre drum un bâzâit de mașină, abia mă deștept gândind la ce am auzit, când din nou, al doilea bâzâit, acum mai clar. Sar la geam și observ partea de dinapoi a unui camion ce trecea înspre sat. Alerg în cealaltă cameră: „Vai, bade Neculae și lele Lucreție, două motoare în sat!”. La care ei: „Ba trei, că unul a fost mai înainte!”. Nu știu dacă am început să tremur, dar știu că m-am înfricat, cum se zice, „mi-a înghețat inima”. Dar au rămas mașinile la „Troci” (la vreo 300 de metri), ca să nu se alarmeze oameni și să-i surprindă, le-au lăsat la o margine de sat.

Primul gând: „Cum să scap?” Bai’ Neculae sau careva dintre noi, propune să mergem la Frunzeni, la David, feciorul lui. Îi zic: „Repede omule, trage-ți păpușii!”, „Ba nu, că-mi iau opincile, că nu sună!”. Eu am propus, peste dealuri, nu pe drum, nu traversând pe aici drumul, ca nu cumva să fim observați, era o lună ca ziua!, ca în „nopti gogoliene”. Și așa – scurtând povestea – am ajuns la casa lui David Crișan, „Între Sălcii”. Mai stând de povești, pe întuneric, m-am prăvălit și eu puțin pe pat, toropit de oboseală și emoții. Eram aproape să ațipesc, și cam pe la ora patru după miezul nopții, am auzit de acolo, deși casa era izolată, bâzâitul mașinilor care se întorceau de la Băiță.

Dacă noi apucam să mergem la biserică – numai cu cinci minute mai repede – în jurul orei unu după miezul nopții, atunci ne-ar fi prins chiar la biserică. Siguranța înconjurase biserica, prin spate. Sunând ei clopotul, mama merge în clopotniță și zice încet: „Părinte, părinte!” (așa îmi zicea din respect față de preoție) „Aicea ești?” dar s-a dus înapoi în casă în timp ce ei pândeau de după biserică. Pe un om, ce mergea la pădure, Alexandru Sigartău, l-au luat la rost de ce umblă noaptea cu securea. Sora diacului, Paraschiva, venea în jos cu gândul să-i spună fratelui ei, Ilie, să fugă, presupunând că vrea să anunțe satul trăgând clopotele. Pentru că și diacul s-a ascuns, au băgat-o în dubă și multe săptămâni a zăcut după ce a venit acasă bătută.

Mulțumesc lui Dumnezeu că n-au luat-o pe mama de la casa parohială.

Și, altă posibilitate: dacă Siguranța ar fi întârziat, numai un sfert de oră, noi am fi pornit spre biserică, tot am fi fost prinși. Dacă porneam fuga peste drum, ca să trecem în râț, peste hodaie, unde era mai ușor de mers până la Frunzeni (așa gândisem un moment) – dar fiind lună se vedea, ca ziua, de la mare distanță – de la „Troci” puteau să ne zărească și... iar ne prindeau. Și dacă aș fi rămas în seara aceea, cum am fost până atunci, în casă la badea Toma (doar pentru că n-a venit Fiscuteanu, am fost nevoit să merg la lelea Lucreție și asta mi-a fost scăparea), iar mă prindeau, acolo, în casa lui bai’ Toma și a lelii Viorică.

Ce s-a întâmplat în acea noapte în sat? După ce și-au lăsat mașinile la „Troci”, securiștii s-au răspândit prin sat. Pe unii i-au luat pe neașteptate, din pat, iar alții care au observat, au fugit. Ion Cotoi al lui Solomon, a fugit în izmeme, a stat ascuns câteva zile, prin popuri de jupci [tulei de porumb]. Diacul încă a scăpat atunci, dar mai târziu l-au forțat să umble cu lista prin sat pentru subscrierea oamenilor la ortodocși. „Nu-i popă? Facem noi din tine popă!” Și totuși, mai târziu l-au condamnat, un an, la Canal. La Toma lui Gavrilici au intrat în casă doi inși, un jandarm și un civil, se pare că era șoferul Securității: „De ce nu vreți să treceți?” „Nu trecem! Se zice că nu-i musai!”, și nu știu ce-or mai fi zis. „Dați-l afară pe popa!” „Nu-i aici!” Se duc și caută prin casa dinainte, unde mai dormisem eu uneori, că era greu să mă bag în fân.

Mai întâi ziseră să facă lumină, și fata lor, Ioana, răspunzând cu mult curaj, aprinse lampa. Văzând că degeaba caută, se adresează gazdei: „Să vii cu noi, trebuie să dai o declarație!” Cum omul era desculț, cere voie să-și ia bocancii căutându-i pe lângă patul din care tocmai se sculase, apoi pe lângă ușă și... o tulsește afară. Dar civilul, după el! Jandarmul – poate în inima lui nu prea era de acord cu cele ce se întâmplă – rămâne în casă până când aude o împușcătură de revolver și atunci iese fugind afară.

Ce se întâmplase? Bai' Toma, când apucase afară – tunde-o! pe lângă gunoi, să fugă peste gard, la vecini. Dar când să sară gardul, l-a ajuns civilul și-l ținea strâns, strigând, dar Toma striga și mai tare: „Săriți oameni buni, c-au venit hoții la casele oamenilor!” Totul se petrece în câteva secunde și-atunci, un sătean din spatele șoferului strigă, aproape că răgește: „Ce-i? Ce-i?”. În momentul acela, șoferul trage – în aer – un foc de revolver, oamenii fug și el se întoarce în casă, unde jandarmul îl ceartă: „De ce ai tras? Nu știai că nu-i permis...?”. „Dar a venit un individ din spate, în timp ce mă luptam cu cel din față de peste gard!”. „Se putea face moarte de om!”. „Ș-apoi ce-i dacă se făcea, că murea pentru credință!”, îi răspunde – fie iertată – Ioana, fiica lui Toma, care tocmai, pe câte știu, se pregătea să fie mireasă cu un fecior de la Frunzeni (îi cunună părintele Erseni, pare-mi-se pentru a înlătura bănuiala că eu aș fi ascuns la părinții ei).

Aceasta nu a trăit mult dar a trăit creștinește. Pe soțul ei și pe soacră-sa, nu a vrut să-i îngroape cu preot ortodox, ci, ca și Lenuța Șerban, zicând până la mormânt Rozariul, fapte pentru care le-a laudat profesorul de la Blaj, Ioan Vultur, când ieșise din închisoare și venise la Frunzeni, la părinții lui (a „Chiroaiei”). De la această Ioana Ceteraș a rămas un orfan, pus pe numele tatălui, Ioan Vultur, care a luat în căsătorie pe [Ecaterina] fiica Samfirei „Bețului” din Cozma. Așa că bai' Toma a scăpat atunci, dar așa știu că au venit în altă zi și-au mai dus „o tură”... Se săturaseră oamenii, se tot ascundeau, era și frig, „mai bine răbdăm o bătaie și-apoi ne lasă în pace!”. N-am auzit pe nimeni dintre săteni să bage vină preotului pentru ce se întâmpla.

Nu mai știu dacă împreună cu mama, sau cu cine, în altă noapte – fără să știe cei de la care plecam unde merg – am ajuns în Socol, la mătușa Mină, verișoară primară cu mama, și cumnatul Ion Bota (zis „Șori”, poreclă adusă din America), avea patru copii: o fiică Ileana, unul gardian la Târgu-Mureș, altul învățător și Zaharie, la armată. La acești doi bătrâni am stat mai multe zile, tot acolo am auzit de la oameni care s-au întâlnit, la moară la Tonciu cu alții din Băiță, cât de crunt au fost bătuți unii, lui Vasilica Colectărilor i-au rupt în bătaie trei coaste.

Nu mă așteptam la așa cruzime, mă păștea gândul dacă nu cumva ar trebui să mă predau, pentru a evita astfel de lucruri. Dar, sfătuit, acum și mai târziu, precum Sf.Petru în *Quo vadis*, „nu m-am dus la moarte, ci am tot fugit...”, deci am rămas mai departe fugăr, ajutând – când era posibil – credincioșii, cu Sfintele Taine. Îndemnul unora: „Oamenii suferă dar scapă, însă pe dumneata te omoară! Și cât îi de scump acum un preot netrecut!”. Ceva mai târziu, după vreo doi ani: „Unde mai găsești un preot greco-catolic?” zicea careva dintre agriștii de la Milaș. „Eu dacă vreau, găsesc. Căutați!” le-a răspuns lelea Viorică.

Deci, am rămas câtăva vreme în Socol, la „Șori”, iar când mi se părea ceva suspect, înfricat eu sau gazda, schimbam locul, la cumnatul Toader în fânar și în podul poieiții, tot cu boanda. Odată, fiind în fânarul cumnatului Ioan Friciu, în Valea Florii, auzeam glasurile celor care depănușau porumb în șura vecinului: „Tot cu frica-n oase, doar când dormi scapi puțin.” Nu știam dacă la mine se refereau, Ioana cu frații, sau la cotele ce erau siliți să le dea, ori la pieile (de miel etc) ce li se confiscau. Am hotărât să ies din cercul de prigoană, cât mai departe, dacă s-ar putea să trec granița, dar nu aveam astfel de posibilități.

Din Socol – nu sunt chiar sigur pe succesiunea evenimentelor – am venit în Cozma, la tetea Cică.

Totdeauna mergeam noaptea, peste dealuri și răzoare, prin spini și pâraie, nu puteam avea întotdeauna însoțitor...Am venit cu intenția să pot face rost de un act de identitate, să mă pot deplasa (aveam un act eliberat de primăria din Băița, cu care puteau mai ușor pune mâna pe mine).

Acolo m-au vizitat părintele Vasile Erseni și cumnatul său, părintele Ioan Moga: „Să ne ținem tari!”. Peste zi, știu că am citit o broșură ungurească, *Frunze-n furtuna vieții mele*, despre revoluția din Rusia, starea de prigoană, asemănătoare...vieții mele de acum. Era frig, pământul înghețat, eu cu boanda în casa dinainte, fără foc.

Într-o seară din asta veni bătrânul meu dascăl, Alexandru Moga, și l-am spovedit în șură, coborându-mă din fânar. Era bine că la început nu ne căutau prin fân, cum făceau mai târziu.

Deși pe „Față” s-a fost auzit un camion, a fost altceva, nu de la Securitate, ca să mă mai mișc un pic, am ieșit să iau puțin aer, să mă „dezmořesc” cum se zice, iar după câțiva pași prin grădină, cobor la poiată, unde tetea mulgea vaca, apoi îi pune ceva mâncare în iesle și-i spun că mai stau puțin acolo. Pare-mi-se nu-mi făcusem rugăciunea rozarului și aici era potrivit, nici gălăgie, nici frig prea mare.

N-o fi trecut nu știu cât de mult – se amesteca ziua cu noaptea – când din poiată, prin micul ochi de sticlă ce servea de fereastră, văd trei inși înalți, coborând dinspre casă spre poartă, trecând prin fața mea, la vreo patru metri. Am crezut că-i părintele Vasile Erseni, ca și în seara precedentă, și am întins mâna spre vârtejul (încuietoearea pe dinlăuntru) de la ușă, să-i strig că-s aici. Și se pare că într-atât – o secundă! – a stat soarta mea, faptul că mai trăiam în 8 martie 1983, când, văzând că încep să uit, am biruit lenea, nepăsarea și alte lucruri mai plăcute pentru mine (cititul cărților) și am reînceput caietul cu amintiri. Astăzi, 27 iulie 1991, mă trudesesc să-l bat la mașină, cu greșelile inerente începătorului. Mulțumesc celui care mi-a făcut rost de mașină, Bunul Dumnezeu să-l țină mulți ani. Cum scrisul meu este greu de citit, mi-a fost o corvoadă și în caiet și aici, dar având cineva răbdare să-l citească, va cunoaște mai bine frământările și suferințele „miresei Domnului”, care este Biserica Romei!

Atunci, Spiritul Sfânt, prin îngerul păzitor, mi-a spus în minte: „Nu deschide! Dar dacă...?!”, și mi-am tras mâna înapoi. Am rămas îngrijorat în așteptare, nici vorbă să mă mai întorc în casă.

Peste vreo două ceasuri vine tetea, deschide oblonul – ca și cum i-ar da mâncare la vacă – și în șoaptă, dar insistent (vorbă îndesată!) îmi spune: „Vino!”. Ies pe oblon și-mi spune, în scurt: „Securitatea l-a luat pe Traian [Borșa], al lui Pițula”, care și după aceea a fost bătut măř, ca să mă dea în mâinile lor, dar el nu știa unde sunt. Așadar, cei trei erau: doi de la Securitate și Traian, care trebuia să-i conducă unde ziceau ei, el cunoscându-i pe săteni.

Spre cinstea lui, peste încă doi-trei ani de urmărire, „Tuta” îl întreabă într-o ocazie dacă știe ceva de mine – mi se pare că eram tocmai la dânsa ascuns – a spus că nu știe. „Dar l-ai spune dacă ai ști?”, „Nu, niciodată!”.

Nu am avut ocazia să vorbesc mai îndeaproape cu acest om, nici nu știu cu ce l-aș putea răsplăti, am o datorie față de el, să mă rog, ceea ce am și făcut, când a fost bolnav. Nu știu dacă au găsit, în camera fără foc, cuibul din care ieșisem să merg la aer – țolul din care plecasem și perna stâlcită – dar știu că de aș fi deschis atunci ușa, aș fi ajuns în mâinile lor și ce grozav băteau! Traian era bolnav pe pat câteva zile, când scăpa, măcar că era dintre cei mai viteji și voinici din sat. Pe când eram ascuns la Tuta, auzeam că Ștefan [Borșa] era luat din când în când la Securitate și bătut atât de rău, încât o săptămână nu se putea ridica de pe pat.

Azi, când mă aflu în libertate, îmi fac un reproș că nu am stat niciodată de vorbă cu acest om, care s-a dovedit de caracter, pe vremea când mulți se vindeau pentru un blid de linte. Frații Traian și Ștefan Borșa, feciorii lui Ienoșuca lui „Pițula”, care avusese doisprezece copii, treceau granița din Ardealul cedat, [în România], nepăsându-le de grănicerii unguri. Strigau prin sat „măscări” contra ungarilor, notarul nici nu ieșea din casă când ei făceau gălăgie și trăgeau în aer cu automatele, însă o dată le-au confiscat armele. După război, în piața din Reghin, la ziua târgului de vară, s-a încins o ceartă între cozmieni și hodăceni – care încă-s socotiți mari bătauși – iar cozmienii i-au alungat cu pietre până la gara CFR.

În joia următoare au venit pregătiți să le-o întoarcă, dar cozmienii... nu au dat față cu ei. Totuși, ceva proces a avut loc și Traian a fost amendat, îmi povestea, mai târziu, nașa Olga, soția lui Traian.

Și deschizând tetea oblonul, am trecut prin șură și m-am urcat în puiuc [fănar], unde avea fân și paie, era aproape plin. M-am afundat acolo și am așteptat. Mi se pare că erau paietele deasupra, deci pătrundea mai tare frigul de la finea lunii noiembrie iar tare nu mă puteam mișca, să nu se audă. Cum ieșisem îmbrăcat mai sumar, știu numai că-mi era frig, mai ales la rinichi, îmi trebuia să urinez din zece în zece minute.

Am auzit către miezul nopții o mașină mică („mașina neagră” nu face decât foarte puțin zgomot), s-a oprit cu ceva mai înainte de poartă, în dreptul colțului de la fânarul unde eram eu.

Mă temeam să fac orice mișcare. Am auzit apoi vorbă (nu se înțelegea) pe la tetea, am auzit tropăit de bocanci militari pe la găbănaș [depozit-cămară] sau bucătăria de vară, știam că sunt ei. Nu știam ce va face tetea, cât va fi de tare și în ce moment voi fi prins. „Nu-i aici,... căutați!”. Și așa, cu frig și teamă, se face liniște, trec ceasuri.

Cam pe la doi-trei după miezul nopții aud că cineva umblă prin grădină, se vede un lămpaș, era un vecin ce voia să meargă la moară. Aud pe tetea: „Cuciu, ne! Cuciu, ne!” deși – pe cât știu – n-avea câine. Se face ziuă, liniște, credeam că vine să mă caute, să-mi aducă măcar un cartof, că era vineri, dar nimic! Cam pe la ojină, când să dea de mâncare la vaci, mă trag mai aproape de margine fânarului și-l chem, încet. Când mă vede rămâne stupefiat: „Cum?.. n-ai plecat? Doar eu ți-am făcut semn, azi-noapte!” De unde să știu că atunci când striga câinele, era semnul? Mi-a adus ceva de mâncare și trăistuța cu boarfele și mi-a zis să plec unde voi putea.

Am așteptat întunericul și, hai iar în Socol. Noaptea, peste dealuri, nu tot hotarul îmi era cunoscut, peste hârtoape, peste văi, garduri de spini în jurul viilor, întuneric de nici nu știai unde calci. Când era lună, teama că te zărește cineva. Planul meu era să merg undeva, să mi se piardă urma...Cu mama, cu David, să găsesc ceva act de identitate pe care să-l am, la o adică...

Neculae Radu al lui „Vandrișca” se învoi să-mi dea certificatul său de naștere. Dar pentru asta – prea se întârzia cu adusul actului sau pentru a mă înțelege, a lua adrese – iarăși trebuia să vin singur peste dealuri în Cozma.

Cobor la tetea, cam cu fereală, erau niște oi în grădina de după casă, mă uit pe fereastră, erau doar căsenii. Bat la ușă, îmi strigă: „Intră!”. Cum nu voiam să mă vadă și copiii – erau de toate vârstele – nimeni nu știe când te pot trăda, fără voia de a-ți face rău. Bat din nou, mai tare, atunci deschide ușa dar când mă vede îmi pune mâna în piept și mă împinge afară. „Îmi trebuie briciul de bărbierit, care a rămas aici!” îi zic eu.

El: „Du-te!, du-te! Că-i aici, cu oile, Ștefan Borșa, care-i pus anume să te prindă.” Am luat-o singur în jos, nu prin grădină, prin șură, ocolind pe deasupra grădinii lor, cu ocoliș pe din sus de sat, până la casa lui „Vandrișca”, unde trebuia să mă întâlnesc cu David...

Era o lună frumoasă, la fiecare adâncitură de răzor mă întrebam: oare nu se ascunde cineva? După ce am stat sub niște acăți [salcâmi] desfrunziți, câțva vreme supraveghind împrejurimile, m-am dus la „Vandrișca”, bat la ușă și iese David, care-mi adusese certificatul de naștere al lui Neculae. Stabilim noaptea când să mă ia de la cumnatul din „Piept” (Valea Florii), spre a merge la Târgu-Mureș. Cred că tot atunci mi-a dat și adresa lui Mitică (Dumitru Râbui) din Râmnicu-Vâlcea. Vorbeam retrași pe o dungă de pârâu, când zării o umbră, poate și câinele, și-mi zise: „Traian, care te caută!” și se slobozi pe pârâu la vale. Fusesse – cum am aflat mult mai târziu – cineva care se interesa de mersul la moară... Și-am luat din nou drumul înapoi, era după miezul nopții, am dormit la unchiul Ștefan Giurgiu și abia în noaptea următoare am pornit spre fânațele Socolului, la cumnatul Toader Friciu.

În noaptea stabilită, veni David și o luarăm pe jos spre Târgu-Mureș. La gara mică, David îmi face observație că vorbesc cu prea mare îndrăzneală, dar eu vorbeam de teamă să nu pară cuiva că mi-e frică, adică să nu gândească cineva că-s fugăr. „Uite la individul acela invalid de picior, cum se uită la dumneata!” zice David.

În fine, am biletul pentru Râmnicu-Vâlcea și călătoresc, dar frământarea nu mă părăsea: „cum și ce-i de făcut?”

La Sibiu în gară am petrecut o noapte. Toți ne îngrămădeam mai lângă sobă, unei saște, ce ațipise puțin, i s-a furat traista cu târguieli. Eu mă gândeam la cei care, de aici din Sibiu, se lăudaseră cu distrugerea bisericii noastre și-au ajuns s-o vadă... Aici se lua un alt tren, pe o altă linie, se vorbea că ar fi un control mai strict, poate pentru comerțul ilicit dintr-un județ în altul, dintr-o regiune în alta, detalii care îmi aduceau iar îngrijorări.

Și într-adevăr, abia instalat în tren, pornim spre Turnu Roșu. Câțiva țărani vorbeau de niște „drigane”, ceea ce nu știam ce sunt, am aflat apoi că-i vorba de bivolițe.

Aceștia au părăsit compartimentul, rămânând singur într-un colț, iar în capătul opus alți doi călători care-și scosese răzmerița și s-au apucat de mâncat. Eu umblam pe atunci cu reverenda ridicată pe sub pieptar, cu un „uios” (veston țărănesc) pe deasupra, iar în picioare ciorăci albi, țărănești, spre a nu da de bănuț. Nu sunt sigur dacă aveam la mine reverenda, dar cred că o aveam pentru că la Sfânta Liturghie o îmbrăcam, ținea cald fiind din lână, țesută de mama. Întră controlul, format din trei inși – miliție, CFR și un civil, așa cum umblau agenții Siguranței – anunțând: „Vă rog să scoateți actele pentru control!”. Și-acum, se întâmplă un lucru minunat, prin care se vede că bunul Dumnezeu nu a vrut ca atunci să ajung pe mâinile dușmanilor. Pe domnul nostru Isus Hristos încă voiseră să-l prindă, de mai multe ori, dar zice evanghelistul: „Încă nu sosise ceasul!”.

Dacă spuneam că nu am acte, eram suspect și desigur, arestat. Dacă le arătam certificatul de naștere al lui Radu Neculae, puteau să mă creadă sau ba și să verifice telefonic, la Cozma. Dar dacă s-ar fi uitat în valiză, găseau: Liturghier, patrafir, antimis, era clar că la Miliție ori la Mitropolia Ortodoxă – ce ne desființase biserica – eram pus în încurcătură, mai ales că eram îmbrăcat cu ciorăci și la o confruntare mă roșeam ca racul. Și iată ce s-a întâmplat: în timp ce ei vorbeau cu cei doi tovarăși de drum care mâncau, eu strângeam în palmă rozarul (știam că și PS Ioan Suciu făcuse la fel, într-un tramvai din Roma, neavând bilet și, scăpase).

Ziceam în gând: „Maică sfântă, Maică sfântă, tu singură mă poți ajuta!” Și cei trei inși oficiali, vorbind zâmbitori cu cei doi călători, se deplasează spre capătul compartimentului unde eram eu, care tot cu fața zâmbitoare – vai de zâmbetul acela, doar inima mea știa! –, le deschid cu stânga ușa de la compartiment, poate și cu un compliment de salut, și... duși au fost! Asta n-am s-o uit, niciodată!

Ajuns la Râmnicu-Vâlcea, după informațiile de acasă și de la unii binevoitori de la gară, am intrat la cumnatul Mitică, unde am povestit ce și cum e pe la noi. Ei îmi spun că pe acolo nu se știe nimic de așa ceva. Doar că patriarhul actual, Iustinian, a fost acolo paroh la biserica „Sfântul Gheorghe” și că se află în bune relații cu Gheorghiu-Dej, pe care-l adăpostise [în 1944, la evadarea din lagărul de la Târgu Jiu].

Le-am spus intenția mea de a intra, sub o formă oarecare, ca muncitor într-o fabrică. Mitică pipăise terenul, privitor la trecerea peste graniță, dar zicea că ar trebui vreo treizeci de mii de lei, eu nu aveam atâta amar de bani, poate între cinci și zece. Și nici nu era sigură reușita, așa că am renunțat la acest risc.

Acolo era cumnatul, mătușa și o fetiță de vreo cinci ani, pe care „o luaseră de suflet”, o nepoată de-a lui Mitică, azi învățătoare în oraș. Ca să nu fiu prea mult întrebat, ieșeam mai rar de acasă. Intrând la biserica romano-catolică, unde se afla un catafalc, am fost întrebat de o cucoană: „Cine-i mortul?”, n-am știut ce să-i răspund. La părintele romano-catolic, era tânăr, binevoitor, m-am spovedit și i-am spus situația mea.

Într-o zi m-am dus în oraș cu intenția să-mi fac o fotografie pentru legitimație sau carnet de muncă, cu gândul că voi reuși să muncesc undeva și să mă... „pierd” printre muncitori. Erau printre clienți și vreo patru-cinci preoți ortodocși, vorbindu-și indiferenți, lucruri obișnuite. Când îmi veni rândul să mă urc și eu pe scaunul fotografului, mă așează, mă fixează și... „țanc!” declanșatorul. Când vreau să mă ridic, îmi zice: „Stai locului! Că n-a reușit, mai facem o dată!” Și iar „țanc!” și iar ca prima oară: „N-a reușit!” Mă gândeam, oare ce să fie asta? De felul meu nu eram superstițios, dar gândul zboară... și fotografu: „Oare așa ești dumneata, cu ghinion?”. „Da, cam sunt cu ghinion!” dar în gândul meu, „De-ai ști cine sunt, ar fi vai și-amar de mine!”

Între timp, mama se mutase de la Băița la Cozma. Mi s-au pierdut mai multe lucruri, se vede că unii au crezut că-i așa precum fusese cu sașii ce plecară pe neașteptate cu frontul și oamenii din satele dimprejur, au luat tot ce-au găsit, iar când unii dintre sași s-au întors, nici n-au mai vrut să le restituie.

Mama pornește în căutarea mea, își ia traista (ori desagii?), vrea să afle adresa lui Mitică – de la cumnatul său, Simion Radu [„Barbu”], fratele Lucreției, soția lui Mitică din Râmnicu-Vâlcea – dar soția acestuia îi spune că e plecat la Reghin, cu porci de vânzare... „Îl poți întâlni mâine în târg și ți-o dă!”.

Nu știu cum a fost, nu s-au întâlnit și a plecat în Oltenia fără adresă, știa doar... Râmnicu-Vâlcea, până unde luase biletul de tren.

Mama era o ființă deșteaptă și curajoasă. Avea numai două clase primare și acelea făcute doar în săptămânile de iarnă, îndată ce dădea colțul ierbii începeau treburile gospodăriei. Moșul ținea arendă de la groful Teleki din Tonciu: vaci, bivolițe, capre și, mai ales oi. Era cea mai mare dintre copii și, după cele două slugi, era cea mai solicitată. De la cinci-șase ani trebuia să dea în strungă oile la muls, fierbea jintița, le ducea la familie în sat. A rămas orfană de tatăl iubit, la numai 12 ani.

Pe tren, în apropiere de sfârșitul călătoriei, în speranța de a afla vreun indiciu, povestind ce-a pățit – că merge fără adresă – cineva îi spusese: „Dumneata crezi că Râmnicu Vâlcea-i un sat oarecare, mititel, unde oamenii se cunosc unii pe alții? Să ști că, așa cum ai venit, te vei duce înapoi!” În gară la Râmnicu-Vâlcea, tot cam aceeași poveste. Dar mâna lui Dumnezeu, care se află îndărăptul oricărui lucruri sau întâmplări și conduce nevăzut – mai ales pe cine se încrede și aleargă la Dânsul – o scoate pe mama din încurcătură.

O femeie dintr-un grup, aflat în sala de așteptare, la indiciile mamei – că îl caută pe Râmbu Dumitru, care locuiește undeva nu departe de gară –, îi zice: „Nu unul care ține o ardeleană și-i spune lumea Mitică?”. „Ba, da! Pe acela îl caut!”. „Vino cu mine, că eu trec prin apropiere și-ți arăt casa”.

Și așa, scumpa mea mamă – cum puține sunt în sat, cred că niciuna! – a intrat în curte, eu am zărit-o pe fereastră și i-am ieșit înainte. Știu că mi-a adus briciul pe care-l uitasem la tetea, ceva de ale mâncării și vești pe care nu le mai țin minte... silă și teroare peste oameni, diacul din Băița obligat să umble din casă în casă pentru a se înscrie oamenii la ortodocși. Eu i-am spus că nu am rezolvat nimic cu angajarea, este riscant, a început să-i fie teamă și lui Mitică, poate de vină eram și noi care-i spuseseam prea multe de prin Ardeal, lui care – acum pensionar – fusese cândva angajat în armată. Așa că ne-am înțeles, la plecarea mamei, ca pe cutare zi din săptămâna Crăciunului, să mă aștepte cumnatul Ion Pașca, din Valea Ungurului, la gara din Milaș.

A plecat mama cu Dumnezeu, totuși mângâiată că nu venise chiar degeaba. Mitică, Domnul să-l odihnească!, îmi recomanda să mă însor cu o văduvă tânără și nu m-ar mai ști nimeni. Tocmai o văzusem și eu scoțând apă din fântână, frumușică, tinerică, îndemnatică, dar eu eram cu totul pe altă cale, pe care laicul oltean, ortodox, nu avea de unde s-o cunoască. A murit acum câțiva ani, dar nu l-au pus în cripta ce și-o făcuse în cimitirul din oraș, deoarece își făcuse, după el și a fost înmormântat înaintea lui, unul ce-i fusese... „contrar”. Și-atunci el a vândut cripta, și-a făcut alta în satul lui, unde a și fost înmormântat de către soție, mătușa Lucreție. „Doar nu-mi convine să stau, fie și mort, lângă dușmanul meu!”. Zi-i oltean, și... pace!

Așa că am ajuns în săptămâna Crăciunului în gară la Milaș, unde nu mă aștepta nimeni. Am mers în Zăpodie, la cumnatul Ion Pașca, a cărui soție era soră cu Lucreția, de unde tocmai veneam, a cărui grădină cu mulți nuci fusese a grofului din Tonciu, Teleki, cândva înainte de reforma agrară de după Primul Război Mondial, dar pe care o cumpărase cumnatul. Cunoșteam grădina de când eram copil și umblam cu vitele tetii Cica prin „Frânțești”. Și deoarece nu știam cine-i în casă – copiii nu trebuiau să mă vadă, putându-mă ușor trăda, în neștirea lor – m-am urcat în fânar, fără să știe nimeni.

Era pe înserate, frig, pe-afară nu era nimeni, dar după vreun ceas au venit în șură, la desfăcat porumb.

Fără să știe nimeni, eu azeam toate vorbele, unele mai... deșuchiate, mai ales ale cumnatei lor, Samfora lui „Limboc”, cea care nu se mai oprea din vorbă și din cântec. Pe câte știu, suntem de aceeași vârstă, eram vecini în copilăria mică și lelea Marișcă mă făcea să o joc, învățându-mă a descânta:... „M-o luat neamțu’ la tun / Io acolo n-am fost bun / Și m-o pus neamțu’ la ciur”... Cred că nu știe nici azi că eu îi ascultam, nebănuit, cântecele și vorbele. Când s-a făcut ziuă, venind cumnatul să dea de mâncare la vaci, l-am agrăit și a rămas puțin speriat. „De ce n-a venit înaintea mea?” Nu mai știu explicația, nu i-a spus cel pe care i-a trimis vorbă mama sau poate mai degrabă i-o fi fost teamă.

Și așa am ajuns acasă, în „Dos”. N-am stat decât puțin, o zi sau două, deoarece nu aveam decât o cameră mare de locuit și era primejdios, fie că intră vecinii, fie cei care mă urmăreau.

Așa că am ajuns de am stat toată iarna la finul David Conțiu al „Floreanului”. Cu toată fereala, ici-colo, a mai răsuflat câte ceva. Stând la finul David, eram mai liniștit, având, pe lângă camera de locuit și tindă, încă o cameră („casa dinainte”) unde puteam sta mai fără frică. Când presupuneam că nu vine nimeni, puteam merge să stau și eu la căldură cu dânșii. Erau numai ei, doi bătrâni la casă. Fina Samfora – femeie de aur – mergând „cu furca” la șezătoare [peste drum, la lea’ Dafină], ne mai aducea vești.

Cum nu erau departe de părinții mei, și acolo aveam ceva lemne uscate, că pe la noi este cam sărăcie de lemne, finul David mai mergea seara cu traista ori cu sacul, aducea lemne și, cu acea ocazie, vorbea și cu mama, care nu bănuia că cineva îi pândește. Era Costică [Nicoară], care venea să fure lemne (era cam de meserie, și îi convenea, tăiate și uscate decât să le aducă noaptea, verzi, din pădure). Nu știam nimic, dar înspre Paști, nu știu ce supărare (schimb de vorbe) avusese cu finul, că s-a exprimat undeva și vorba a ajuns la noi: „O să-i arăt eu ăluia care ține popi...!”. Și așa a început să ne fie teamă. N-am auzit să mai fi vorbit undeva – să mă fi trădat – poate reținut de faptul că ne era un pic de neam, ori poate își aducea aminte de când fusese și el într-o situație asemănătoare: în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, fugise peste graniță din Ardealul cedat, și venind uneori la nevastă, se întâmpla să-l urmărească „jandarmii cu pene de cocoș” căutându-l acasă, iar el era ascuns sub pat.

Dar nu eram siguri pe tăcerea lui și gazdelor mele li se mărea frica pe zi ce trecea. Principiul meu era: atunci când gazda se înfrică, nici dormi nu mai poate de îngrijorare și trebuie neapărat să plec.

Mai auzisem că doi inși veniră pe hotar, unde oamenii erau și semănau, știricind de una și de alta, oamenii doar atât pricepură, că aceia erau milițieni travestiți în țărani. Și cum gazda mea, ca și ai mei, chiar pe acolo lucrau (în „Călbăgioasa”), s-au înfricat și mai tare. Doar mai târziu am aflat că îl căutau pe „Horiță”, Horea Boariu, din Socol, hoț vestit dar foarte inteligent și îndrăzneț, cu multe talente native: se îmbrăca în haine de căpitan; ieșise din convoiul de deținuți pe care gardienii îi duceau la tribunal; dintr-un cartof făcea sigiliu, dându-le permisiile la militari.

Fina Păcuraru spune că a auzit de la o femeie de la munte, cum că acesta a fost o vreme... popă în satul ei, mult apreciat, „că tare frumos cânta”. Ulterior, era vorba că, la un pod, ieșise din șanț cu o mitralieră și îi luase lui Grosman [comerciant din Reghin], care mergea la târg să cumpere vite, mai multe sute de mii de lei. Atunci când îi înconjuraseră milițienii casa, el era ascuns în hornoi [coșul de fum]. Totuși, mai târziu ispăși ceva și în închisoare, dar pentru cei de la „drept comun” era mai ușor decât nouă, „politicilor”. A fost deținut chiar în celula în care am stat și eu, dar am aflat că era întrebuințat ca momeală (turnător), dându-se drept învățător, îl trădase pe inginerul Lucian Bucin, ajungând astfel în închisoare încă un lot de aproape douăzeci de inși. Horiță, mai apoi, s-a liniștit dar nu a mai trăit mult, se pare din pricina beției. Nevasta de-a doua și copiii trăiesc în Reghin.

Sălașul de la „Tuta”

În jurul Sfintelor Paști din anul 1949, fiindu-le frică gazdelor, am plecat. Principiul meu a fost, încă de la început: atunci când gazda mea se înfrică, nici dormi nu mai poate de îngrijorare, trebuie neaparat să plec. Căutam să fac în așa fel încât să nu se știe unde-mi va fi noul sălaș, dacă se poate, nici chiar mama, ca să-i fie mai ușor să reziste atunci când era dusă, lovită, pe câte știu, și cu ace sub unghii, strânsă cu ușa. Dar nu se plângea, nici măcar mie! Într-o zi de întâi mai, milițianul – era unul rău, îl chema Radu – o înjurase pentru că trebuind s-o păzească în cancelarie, nu putea merge la petrecerea de la pădure. Însă unui alt milițian, nu-i știu numele, îi era milă și-i vorbea blând când o ducea pe drum și erau numai amândoi. Mama spunea că nu știe unde sunt și uneori făcea pe... muta!

Pe David, bărbatul surorii mele, tată a șapte copii, încă-l chemaseră la cancelarie. „În asta avem în cine să dăm!”, îmi povestea dânsul, cândva după aceea. Într-adevăr, era zdravăn, făcuse

armata la garda regală, însă lucrând prea mult – noaptea paznic, ziua la făcut jirezi [șiră, stog] de paie la batoză – neîngrijindu-se, greutăți în familie, a murit la 55 de ani, cu o lună înaintea tatălui său, de 80 de ani.

Tot pe atunci era vrajba împotriva chiaburilor, pe Luca din Băiță îl aduceau mereu la Cozma și își băteau joc de el, iar pe „Șandor Baraboul” îl prinseseră să tragă la căruță, strigase în gura mare, abia a scăpat. Pe sărmana Carolina, care nici nu auzea bine, ducându-se în Șopteriu – satul ei natal – o ridicaseră zicându-i că „merge să se întâlnească cu popa Giurgiu”. O băgaseră în beciul cancelariei din Cozma, mai multe nopți, fiind păzită de un câine-lup, ca pe o adevărată martiră!

Mătușa aceasta, „Tuta” [Samfora Varodi], neam cu noi după tata, căreia îi ziceam „nașa bătrână”, era văduvă, în jur de 70 de ani. Avea grajd, bucătărie de vară și în casă două camere.

Prima în care intrai era camera de locuit, din ea se deschidea ușa în „casa dinainte”, acolo se păstrau hainele de sărbătoare în canapei etc. Pe unicul ei fiu îl chema David [„Loghinaș”]. Casa avea o distanță bunișoară, vreo 20–30 de pași, de la ușa din stradă până la aceea a casei. Stăteam în camera de locuit, singura în care se făcea foc, și când vedeam că cineva intră pe ușa de la poartă, o tuleam în cealaltă cameră, până ce pleca cel venit. Dacă venea careva de-ai noștri, se înțelege că îl așteptam în prima cameră, însă mama se ferea să vină, ca să nu dea de bănuît. În drum spre casă, ori invers, se prefăcea că strânge buruieni de pe șanț, lăsând acolo traista cu ceva de-ale mâncării și pe care „Tuta”, care venea mai în urmă – când n-o vedea nimeni –, o lua.

Mama începu să fie urmărită, crezând că așa vor da de mine. Oamenii, chiar și neamurile, începuseră să o ocolească, temându-se ca nu cumva să fie implicați în situația mea. Vărul meu primar, [Ștefan], nu știa de mine, dar după mai multe șicanări își schimbă numele din „Giurgiu” în „Gheorghiu”. Cineva (mi se pare Neculae al lui Maței Biriș, acum la Teaca), cred că tot pentru a scăpa de șicanări, zvonise că am plecat din țară, că aș fi vorbit la radio, în America, iar altcineva,... c-aș fi murit!

La „Tuta” era obiceiul ca în nopțile de iarnă să se țină șezătoarea torsului. Spre a nu da de bănuț, am socotit de bine ca să nu refuze nici acum șezătoarea. Se umplea casa, auzeam cum sfârâie fusul celei ce era mai lângă ușă, însă știam bine că nu mi-e permis să tușesc ori să strănut – sau cumva să adorm și să horcăi –, că m-aș fi dat de gol. Camuflasem bine ferestrele, ba făcusem și un fel de cort deasupra patului să pot citi cu lampa. La început nu știa de mine decât familia finei lui „Ionucu’ Dreptului” [Ioan Conțiu], dar când a fost în altă iarnă au mai știut câțiva, printre alții și badea Samson [Bugnaru] „al băișanului”, care-mi adusese și ceva bani de la părintele Virgil Brătfălean, până nu-l ridicaseră a doua oră. Aici m-a vizitat, mai aducându-mi diferite vești, părintele Mihai Crișan.

Pe atunci, în primul an de clandestinitate, parcă-mi părea bine ca s-a ajuns ca în Cozma să se facă atâtea liturghii greco-catolice. De pe șapte altare se înălțau rugăciuni către Cel Atotputernic, să ne dea tărie în prigoană: eu, Vasile Erseni, Ioan Moga, Ioan Tanco, acum și Mihai Crișan (doar o dată sau de două ori), Iustin Moraru care doar mai târziu trecu, vreun an sau doi, părintele Petru Natea, învățător. Iar mai târziu, spre terminarea perioadei de clandestinitate, părintele Ioan Conțiu.

Cam tot pe vremea aceea, prin 1949, ca să-i înspăimânte pe oameni să se înscrie în „întovărășire” (apoi, mai târziu, în „colectiv”), au dus la Târgu-Mureș vreo 20 de oameni, chipurile, că-s chiaburi și că în mod ostentativ nu și-ar fi arat locurile la timp. Dar cine era mai în stare de sărăcie ca și „chiaburul” Samson, „Frunză Verde”, cu o casă mică și veche, căruia i-a ars și poiata. Sau mai harnic și în rând cu plugul ca fostul primar, Ienoșucă Preda? Dar așa au vrut ei să-i ducă și să-i bată strașnic! Iar la plecare dându-i fostului primar o hârtie s-o iscălească – cu obiectele personale ce le primeau la ieșire, briceag, șireturi etc., – acesta a zis: „Eu nu mă scriu în colectiv!”. Și l-au luat a doua oară la bătaie: „Așa?!, încă nu ți-a fost destul? Îți arătăm noi!”, măcar că era om bătrân.

Spaima de Miliție era așa de mare că sluga părintelui Erseni, făcându-i o pagubă fără voie, nu știu, i-a pierdut o vițică? încât, amenințat că-l dă la Miliție (sau Siguranță, atunci era totuna în percepția oamenilor) acesta s-a spânzurat.

Pe rând, în anii ce-au urmat, preoții greco-catolici au plecat din sat, căutându-și locuri de muncă, să aibă din ce să trăiască. Onoare unor preoți ortodocși veniți în sat. Unul dintre ei: „Dragii mei, eu știu inima dumneavoastră, n-aș fi venit dar am fost trimis” Altul: „Dacă-l ridicați pe părintele Erseni, atunci mă duc și eu!”. Și-a rămas părintele Erseni, încă aproape o jumătate de an în funcție la biserică, apoi, la casa socrului [învățătorul Alexandru Moga], împreună cu părintele Ioan Moga, cumnatul său, arând, cosind etc., după care pleacă la Brașov. Rămăsei singurul preot greco-catolic, solicitat de credincioși... și urmărit. Cercetau, făceau percheziții,... pari lungi băgați prin fân,... era mai ușor până nu-și îndreptaseră atenția și la grajduri. Mulți oameni erau chemați să dea declarații, de obicei negau.

Prinseseră pe cineva, Andone, din Ercea, sub lodbele [podelele] grajdului, iar în Frunzeni îl urmăreau pe Nicolae Chirteș, care abia târziu, după 18 ani, va ieși din ascunzătoare.

Într-o zi senină, cred că era începutul verii, observ că doi inși umblă în jurul ferestrelor din sus de casă, ale camerei unde stăteam eu. De regulă, citeam, tocmai făceam notițe din *Silva Rerum* [Pădure de lucruri], vreo 800 de pagini, am concentrat tot ce găsisem frumos până atunci și-mi spuneam: „Nu le spun toate din amvon, că se aude slab, dar din amvonul bisericii noi – când toată baba aude – atunci vor fi lucruri cu totul noi și-i vor izbi în urechi și în inimă”, însemnări care s-au prăpădit pe la cancelarie, fiind ridicate odată cu alte lucruri de-ale mele. Sigur că teama era cel dintâi lucru, dar cei doi au plecat. După cum observasem, erau niște băieți, aveam impresia că m-au zărit. Bănuiam că că-s nepoții lui „Tuta”, copiii lui David, dar stăruia altă teamă: „Dar dacă băieții, venind la bunici și aflând ușa încuiată iar pe cineva în casă, ar fi crezut că-s un hoț și ar fi alertat vecinii?” Am uitat ce-a zis gazda când i-am spus, cred că și ea a zis tot așa: „Copiii lui David, care au venit din Zăpodie, dar și-au dat seama de situație”. Nu ne-am mai ferit de ei, ba – mai târziu – am stat o vreme și pe la tatăl lor, acolo la hotar.

Altă dată: vine „Tuta” și-mi spune că „Aurică” – așa-i zicea preotului ortodox din comună, [Aurel Gică], care căuta să mă prindă – a trecut peste râț, livada de lângă vale și, cu ochii numai la ograda ei.

Ne puneam diferite întrebări, cine oare mai știe de mine, în afară de cei pe care-i știm noi? Începusem și aici să las să vină ai finului Iuănuc, Mitruca [Dumitru Conțiu], apoi mai mulți, iar din „Față” puteau fi văzuți cum se strecurau, care pe ușa porții, care pe din sus de casă, spre a fi prezenți la Sfânta Liturghie, mai ales duminica și în zile de sărbătoare.

O dată, cineva (îmi pare că Anica Bălului) îi spune lui „Aurică” cum că „femeia... cutare, din «Dos»”, face prescuri în cuptor dar nu vine la biserică, le duce, probabil, la popa Giurgiu”. Femeia aceasta era tocmai fina lui Iuănuc, „Dreptului” (și pe acolo am ajuns cândva, dar surprinzându-mă un copil din vecini – era cam pe clasele elementare – am zis că-s un... cercurar) Și întradevăr, preotul a pândit-o de acasă și când femeia a trecut în „Față” (poate eu eram mutat!?) a luat-o în sus, dar popa, după ea!

Dându-și seama că nu-i ceva lucru bun, cu frica-n sân grăbește pasul și ajungând la finul „Șuca”, intră la dânsul, care era tocmai în râț să ducă iarbă la vacă. Femeia a lăsat traista cu prescurile în iarbă și l-a întovărășit pe finul în poiată. Abia intrați acolo, hop! și popa. „Unde-ai ascuns prescurile? că de nu, te dau la Securitate!”. „N-am prescuri!” zise femeia, aproape tremurând...și nu mai știu ce schimb de vorbe au urmat. „Aurică”, mânios, se apucă și răscolește ieslea... se repede iar la femeie (o bătrânică tare bună la suflet dar fricoasă)... dar s-a dus cum a venit, adică fără nici o ispravă, doar că a amenințat-o: „Dacă nu-mi aduci prescurile, să ști că fac „slujbă neagră”, la miezul nopții, și-i vai de voi toți!”.

A ajuns vestea și la mine, am liniștit-o cum am putut, dar tot se temea. Și cum să nu se teamă, sârmana fină (decedată, de mulți ani), când la miezul nopții aude trăgând clopotul. Era deci adevărat că făcea slujbă de blestem, pentru ea. Destul că, popa a pățit-o el, deoarece au mers jandarmii, imputându-i de ce tulbură oamenii din somn, alarmând lumea. Pare-mi-se i-au făcut și raport. De-asta, sau din altă pricină, a plecat din parohie.

Nu știu dacă a mai fost sau nu și altcineva, dar știu că a venit și a stat mai mult părintele Teofil Tătaru, cu care fusesem – până la trecerea dânsului la ortodocși – așa-zicând, prieteni. El nu s-a ocupat de mine. Continua obiceiul ce se introdusese în sat: cuminăcările în prima zi de vineri din lună.

Ba auzisem că, la un pahar în bufet la „Căca” [Ion Varodi], a zis că el nu-l dă pe Papa pentru 20 de Stalini, ceea ce i-a atras o strașnică bătaie la miliția din Reghin unde era, la Securitate, Nicolae Balint, un fost servitor de-al dânsului, pe vremea când fusese preot la Gorenii.

Deși gândeam că se observa bine de la Marișca [Suciu] „a Friptului” tot ce se întâmpla la noi în curte – venirea persoanelor la „Tuta”, duminica în timpul slujbei – nu ne sinchiseam prea tare, pentru că ne ziceam: „chiar de ne știe, este bună și nu-i în stare să ne trădeze”. După eliberare mi-a spus că știa dar tăcea. Ea mergea la ortodocși, urma cuminecările lunare, se vede că lui Isus nu i-au displicut faptele ei, atunci când a murit, în gara din Luduș (în urma unui atac de cord), un preot romano-catolic, călător și el, i-a dat ultima dezlegare, ajungând apoi știrea la mine prin parohia romano-catolică din Reghin.

Petru Man („Pontoș”) locuia în spatele casei lui „Tuta”, între ei mai era o grădină goală. Era un om umblat prin lume, fusese servitor în vechiul regat al României, înainte de Primul Război Mondial, se mirau de el bucureștenii de felul în care știa să încarce carele cu fân. Învățase, după înșurătoare, să scrie și să citească – de la ai „Radului” – și fusese primar în timpul războiului, sfătos și apreciat în societate de către săteni, dar cam vorbăreț. De aceea, noi ne temeam să-i spunem că eu stau aici aproape. Mergea la biserică, doar... „biserica e a lui Dumnezeu” etc.

Dar se întâmplă ceva. Într-o seară, la fina lui Iuănuș „Dreptului”, vorbindu-se despre ce mai e nou prin sat, veni vorba și despre mine, că pe unde aș fi și oare ce aș mai face. Atunci „Pontoș” bătrânul începe și le spune: „Părintele Augustin, popa Anichii lui Dănuca – așa-i ziceau mamei deși acum era măritată cu Simionul Radului –, părintele Augustin e mort!”. „Du-te, bade Petre, doar n-o fi chiar așa?!”. „Ba, așa-i cum vă spun io! A murit! și mamă-sa, înfricată că de ce nu l-a declarat, l-a îngropat la hotar în pivniță la Lăzluca lui «Toderaș» în Valea Sasului”, zicea bătrânul și-au început să-i curgă lacrimile...că ținea la mine, de când înființasem AGRU în Cozma, el fiind un om credincios.

Și ne-am frământat, să-i spunem sau să nu-i spunem de existența mea în vecinătatea casei lui. Ne era frică să nu se scape, fără să-și dea seama, și să spună cuiva unde sunt, fiind o perioadă în care se părea că s-au mai liniștit lucrurile, că n-aș mai fi atât de asiduu urmărit. Dar până la urmă discutând cu „Tuta”, cu fina, poate și cu Samson „Băișanul”, care era în cunoștință de situație și binevoitor, ne-am hotărât să-i spunem. Cum voiam să-l introducem mai treptat în anturajul nostru, știu că a fost poftit să vină într-o duminică dimineța până la „Tuta”. Când m-a văzut, a rămas – cum se zice – „stană de piatră”! Apoi nu știa cum a plânge, cum m-a săruta... După ce-am discutat, astâmpărându-se cu vorba, l-am rugat să fie atent ca nu cumva să spună la cineva că unde-s eu. „Doar eu nu-s copil... încă mai am minte!”

În aceeași zi de duminică, încă nici nu se înserase, vine „Tuta” din sat și-mi spune că cineva a întrebat-o, discret, dacă într-adevăr eu sunt la dânsa. Probabil că ea a negat... cine vorbește astfel de lucruri care acum sunt primejdioase. Era ceva neam de-a lui „Pontoș” (fiică?), îi spusese că de la dânsul aflase, „azi, când am ieșit de la biserică”. Tare m-am contrariat: „Va să zică, n-a ținut secretul nici măcar o zi!”. Abia așteptam să vină și să-l iau la întrebări, dar până să vină, îl luase fina, că-l întâlneam mai repede: „Bade Petre, de ce ai spus?” „Un lucru așa de bun și să nu știe copilul meu?!” Era adevărat că-i crescuse bine pe cei nouă copii, în respect față de Dumnezeu și de părinți, vreo două dintre fete se și „pocăiseră”, dar unde-s mulți, de unde poți ști unde vorbește careva, cine aude și cine trădează?

Așa că am simțit lărgirea ariei (sferei) celor ce știau despre mine că sunt undeva prin preajmă, că n-am murit, doar că mă ascund. Trebuia să-i botez pe cei născuți, să-i „grijesc” [spovedesc] pe cei bolnavi. La Gheorghe [Suciu], al lui „Iuănaș”, neavând la mine sfântul mir, le-am făcut doar botezul. Acolo, fiind nu departe de făgădăul la „Căca”, unde cineva aruncase o vorbă că știe unde-s, cu frică mare am stat în fundul grădinii într-un cireș, ca să nu mă găsească în casă și să-l ridice pe om, care avea mulți copii mărunți, dar n-a venit nimeni.

Nu departe de bufet era o casă veche, a lui Man Lazlu, ce-și avea averea în Zăpodie, unde stătea feciorul bătrânului, Anton, care era și el urmărit, considerat chiabur și fusese dus de două ori la Canal. Casa din sat avea ca locuitor pe Ion Sabău (al „Păducheșului”), mama lui – Anișcuța – era prietena mamei. Mai sus de casă, la oarecare distanță, era un găbănaș, acum pustiu.

Am stat în găbănașul lui Man Lazlu, de câteva ori, vara. Zicea tetea – când se născuse fiul său, Ion – că s-ar „năduși” [sufoca] și-ar muri de-ar trebui să stea doar o zi în așa căldură. Acoperișul era jos și țiglele se încingeau tare. Când plecau în Zăpodie la lucru – acolo stătea mama lor, Anișcuța lui „Păducheșu” – atunci se termina apa și ei nu veneau peste noapte acasă. Noaptea mă alimenta bărbatul, nevasta – poate de teamă, poate de ciudă că mă ocrotește – nu comunica cu mine.

O dată, când era acasă, nu s-a răspuns cu mine, eu nu puteam să ies – nu știam pe cine întâlnesc – am stat în arșița zilei de vară, fript la căldura țiglelor... fără strop de apă pentru a-mi potoli setea... Dar ce să-i faci, omul ține la viață...

Altă dată, gazda casei, venind de la moară, adusesese și sacul lui Berchi din Frunzeni și stând amândoi pe prispă, încerca să afle de la Ion Sabău ce oare pe unde aș fi, că mare cinste ar face! Și eu eram în acea ogradă, în podul găbănașului! Acest Berchi îl urmărise și pe părintele Mihai Crișan și datorită zelului pentru Partidul Comunist, ajunsese director de fermă și se plimba cu trăsura prin Frunzeni.

Mi se pare că m-a căutat și pe aici Miliția, cercetând doar ce are prin camere, era o casă veche, mare, găzducească [de oameni avuți]. Aici îmi adusesese Ion Sabău, ziarul *Universul*, în care am citit depozițiile la tribunal ale părintele Gavril Sălăgean, ieromonahul de la Mănăstirea Bixad, precum și ale doctorului Constantinescu, în fața Tribunalului Militar din București, despre călugărița Maria Cotoi – sora Ionela – la care a constatat răni în palme, pe care dânsul le-a considerat... „automutilații”, dar eu le-am socotit ca ceva supranatural. Îmi ziceam: „În fața tribunalului ateist, medicul nu putea răspunde altcumva”. Mai târziu, după închisoare, mi s-a zdruncinat această credință, cu toate că oameni demni de crezare afirmau că ar avea rănile Domnului. Nici doctorul Eugen Nicoară nu credea, dar mă miram și mă întrebam: cum a fost posibil să înșele persoane învățate și chiar doctori în teologie?

Mă păștea gândul să țin un jurnal cu întâmplările mele zilnice, prin câte frământări am trecut – din teamă – și câte supoziții. Dar îmi ziceam: dacă pică în mâinile următorilor, vor cădea mulți în vină. Așa că, din pricina acestui risc – de a cădea jurnalul în mâna contrarilor – mai bine nu l-am scris. Îmi amintesc cum atunci când m-au arestat, au găsit un manuscris proaspăt, în care adunasem tot felul de citate, numai din autori ortodocși, în care se vedea cât bine și cât rău au făcut neamului românesc, de-a lungul veacurilor, ortodoxia și catolicismul. În timpul anchetei, au copiat cu minuțiozitate, la mașină (!), acest caiet, și, unde nu puteau descifra vreun cuvânt, veneau și mă întrebau.

Eu eram liniștit, doar nu scrisesem ceva nedrept, dar anchetatorul: „Ai vorbit de rău pe sora noastră mai mare, Rusia”. „Nu vă voi lăsa, vouă românilor, decât ochii ca să plângeți!” era citatul incriminat. „Dar, domnule!, i-am răspuns eu, vedeți că așa a zis Nicolae Iorga”. „Da, dar dumneata te-ai atașat și ești la fel de vinovat!” Și mai departe, citând din caiet: „Oare aceia care s-au unit cu oamenii fără Dumnezeu, care au luat icoanele [din clase] și crucile de pe școli, aceia se mai pot numi creștini?”... „Aceasta n-a mai spus-o Nicolae Iorga, aceasta dumneata ai scris-o!”. „Da, asta eu am scris-o!”

Din podurile în care stăteam, îi auzeam pe cei care treceau pe drum chiar dacă nu-i vedeam, din camera în care eram ascuns, auzeam discuțiile din camera alăturată (de exemplu, șezătoarea la „Tuta”), câte și mai câte de la cei ce se credeau singuri, auzeam atâtea și-atâtea! Într-o toamnă, tot în acel pod unde mai spre Crăciun îmi îngheța apa în cană, o dată iar m-am speriat tare. Fuseseră la desfăcat niște vecini și-a doua zi vin că și-a pierdut careva buletinul, de care avea nevoie să-și scoată „dreptul” la moară. Și cum nu-l găsesc, presupun că a căzut printre pănuși, dar omul cărase pănușile în podul găbănașului, urma să vină să caute, dar acolo eram eu! Nu știu cum a făcut de n-a venit, și mai târziu au găsit și buletinul.

Dar mie, care știam ce mă așteaptă... mai ales că nici nu puteam fugi, riscul de a fi văzut mi se părea mare.

Tot așa, la nașa „Tuta”, am mai tras o spaimă când am văzut că-i intră în bucătăria de vară – și stă mult de vorbă cu ea – un șef de jandarmi, ce avea fireturi albe cu noduri pe piept, deci era mai mare-n grad.

Așteptam dintr-un moment în altul să intre în casă și să mă ridice. A plecat, după ce stătuse vreun ceas și mai bine, timp în care eu fierbeam!, dar nașa nu a venit degrabă să-mi spună cine a fost. A venit târziu în casă, spunând doar că a fost „Petrea lui Baraboul”, care i-a povestit cum s-a înspăimântat unchiul său, „Bazo” [Ioan Man] crezând că-l arestează pentru neplata impozitului, lumea era îngrozită de arestări. Acesta nu-l mai recunoscuse deoarece nu-l văzuse de mult timp, Petru Man era șef la Blaj în județul Alba.

Se mai făceau și glume, prin satele noastre, pe la șezători. Teodor Maier, ginerele lui „Bețu” (Gheorghe Suciuc), având ceva în neregulă legat de armată sau de cote, se aștepta să fie cercetat sau chiar ridicat. Peste drum, la „Ocea” [Alexandru Nicoară], era șezătoare. Acolo vine și colonelul Ioan Fărcaș (al lui „Flocea”). Ce-i trece prin minte fiicei lui „Bețu”, Samfira, soția lui Toderică? Zis și făcut: se îmbracă cu hainele ofițerului, trece drumul și intră în casă, ceilalți urmăreau scena pe la ferestre. Schimbându-și glasul, „ofițerul” îi ia la rost pe cei doi bărbați din casă, care „au căutat să înșele statul”, motiv pentru care, „sunt arestați!”. Cei doi au început să tremure și să se schimbe la față, până să se dezmeticească, iar cei care pândeau pe la geamuri au izbucnit în râs. „Trăznite-ar, Samfiră!”, spuse taică-so cu ciudă, râzând bucuros că totul nu a fost decât o glumă.

Deși nu-mi aduc aminte de toate și mai ales de succesiunea întâmplărilor, le spun așa cum îmi vin în minte. Aria unde-mi desfășuram activitatea și fuga, era: Cozma, Socol, Băița și Frunzeni. După vreo doi ani de când mă ascundeam, cineva-mi zisese că ar fi văzut fotografia mea la... Suceava, ca fiind dat în urmărire, și spunea că era vorba de un premiu de o sută de mii, pentru cel ce mă va prinde, dar asta n-am avut posibilitatea de a o verifica.

Prin anul 1951 sau 1952, aflându-mă în Socol la mătușa Mină și dorind mai mulți să se spovedească de Paști – era săptămâna mare sau chiar sâmbăta – m-am dus la o casă mai încăpătoare și începând de seara, până aproape la ziuă am tot spovedit și am oficiat și cinci botezuri.

Am primit vestea că o femeie – cam lovită cu leuca – ar fi zis la biserică preotului ortodox că „la...utare, este un popă catolic care tot spovedește și cuminecă...”. „Dumnezeu să-i ajute!” ar fi răspuns preotul (Ioan Aldea). Dar când s-a întunecat am plecat de acolo, temându-mă de urmări.

La omul la care m-am dus, mi-a spus ulterior cineva că a doua zi de Paști, sau a doua zi, un copil de vreo cinci anișori, striga prin curte, „fălindu-se” [lăudându-se]: „Noi avem un popă, noi avem un popă!”. De aici am trecut mai departe, la Simion Pop [„Pleșuvul”].

Cred că a fost o imprudență, din partea mea, să mă încred în vorbele oamenilor: „La noi în sat, oamenii țin unii cu alții, nu se pârăsc”. Era ascuns în Socol, de mai mulți ani, un fost înalt funcționar – Maier – pe care aș fi dorit să-l întâlnesc, dar mi s-a părut riscant. Era altceva când socoteam că mă cheamă obligația de preot... atunci riscam. Cu acest domn Maier m-am întâlnit după eliberarea din închisoare, am auzit că a murit la Unirea, lângă Războieni. Într-o noapte, târziu, mergând cu „Tănionu” [Friciu], ne întâlnim cu straja: „Bună seara! Cine-i?”, „Un prieten!”, îi răspunde acesta, iar la îngrijorarea mea, m-a liniștit că... „nu se întâmplă nimic”. Dar s-a întâmplat, că m-au dibuit, însă tot socolenii m-au scăpat.

Urmărirea

Mătușa Ileana din „Dâlmă”, diecița, a văzut un om grăbit, trecând pe dinaintea porții sale și care s-a dus la șeful de post, ce locuia în casa parohială. Instinctul și firele nevăzute de... transmisie o făcură să simtă – cum a și spus mamei – că omul acesta, care era straja din Socol, vine să spună unde-i ascuns părintele Giurgiu. Și tocmai așa a și fost.

Șeful de post a mai luat întăriri – probabil prin telefon – de la Reghin, au venit în Socol, după indicațiile strajei, la casa unde fusesem până în ziua de Paști.

Norocul a fost că, nu știu cine, oare „Gloanță”?, cunoscând situația, a derutat urmărirea zicând și insistând că desigur, acum sunt la rudeniile familiei, la hotar în „Valea Florii” și de acolo trebuie să înceapă. Cum „Pleșuvul” locuia mai la o parte de mijlocul satului, unde lumea-i văzuse, a sosit ștafeta – o femeie dintr-ale noastre – „Tulai, vin să-l prindă, dar acum se duc mai întâi la neamurile de la hotar, că la cele de aici au fost!”.

Înfricat, dar făcând pe îndrăznețul, în haine țărănești ca întotdeauna, cu o sapă în spate – cum avea și nevasta care venise să ne spună –, am mers împreună, ca și când am merge la prășit, am luat-o spre marginea hotarului, către pădurea Socolului.

Nevasta s-a dus în treaba ei, iar eu, ca să nu fiu aproape de drumul pădurii, m-am afundat într-o surpătură mare de pârâu, cu toate că de pe marginea lui ușor puteam fi văzut, și-mi așteptam cu groază, un fel de teamă „de gheață”, soarta, care știam că-i în mâinile lui Dumnezeu. Bineînțeles că mă rugam aproape tot timpul în asemenea situații, cum de altfel căutam ca în fiecare dimineață să nu-mi rămână nefăcute orele canonice și Sfânta Liturghie. În Socol mai fusesem ascuns, cum am spus deja mai înainte, atunci întâlnisem pe părintele Emil Catarig la o casă de lângă pădure. Părintele Vasile Erseni încă se ascunsese câteva zile pe la Ocița [satul său natal], iar părintele Teofil Tătaru, de asemenea, dar au spus că nu pot rezista la o așa viață.

La „Pleșuvul”, bătrân de peste optzeci de ani, era mai tânărul, înfiat, acum cu familie și copii mărunți, Simion Floare. Acolo, înainte de ziua cu urmărirea, dormeam în casă dar și în podul poieții, unde dormea uneori și bătrânul. Era cam către Rusalii și nu era prea frig, doar peste noapte, dar în fân și-n boandă nu era rău... Am auzit, după trecerea acestei furtuni, că bătrânul – simțind că cineva se suie pe scară către el – gândind că sunt eu, ar fi zis, șoptit: „Părinte, părinte,... dumneata ești?” și era...Miliția!

Și-am așteptat în pârâul acela mare, începând de pe la prânz, „zi de vară până-n seară”, fără să știu ce se petrece prin sat. Pe înserat auzii că cineva taie surcele, urcat fiind într-un lemn.

Am bănuît că este cineva de-al meu, și era chiar Simion, tânărul de la „Pleșuvul”, care-mi spune, vorbind încet, cu teamă, și nu aproape de mine, temându-se să nu fie urmărit: „Nu poți veni la mine, a fost percheziție... au luat în mână ceasul duminică, neștiind însă al cui este, eu am negat totul, dar casa este înconjurată de milițieni”. I-am spus să trimită pe Alexandru Pop sau pe altul, să vină să mă ia la noapte, parola să fie „Isus”. Nici nu mai spun de frica și tensiunea nervoasă în care mă găseam, simțind primejdia pe aproape, ca de atâtea ori în cei patru ani și jumătate.

Stau mai departe în marginea pădurii, în pârâu, mișcând din când în când deoarece noaptea era încă destul de rece. O lună, de se vedea – ca ziua! Nu puteam pleca singur deoarece nu știam cu cine mă pot întâlni trecând pe deasupra satului, ca să ajung la Cozma, iar pe la margini de drum și capete de sat, vreo șapte kilometri, era riscant și foarte obositor, nefiind deprins cu mersul pe jos după timpul lung petrecut în ascuns. Așteptam, vremea se apropia de miezul nopții, luna strălucea și mai tare...

Deodată observ în dreptul meu, pe câmp la vreo 80–100 de metri, cum cineva se ridică puțin de sub răzor și se lasă jos din nou. „Oare vin? Oare mi-au aflat urma? Oare nu-s siguri și mă pândesc încă? Or fi fiind și alții, în spate? Mi-ascultam inima ticăind... ce-o fi, o fi, cu o moarte tot sunt dator!” Abia când a luat-o la fugă am priceput că era un „tovarăș” de fugă, (de soartă?), care, și el tot de dușman se temea, ... un iepure. Dar atunci nu mi-a venit să zâmbesc! Așteptam nerăbdător că nu mai vin oamenii așteptați, și dacă mă apucă ziua ce mă fac? Mă pot da de gol, chiar și niște copii cu oile sau în căutare de bureți.

În fine, mai mult mi se părea, aud voci nădușite și la puțin timp – ieșind mai spre arătură – disting două umbre, destul de departe. „Ai mei sunt?... Dușmani sunt?...” Prind curaj și zic, mai târziu: „Isus! Isus!” Vin spre mine, erau cei așteptați, aducând și lădița cu lucrurile pentru liturghie de care nu mă despărțeam niciodată. Și-am fost dus, de acești doi – Domnul să le răsplătească! –, dar nu la neamuri, mi se pare la un om șchiop din apropierea cumnatului Toader Friciu, din Valea Florii, tatăl părintele Grigore Friciu.

Destul că, de-acum încolo începe „jocul”, urmărirea cu și mai multă înverșunare, știindu-se că sunt iar pe aici, undeva pe aproape. Când șeful de post cobora cu trăsură, venind din Socol, drumul spre sediul din Cozma trecea chiar pe sub fereastra mamei, prin spatele casei noastre din „Dos”, a lui Simionul Radului, iar mamei i se părea că mă vede legat și aplecat în trăsură, la spatele șefului. Săracă inima ei, bine c-a fost tare, de se mirase și medicul Vasile Nicolescu de o așa inimă.

Puțină vreme (acum sau altă dată) am stat și pe la Tănionu, în casă și în podul poieiții. Aici am primit să vină la Sfânta Liturghie, am spovedit și am cuminecat niște vecini, lelea Ioană a lui „Mălai”.

Apoi, maslu la părinții lui „Ceterașul”, în fundul grădinii lui Tănionu, despre care doar mai târziu, după ce fusese și el percheziționat, află că era agent secret. Și pentru că sunt pe la hotar, voi aminti la repezeală câteva întâmplări din această zonă.

Cu Ghica [Suciu] – sta la Iacobu’ lui „Ciobilic” – din Valea Ungurului, eram ceva neamuri prin alianță, prin cuscra din Dălmă, iar Rucsanda, soția lui, ne-a fost, oarecând, vecină bună și era foarte credincioasă. Am stat câțva timp și pe la ei – nu știu dacă era acolo sau ba, venită de noră, Samfira tetii Cica – dar când mi s-a părut că ar ști cineva, am plecat. Și plecările mele erau așa: mă prefăceam că plec într-o direcție, și apoi, după ce socoteam că am scăpat de sub privirea lor, luam alta, pentru ca în cazul în care ar fi fost ridicați, bătuți, să fie tari și pe bună dreptate să nu știe unde m-am dus.

Mama pornise într-o noapte să vină la mine la Ghica, nu știa, sărmana!, că-i urmărită. Am aflat, peste ani, pentru că agentul povestise cuiva: fiind noapte și prin zăpadă, aproape de Ghica, i s-a desfăcut curelușa de la bocanc (cum se folosește Dumnezeu de lucruri mici, când vrea să ne scape!) și până a legat-o, a pierdut-o pe mama din vedere, iar apoi auzind câini lătrând către Socol, a luat-o într-acolo. Se mirară mult ai casei cum de n-au lătrat câinii, locuind la hotar, aveau câini foarte răi. Dar eu eram deja plecat, la Anișcuța, în jos peste „Frâncești”, așa că nu s-a întâlnit cu mine.

Ulterior, Miliția a venit, sâcâindu-i cu întrebări, de tremura un pic și inima lelii Rucsandă, însă n-au mers mai departe, unde eu, din pod de la Anișcuța, priveam îngrijorat înspre deal, la Rucsanda, unde mă căuta Miliția.

Următorul mamei din acea noapte, în urma căruia venise Miliția la Ghica, era Ioan Pașca (zis „Briciul”). Fără ca el să știe, noi aflasem că este agent secret. Aflasem de la cuscrul Ianoș (al lui „Negru Ion”), care purta același nume – Ioan Pașca – și fusese luat de Securitate, din greșeală. Nici după eliberarea mea nu i-am zis nimic, nici că știm ce ne-a făcut, este mort de mult, Domnul să-l ierte!

Acum sau altă dată, feciorul lui „Tuta” – David al lui „Loghinaș”, care locuia în Zăpodie – avea nevoie să-i botez cea de-a doua copilă, am stat câțva timp pe acolo, chiar în două rânduri.

Cum era rece, dormeam cum puteam: nevasta la căpătâi cu copil mic, eu la picioare, cu alt copil, iar în alt pat, la ușă, ceilalți copii cu David. El, de multe ori mai dormea la strungă lângă oi. Aici încă am tras o spaimă deoarece fiind în șură – trebăluiam ceva, ori ieșisem doar la aer – deodată întră pe poartă un băietan, care grijea oile (ale lelii Lință?). Am făcut, în fața lui, pe meșterul ce repară ciubere stând de vorbă vreun sfert de ceas după care, venind nevasta, îmi făcu semn – din strâmbătura gurii! – să merg în casă. Știricind apoi pe la lelea Lință, aflăm că băiatul crezuse și nu-și dete seama de realitate dar „cercul” se mai lărgise, așa că am plecat. Aici în Zăpodie m-au vizitat, o dată sau de două ori, călugărițele de la Băița, ascultând Sfânta Liturghie. Erau scoase din mănăstire și se aflau acasă la părinți. Mai târziu au fost primite ca surori la spital.

Din nou prin sat, mai întâi la „Tuta”, apoi la Vasilică [Varodi], al lui „Indrei”, unde în timp ce femeia vorbea cu fratele ei, Petru Varodi („Truca”) despre mine, deodată am apărut de sub lepedeul ce acoperea o masă din colț. De aici am fost într-o noapte, peste drum, de am „grijit” pe „fata cea bolnavă”, pe care o vizita și PS Ioan Suci, care venea câteodată în Cozma, părintele Vasile Erseni fiindu-i rudă. Această fată începuse a fi bolnavă de pe la doisprezece ani, a stat 30 de ani paralizată pe pat. Cum și eu am fost, de copil, bolnav, am vizitat-o de mai multe ori, îndemnând și pe alții, ceea ce au și făcut, mai ales „marianistele” și surorile din Băița. Zicea PS Ioan Suci: „Porți numele mamei mele, Maria Suci!” Îi scria scrisori și i-a dat o statuță de metal reprezentându-l pe Isus ducându-și crucea.

Apoi și la alții, dar mai puțin timp: Ion Suciu „Baciu”, Samson Luca al „Chiciului”. Ceva mai mult și în mai multe rânduri, la oameni buni dar fără copii, Ioani Man (al lui „Pontoș”), a cărui soție – Anica lelii Floare – bolnavă de tuberculoză, în ultimul grad, dar nu-mi era frică în împrejurările de atunci, pentru că nu știam de-i bine să mor ori să trăiesc. Auzea cam rău, stătea în genunchi lângă capul meu spre a auzi ce-i povesteam, iar eu stăteam învelit și dacă venea cineva, acoperit să nu fiu văzut.

De aici, aflând despre mine Veta lui Preda, pe atunci era încă împreună cu Vodă Ștefan, pădurarul, am trecut și pe la Gusti Preda, a cărui soție – tot de-a lui Pontoș – mai târziu, s-a pocăit.

La Ioani, când veneam, de obicei intram în fânar pe la o scândură știută și abia apoi, aflând că-i liniște, mergeam în casă ori îmi aduceam acolo de mâncare. Nu pot zice c-am răbdat de foame, poate mai mult de sete, eu stând nemișcat, mâncam puțin.

Când cineva mă chema în Băiță, eram gata să merg acolo, deși auzisem că notarul, Dumitrescu, care avea dreptul de port-armă de vânătoare, mă pânđește pe la pădure, pe la Crucea-ai Albă. Sub-notarul din Cozma, Uilăcan, silit probabil, și el zisese: „Voi, cu puterea nu-l puteți prinde, eu îl voi prinde cu... mintea, cu vicleșugul”. Și așa veni lelea Ioana „Bortuca”, la mama, că-i tare bolnavă mama sub-notarului și că ea a visat leacul: să-i dea niște slujbe la părintele Giurgiu. Dar mama, pățită, a respins-o categoric: „Vrei să-i mânci capul?!”

Bai' Nicolae Cotoi (de pe „Rogină”) era mai la îndemână, capăt de sat, grădină ce se termina în câmp, stăteam în casă, dar mai mult în podul grajdului, unde m-a vizitat și sora Ica, aducându-mi ceva de citit, lectură religioasă (*Din pragul veșniciei* de [?] Rașcu). Părinții se fereau să știe copii lor de mine, fiind la o vârstă periculoasă. Cel mai mic copil al badii Nicolae, de vreo patru-cinci anișori, în timp ce se juca cu alții, a fost surprins de tatăl său zicându-le celorlalți: „Noi avem un mânzuc (era adevărat!), tata-i duce la poiată mămăligă cu brânză, în covățică!”

Ducea, chipurile, c-ar duce ovăz, pentru că drumul principal era mai sus decât ograda și de-ar fi venit cu farfuria putea fi observat ușor când îmi aducea mie mâncarea, punând-o în covățica de lemn, până la șură, apoi în podul cu fân. De câte ori aș fi putut fi depistat și prins din nimicuri... Dar Domnul veghea... încă nu sosise ceasul!

O dată când mă duseseră noaptea de la „Pleșuvul”, ajuns aproape de Valea Florii, m-au lăsat la o casă nouă și-o nevastă, care mi s-a părut tare frumoasă, blondă (soră de-a lui Tavi Ormenișan?), cu doi copii sub trei ani, cel mic era în leagăn. Bărbatul ei era păcurar, abia de venea acasă o dată sau de două ori pe săptămână. Mă gândeam că oare nu s-o fi gândind la rele, pe cât știu dormeam în aceeași cameră, singura terminată. Mă întrebam în mine: oare ce va zice soțul ei că m-a primit? Dar se vede că eram socotit mai presus de asemenea lucruri...

Și-apoi și eu mă rugam lui Dumnezeu și alungam ispitele, având demult hotărârea luată, *mai bine moartea decât păcatul!* Astfel, venind odată soțul acasă, nu i-a băgat de vină nevastei, a cărei mamă bătrână (ori îi era soacră?) venea și ea la Sfânta Liturghie.

Mai avusesem încă o dată întâmplări asemănătoare, dar la Cozma. Nevasta, mult mai tânără decât bărbatul – mai bătrân decât mine – el văduv, o luase de fată. Dormeam în casă, dar în camere separate, ea cu copil mic în leagăn, iar soțul cu doi-trei copii mai măricei, după ce ne încuiau în casă, se duceau și dormeau în grajd. Ispita era puțin mai departe, dar diavolul suflă uneori în fantezie. Mulțumesc Sfintei Fecioare, cred că n-am consimțit niciodată cu gândul rău.

Mai puternic am simțit imboldul ispitei la o altă casă, unde o nevastă tânără, măritată de vreo doi ani, cu o copilă de un an și ceva, stătea la părinți, câțva timp certată cu bărbatul, și-apoi iar împăcați. Soțul ei era plecat cu batoza la Toplița. Îmi spune că probabil a rămas însărcinată în două luni. Și, pe această tânără, o văd că se urcă în podul casei unde eu, fiind vara foarte călduroasă, stăteam complet dezbrăcat, făcând baie de soare. Abia am tras repede cearceaful pe care stăteam și m-am acoperit. Nu-mi amintesc de ce a venit și nici ce-am vorbit dar prezența ei era, într-o oarecare măsură, o ispită.

Dar ispita a fost mai mare când, peste o noapte, părinții se culcă afară, în fânar, iar pe noi ne lăsară să dormim în aceeași cameră, desigur în paturi diferite. În prima noapte, nevasta avea cu ea în pat copila cea mică, de circa un an, ispita era puternică. În a doua noapte a lăsat copila să doarmă cu părinții afară, ușa o încuiaseră pe din afară, în caz că vine cineva să-i caute, ei să audă.

Nevasta rămase doar singură cu mine în casă. E adevărat că eu mă perpeleam în focul ispitei, rugându-mă Domnului! Mă gândeam că n-ar fi nici un scandal, nici o urmare, totul rămânând secret, că poate mama ei se învoise, că poate mi se întinde o cursă, însă luptam, era păcat! Și eu știam că trebuie să fug de păcat, mai mult decât de moarte! Cum aș mai fi slujit a doua zi Sfânta Jertfă Liturgică, dacă eu l-aș fi trădat atât de josnic pe Mântuitor? Și trecuse anul de când nu mai aveam posibilitatea spovadei.

Dacă aș fi cedat ispitei, desigur că aș fi atribuit căderea mea în mâinile Siguranței acestui păcat. Dar așa eram liber, cu toate că sufăr, o fac pentru Biserică. După cele două nopți, în celelalte s-a dus și tânăra și s-a culcat afară cu părinții. Poate că ea nu s-a gândit la păcat... cum am judecat eu. Azi, având dublul vârstei de atunci, văzând-o îmbătrânită și smochinită, zic Doamne iartă-ne de tot ce-am gândit și greșit în viață, Ție Unuia îți mulțumim!

Aveam două nașe în sat, una mai bătrână, Samfora Varodi, în „Dos”, căreia îi ziceam „Tuta” și alta mai tânără, Samfora lui Conț Ioani, în „Față”. La nașa „Tuta” am stat, pe cât știu, în două ierni. Sfârșia fusul șezătoarei, la un metru de capul meu, deoarece eu eram dincoace de ușă, fără să tușesc, fără să adorm – poate am mai ațipit – dar fără să dau nici un semn al existenței mele clandestine. Mă mai mutam ici-colo între timp, fie de teamă că s-ar bănuie unde sunt, fie că eram chemat la un bolnav ori botez. Principiul îmi era acesta: atunci când cei ai casei încep să se înfrice, cu sau fără motiv, omului nemaitihnindu-i mâncarea și somnul, trebuia să plec cât mai degrabă în alt loc. Nu de puține ori, în urma plecării mele apărea la acea casă Miliția – ce era una cu Securitatea în acea vreme – și începeau interogărilor și perchezițiile.

Pe cum am mai spus, în vremea aceea, mama era ocolită până și de către neamuri, ca nu cumva să ajungă în necaz pentru că nu mă deconspiră. De mergea pe partea dreaptă a drumului, oamenii o luau pe partea stângă, ca nu cumva să ajungă la necaz, presupuși a-i fi complici. Mă cam feream și eu de rudele apropiate, care puteau fi mai repede bănuite.

Diacul Vasile Suciu, ce ținea pe sora mamei, mătușa Ileană, după ce am fost prins, zicea de fratele său, Gheorghe Suciu „Bețu”, c-a fost un prost, că el nu m-ar fi ținut chiar de i-ar fi dat cineva o mie de lei pe zi.

Când am fost în prima iarnă la cuscrul Gheorghe „Bețu”, cu mici excepții, am fost destul de liniștit. Aici cununasem, cu ferestrele astupate, pe fiica sa cea mică, Samfira, cu Teodor Maier, care s-a mutat la socri. Tot atunci se făcuse, la a treia casă de la ei – încă le erau ceva rudenii –, o nuntă cu tot dichisul, la ortodocși.

Unul aruncă vorba răutăcioasă: „Așa se face cununia! Nunta la biserică, nu la... coteț!”, dar aceia nu după mult timp au divorțat, pe când aceasta a ținut până la moarte. Ajunsă bunică, Samfira, a fost înmormântată de un sobor de preoți, din Reghin și din Târgu-Mureș, în frunte cu Mitropolitul Alexandru Todea, în ziua de 15 august 1989, sărbătoarea Adormirii Sfintei Fecioare, pe care a cinstit-o cu atâta ardoare.

De aici am mers și la cumnatul lor, Ionaș Ormenișan („de pe Părău”), pentru a se spovedi de Sfintele Paști, mătușa Ileană știa. Puțin zvon se făcuse, cu niște prescuri, și, am crezut că au vorbit ori au fost imprudenți ai lui Ionaș, și de aceea, când a fost ultima dată – a doua oară – deși a venit întrebând, nu l-am mai primit de teama urmăririi. S-a dus bolnav, murind apoi, am regretat și voi regreta cât voi trăi, sperând că n-a avut păcate de moarte.

Aici la cuscrul „Bețu”, stăteam într-o cămăruță din fundul tinzii, unde făceam și foc într-o sobiță, de aici puteam privi pe drum printr-o mică fereastră situată în peretele din spatele casei. Tot de aici, puteam privi, peste o grădină largă, goală, până la sora mea, casa noastră din „Față” așa, încât am văzut cum cumnatul David o așeza pe mama în sanie, credeam că o duce iar la Securitate, dar am aflat că o ducea la medic, la doctorul Vasile Nicolescu, doctorul Eugen Nicoară era arestat.

Poate era în urma bățăilor primite, dar nu era permis a se spune. Într-o zi de post, poate al Crăciunului sau în Postul Mare, mâncam doar seara, stând doar, rezistam, vine cuscră și-mi zice că-i tare necăjit soțul deoarece, vrând să mănânce un... șoric ce era cam tare, l-a pus în oala în care fierbea fasolea, să se înmoaie. Și-acum

„s-a spurcat” fasolea cu... „de dulce” și eu n-o să pot mânca?! I-am spus să fie liniștită, că o să mănânc.

Altă dată văd patru inși, voinici – în uniformă și cu arme – venind pe drum dinspre centrul satului, către noi. Aud pași grei intrând în tindă. M-am gândit că-i... gata de mine! Am auzit cum își reazemă armele de ușa și de peretele unde eram eu, după care intră în casă, unde au stat binișor, apoi au plecat. Nu se întâmplase nimic, n-a venit nimeni la mine câteva ceasuri, timp în care eu mă perpeleam cu gândul la ce-a fost, nu puteam ieși ziua de frică să nu mă întâlnesc față în față cu cineva.

Și când, în sfârșit, veni careva de-ai casei, la întrebarea mea înfrigurată îmi răspunse că „erau doar brigadierii pădurari, care tocmai primiseră uniforme și – ca prieteni – au venit să le stropască cu puțină băutură.

De la dânșii am plecat la Iovu Tomuț, al lui „Bâdea” unde o dată, în graba mare, când am auzit ușa tinzii, m-am ascuns sub pat. În acel timp, Miliția a început întocmirea buletinelor de identitate și-au venit în sat câțiva gradați și ofițeri. Și cum Maria, soția lui Iovu, întârziase cu prezentarea la sfat pentru buletin, ne-am pomenit cu doi inși veniți în vizită. În timp ce vorbeau cu ea în fața bucătăriei de vară, eu – din podul casei – mă uitam prin crăpătura unei țigle, gândindu-mă că acum-acum vin să mă prindă, neștiind care-i adevăratul scop al vizitei lor.

Fiind amendată cu 200 lei pentru neprezentarea la buletine, la sfatul cuiva, Maria se duse la șeful echipei de la buletine – care locuia la Ioani lui Pontoș – pentru a fi iertată de amendă, ceea ce a și reușit după ce acesta i-a tras și o muștruluală că oamenii nu-și fac datoria să se prezinte la timp și, mai și ascund în sat pe un „bandit contra statului”!. Eu, care-mi socoteam primejdioasă rămânerea la Iovu, în situația creată, tocmai mă gândeam să mă mut, fără să știe nimeni unde, noaptea târziu, singur, chiar la... Ioani. Aș fi dat eu peste cei de la Securitate chiar în casa omului dacă nu era întâmplarea cu amenda, așa că am plecat în altă parte.

Se întâmpla – și nu o dată – ca după plecarea mea dintr-un loc, să vină Securitatea și să cerceteze, astfel au început oamenii să se îngrozească. La lelea Viorică a lui Toma fusese găsită în târnaț (pridvor), o scrisoare în plic, ca și cum călugărițele din Băița mă cheamă la David, în Zăpodie. Norocul a fost că ne-am dat seama de unde venea și fiind atenți, i-am văzut pe cei ce urmăreau, pe lângă pădure, dacă eu voi merge ori ba la locul indicat. Intrase pe fir Ion Rusu al Olimpiadei. Scrisoarea, pe cât se știe, o aruncase Ileana lui Pompei.

La cumnatul mătușii Mina din Socol, de multe ori observam, de către ziuă, cum un milițian ieșea din grădina din spatele casei. O dată l-au pus pe cumnatul Ion „Șori”, într-o căruță, pe motiv că nu vrea să spună unde mă aflam. L-au dus la câmp, i-au spus că ei știau că m-a adăpostit o vreme și l-au amenințat cu moartea. L-au pus să stea într-un picior, au îndreptat armele către el, prefăcându-se că-l împușcă. De frică, bătrânul – bunul Dumnezeu să-i ierte păcatele toate, că eu nu-l învinovățesc, deloc! – a zis: „Lasă-mă domnule, că spun!”. Și a spus.

Pe vremea aceea nu lipseau zvonurile rele, ce băgau frica în oameni. Pe Brusture, de la Milaș, l-au urcat într-o mașină, l-au dus la marginea pădurii, l-au împușcat iar apoi l-au astupat în cucuruzaștină, trăgând pământ peste el. Pe Grindeanu, unde David și Iuliu Dorgo poposeau când mergeau cu căruțele la Cluj, l-au luat într-o noapte, l-au dus în pădure și l-au pus să-și sape groapa (alții spun că pe fratele său?), după care l-au împușcat și îngropat.

Nu știu prin cine, de la Reghin, veni în secret zvonul că un fost legionar – [Ioan Țintaru], învățător, întâiul soț al doamnei Sfera – atât de tare a fost bătut, încât nu i se mai cunoșteau ochii și nasul, era doar o masă de carne și a fost redat familiei în sicriu sigilat dar, totuși, cineva îndrăznise să deschidă sicriul. După eliberare, am înțeles chiar de la soția lui că la Securitate în Blaj, spânzurat cu capul în jos, a fost uitat de soldatul care-l păzea, și când acela s-a întors, era mort.

Ce să mai zic de casa bătrânului meu tată vitreg, Simion Radu, atât de des pândită acum? Rudele nici nu mai voiau să stea de vorbă cu mama, care era chemată deseori la cancelarie. Un ajutor de șef de post, Radu, o înjura, dându-i palme cu de la sine putere. Un altul, era bun, venea cu groază, cu milă să o ducă la sediul Miliției, la cancelarie, știind că n-o duce decât la suferințe...

Un om din Cozma, finul „Beșcălău” [Nicolae Giurgiu], care era prieten cu șeful postului de jandarmi, făcându-i acestuia un serviciu, l-a întrebat o dată, când erau doar amândoi: „Și totuși, ce-ați face dacă l-ați prinde pe popa Giurgiu?”. „Imediat i-aș trage un glonț!”. „Păi, de ce? Doar ăla n-a făcut rău, nici la o muscă!”. „Dar nu vezi cât sufăr din cauza lui? Se joacă cu noi ca pisica cu șoarecele, când aici, când colo, nu mă odihnesc nici noaptea!”. „Dați-i pace, nu-l alergați atâta!”. „Dar cum? Când vin noaptea după mine, mă scoală și... hai!, Iar când colo... a fugit din cuib!”.

Cam tot pe vremea aceea, mama, nemaiputându-se întâlni cu mine, s-a gândit să-mi scrie, având la îndemână pe fiica surorii mele, pe Maria, elevă la gimnaziul din Reghin. Copila se temea, dar mama a insistat. Prin nu știu ce nenorocire, scrisoarea căzu în mâinile Miliției. Câtă groază pe toți: copila – era și suferindă – să fie dusă la Miliție, s-o elimine din școală? Dar nu știu dacă nepoata a mulțumit lui Dumnezeu că a scăpat-o, deoarece ducându-i pe mai mulți să le verifice scrisul, nu au găsit pe nimeni ca autor al scrisorii, dar tocmai pe ea n-au dus-o, asta-i minunea! Acest episod nu l-am mai scris în caiet, socotindu-l atunci, încă primejdios. Pe fratele ei, Augustin, doar pentru că-l văzuseră mergând pe stradă cu un călugăr (fratele Vartolomei), l-au ținut la Miliție în Reghin o noapte întreagă, desculț pe ciment, până dimineța, când a venit doamna care-i ținea pe băieți „în cost” și a făcut gălăgie.

Revin și spun cum a fost cu cumnatul, „Șori”, care a recunoscut că am fost la el. „Și unde s-a dus?”. „Nu știu, doar atât, că a venit mamă-sa, mătușa Anică, și-au plecat amândoi!”. I-au adus pe amândoi, pe mama și pe cumnatul din Socol, la cancelarie unde Securitatea aștepta ca să-i confrunte. „Spune, bătrână, unde ți-e feciorul?”. „Nu știu, domnule!”.

Mama era hotărâtă, mai bine să moară în chinuri decât să mă trădeze. Și poate că atunci ca și de alte dăți, cum eu mă tot mutam, chiar nu știa unde sunt. „Nu știi? Îți arătăm noi ție!”. Se deschide o ușă, pe care intră cumnatul. „Apoi nu ști, mătușă?, că într-o noapte, ai venit, l-ai luat și ați plecat amândoi spre Cozma?”. „Io am uitat, dar dacă-mi spui, îmi aduc aminte că așa a fost”.

Anchetatorii credeau că și-au atins ținta, așteptau urmarea dar, cum am mai spus, bunul Dumnezeu îmi dăduse o mamă cum puține sunt pe lume. Doamna „Crișănoaie”, fie-i țărâna ușoară!, la care am stat patru ani „în cost”, când mama îmi aducea mâncare de acasă (20 km), o admira și zicea că în împrejurări mai dificile, eu n-aș fi în stare să mă descurc așa de bine ca mama.

Și cred că așa și era: o femeie credincioasă, inteligentă, având o voință și o prezență de spirit deosebite. Așa că mama a continuat, spunându-le că a venit împreună cu mine până în vârful dealului dintre Cozma și Socol, unde ne-am despărțit după ce eu i-aș fi spus: „Du-te mamă, acasă! Mă va griji Dumnezeu”. Nu știu ce i-au mai zis mamei sau dacă au chinuit-o.

Altă dată, după ce am venit din Socol în Cozma, am plecat împreună cu mama, peste deal la Frunzeni și mă miram cum abia mă țineam după dânsa, care-mi ducea traista, poate că eu nu eram obișnuit cu drumurile. Treceam chiar prin locul în care vărul primar al mamei, Vasilică (bunica era din Frunzeni), în timp ce era la lucru pe acolo găsisse o armă, dar fiind surprins de milițieni a fost luat la palme și amenințat că va scăpa doar dacă spune unde sunt eu. De fapt, el nici nu știa, având el o femeie cam... slobodă la gură, mă cam feream de ei.

Am rămas în Frunzeni, în două rânduri, la mătușa Ileană a lui „Tălpoșel” și soțul ei, cumnatul Mihai, care pe atunci încă trăia, acum mai trăiesc doar copiii lor: Susana, Ioana și Iacob. Aveau casa mai la o parte de sat, nu tare departe de cimitir și de pădure. Aici mă vizitase și părintele Mihai Crișan, înainte de a cădea prins, din podul cu fân, la finii Ioan Vultur („Priculici”), prin străduința lui Ioan Rusu, din Băița, cel care mă urmărea și pe mine și cel de care, soția părintelui Grigore Friciu, se temea – aproape de leșin – când fusese și pe la ei (îi zicea „Ochiosul”).

Când era iarnă stăteam în casa dinainte – mai ales ziua – iar noaptea mergeam în camera unde locuiau, unde se făcea foc. Când se întâmpla să fim mai puțin înfrigați și veneau femei de încredere, cu furca de tors, ședeam câte un ceas sau două și ziua în camera cu foc. Vara, când era cald, din podul găbănașului – trăgând puțin o țigla – puteam vedea în jur, sau chiar mai multe când voiam să fac baie de soare.

O dată, când venise cu furca mătușa Marie a lui „Căștiguț”, numai ia că văd intrând pe poartă, era o distanță bunișoară până la casă, doi jandarmi (milițieni sau securiști, pentru mine erau totuna). Mi s-a făcut părul măciucă, femeile s-au speriat tare, am tulit-o pe loitră [scară] sus în pod, ascunzându-mă după afumătoare.

Speram să plece după ce se vor uita prin casă, altcumva – de vor veni în pod –, eram sigur că mă vor descoperi. Așteptam rugându-mă și așteptând să mă apere bunul Dumnezeu, că numai el mă poate! Și-am scăpat ușor. Primăvara și toamna, în satele noastre de pe Câmpie, se face mare noroi. O dată, fiind copil de vreo cinci ani, mergând la bunica din „Dos”, abia m-a scos cineva din năglagul de pe mijlocul drumului, lângă „Andriș”, unde mă afundasem. Oamenii, evitau noroiul drumului trecând prin curțile sătenilor, așa au trecut și cei doi, de care ne speriasem, pe din jos de casă, întrebând dacă nu cumva se supără gazda, care, bineînțeles a zis: „Nu ne supărăm, treceți oricând!”.

Cum ziceam, nu o dată, se întâmpla ca după plecarea mea de la o familie, să se răspândească zvonul că aș fi acolo, după care li se percheziționa casa. Aici, la mătușa, s-au legat de niște cruci cu corpus, făcute din ceară, mătușa având albine. Eu mă ocupam, pot să zic mă distram făcând acele figurine, odihnindu-mi ochii după citit sau scris. „Cine le-a făcut?” așteptând să mă declare pe mine. „Eu!” răspunde Susana, fata cea mare a mătușii. „Ia să-mi faci una, să văd eu!”. „Așteptați să vină... vara, și fac!”, vara fiind cald, ceara se modela mai ușor.

Altă dată, vine din sat unul din ginerii cumnatului – ținuse pe Maria –, care știa de mine și ne spune că au venit cu un camion, vreo șase inși și patru câini, iar după ce-au stat câtva timp la sediu, au luat un om din sat (poate vreun agent de-al lor?) și-au zis că pleacă la vânatoare.

Dar, zice cumnatul: „Desigur că nu la vânătoare, doar ar fi luat și pădurarul (care era socrul lui Vasile, fratele mătușii, pe care-l bătuseră fără vină la prășit) ca și altădată, ci desigur după alt fel de vânat!”, referindu-se la mine. Ne-am cam speriat și-am hotărât să plec, dar nu în acea noapte ca nu cumva să mă întâlnescă prin pădure, ci în noaptea următoare, ceea ce am și făcut.

Tot așa, îmi aduc aminte de o urmărire pe la Cozma. Eram la doi bătrâni, lelea Marie și badea Gheorghe Luca („a Buhii”), pe „Dos”, în preajma sărbătorii de Paști. Le-am făcut sfeștanie, femeia și-a purtat prescurile.

Dar cum-necum, vreun zvon, destul că un jandarm descalecă la poarta lor, ca și cum ar avea de bătut un cui la una din potcoavele calului, se adresează fiului adoptiv al bătrânilor: „Suciule, ai grijă ce faci!” Alexandru Suciul era luat pe la Sfat ca fiind de-al lor, comunist, nu mult timp în urmă ajungând și primar (președintele sfatului) iar apoi demis, acuzat fiind că judecă mai mult cu inima, nu cu capul, pentru că luase uneori apărarea țăranilor nedreptățiți. Oamenii s-au înfricat, iar eu am plecat după ce se întunecase. Nu știu dacă a trecut o zi sau două și s-au trezit cu percheziția pe ei. „Ce-s cu atâtea prescuri?... Aici a fost!” Au negat, bineînțeles. I-au confiscat doi saci ascunși, cu frunze de tutun (patima bătrânului!) și nu mai știu ce... Au întors totul prin casă, spre a găsi vreo urmă, până și farfuriile și icoanele de pe pereți, doar una singură n-au întors-o – mi-a spus Maria mai târziu – aceea sub care, pe perete, era crucea făcută de mine la sfeștanie. Concret, nici-o urmă precisă de-a mea, Isus veghea, „încă nu-mi sosise ceasul!”.

Și-așa o duceam, și-mi ziceam că ăsta-i „frontul” meu, precum alții în război. Ziceau unii că în război e mai ușor, dușmanul îl ai în față, dar aici – din toate părțile. Îmi era greu mai cu seamă în vremea din urmă, oamenii se înfricaseră, intrase groaza în ei. Eu nu puteam sta la o casă unde oamenii tremurau și nici nu puteam să merg de două ori în același loc, ci acolo unde ar bănuî mai puțin. Trebuia să schimb adăpostul și adăposturile se împuținau.

Știu că mă gândeam să merg la un pocăit, care și-a dat învoirea – Ion Ursan, din Valea Sasului –, sperând că nu va bănuî nimeni că-s

acolo. Dar n-a trecut decât o săptămână sau două și-am aflat că și acolo am fost căutat. Percheziție, cu toate că acolo am fost doar... cu gândul.

Printre mulți alții, am stat și la finul Ianoș Romanți, al „Măriuți”, nu era departe de noi, tocmai îi botezasem o nouă născută a familiei și deodată, îmi spune nevasta că pe drum este comisia pentru neplata impozitului, care umbla și rechiziționa haine și alte lucruri de la cei cu datorie. Norocul a fost că aveam ceva bani la mine, le-am dat imediat 500 de lei să plătească și astfel am scăpat și de această dată, ca prin urechile acului, ca de multe alte ori.

Nașa fusese aici, la botez, nașa Samforă [a lui Conț Ioani], care acum a aflat de mine și astfel am avut posibilitatea, mai târziu, să stau și la dânsa.

O ființă bună și delicată era nașa Samforă, cu vreo zece ani mai în vârstă decât mine, fiica bogatului Man Lazlu. Făcuse și ceva școală civilă de fete, la oraș, împreună cu sora ei mai mare, Maria, pe vremea când mama era copilă de 12 ani și venise la Reghin să învețe croitoria locuind tustrele, în „cortel” [gazdă], la domnul Benedek, ce luase în căsătorie pe văduva unui medic. Aceasta le dădea o educație bună, știa mai multe limbi străine, dar neamurile o repudiau pentru că s-a înjosit măritându-se cu un pantofar. Pe nașa, tare ar fi vrut să o aibă de soție un profesor de la Blaj, pare-mi-se originar din comuna vecină, Milaș, dar tatăl său o dăduse după un fecior cu găzdușag [avere]... „să vină smântâna, nu s-o cumpere ca sărăntocii, de la oraș”.

Nu prea a avut noroc, și-a înmormântat în careva an după război, trei dintre ai casei: socrul, băiatul infirm și o fată frumoasă și cuminte, pe care o curta vărul meu, Nicolae Borșa, teologul. A rămas cu multe iugăre, pe care le ținea pe seama fetei semi-infirmе, ce trăiește și astăzi. N-a vrut să vândă locul, până când se mai cerea, apoi veni colectivizarea. Nu la început, doar mai târziu s-a înscris în colectiv, după ce – prin cote și impozite – au stors de la ea tot ce se mai putea, inclusiv mașina de cusut, haine, năfrâmi [basmale]. Pare-mi-se, acum are o pensie de 90 lei și câțiva ari de grădină, dar durerea ei este că fiica ei nu are nici atât. Zice c-ar fi fericită dacă ar muri fiica ei înainte, s-o îngroape ea!

La această nașă fiind câtva timp, stăteam ziua întins în pat, în singura cameră în care se făcea foc, dar în așa fel întins și aranjat așternutul încât, dacă intra cineva pe ușa tinzii, momentan să mă acopăr pe cap, să nu se observe că-i cineva acolo. Cum trebuia să lucreze pământul, ținea atunci – mai târziu, nu – și o slugă, un băiat de vreo 16 ani, tare curios din fire, cum spunea nașa. Ea mai făcea și prescuri, întrucât la casa de peste drum, a învățătorului Alexandru Moga, erau retrași fiul și ginerele acestuia, părintele Ioan Moga și părintele Vasile Erseni cu familiile.

Nașa se ferea de slugă, să n-ajungă vestea la preotul ortodox și să mai aibă și de acolo necaz. Sluga însă credea că ele, nașa și fiica sa, își fac de mâncare, coce cu brânză și le mănâncă pe ascuns, de aceea le cam pândea cu ciudă.

Eram înțeleși cu nașa să încuie ușa tinzii, când merge undeva mai departe, ori să vorbească tare cu străinul care vine, ca să știu să mă acopăr, ori să vină dânsa înainte și apoi să-i deschidă noului venit. Dar se întâmplă altcumva. Probabil că sluga bănuia că au pe cineva în casă și profitând de ocazie – nașa era pe podul de la poartă, se uita pe drum – el fiind în curte, ușa tinzii poate era deschisă, a țâșnit în camera unde eram eu cu fața descoperită. Desigur, când l-am văzut, mi-am tras pătura pe față dar, degeaba, el mă văzuse și dintr-un pas a fost lângă mine, încercând să tragă de pătură. Eu o țineam cât puteam și când am auzit-o pe nașa venind, l-am prins bine de degete, de felul meu am fost slab de picioare, dar tare în mâini, și nu-l lăsam, deși el insista: „Lasă-mă, că vine lelea Samforă!”. Vorba aceea: „Până acum nu m-ai lăsat tu pe mine, acum nu te las eu pe tine!”... L-am lăsat abia când am văzut-o pe nașa, care-l certă: „Rușinea te mănțe!, da ce-ai căutat tu aici?” iar el, dus a fost!

Dar acum, ce ne facem noi? Să-i explicăm adevărul? Dar dacă spune cuiva, ori din neatenție se scapă și povestește unui prieten? Ce-i de făcut? Seara el se ducea și dormea acasă la părinți, acum se dusesse la bufet, la „Căca”. Noi, pe de-o parte eram îngrijorați, dar pe de altă parte ne venea să râdem de cele întâmplate. Printre râsete și îngrijorări, am convenit să-l trimitem acasă și să vină imediat cu tatăl său, era „Cica Dreptului” [Vasile Conțiu], cu a cărui soție eu eram văr dulce. A rămas... „tablou” când m-a văzut.

I-am povestit cele întâmplate și-am convenit să-i spună băiatului că eu sunt un... pețitor la fata nașei (cam bătrâior, dar și fata era cam trecută), venit de la Râciu – localitatea de origine a mamei nașei – dar deocamdată nu trebuie să știe nimeni, așa că nu cumva să se scape și să spună cuiva, că-i bai! Și așa a rămas.

Sărmana mea nașă, trebuia să meargă iar la Târgu-Mureș, cu trenul mic de la Mîlaș, la judecată pentru neplata impozitului și era tare necăjită dar, totuși, nu ne puteam abține să nu zâmbim având în minte cele întâmplate.

N-am mai stat mult la dânsa, deoarece era luată în vizor și categorisită „chiabur”, dar și din cauza unei imprudențe pe care o făcusem. Într-o seară, era lună, m-am dus la veceu, din sus de casă. Cineva din casa lui „Doia” [Izidor Moga, fratele învățătorului], care avea ginerele milițian, de peste drum – pe semne – mă văzuse, căci după plecarea mea, nu numai casa a fost controlată, dar și jireada de paie i-a fost răsturnată, or fi crezut că poate pe acolo voi fi având ascunzișul.

Se mai întâmplase să introducă pari și furci prin fânul din fânar, când mă căutau pe acasă. N-am stat – mulțumită Domnului! – la așa locuri strâmte, doar la Ion Preda („Bregner”) mi-a făcut o groapă sub fânar, unde am stat doar câteva ceasuri, renunțând din cauza umezelii și a răcelii. Așa că nu m-am gândit serios niciodată, să fac ceea ce zicea Iovu, care fusese bătut și el, alături de alți „chiaburi”, Ienoșucă Preda, Gheorghe a lui Gheorghica pe care, lăsându-l pe seară din închisoare, l-a primit un evreu să doarmă peste noapte: „Mai bine îți fac o groapă sub gunoiul grajdului meu și să mori acolo, decât să ajungi în mâna lor!”.

Îmi mai amintesc de când eram la Lăzluca lui Ilie „al Mațului” [Vasile Suci], al cărui ginere – Gheorghe Pașca – era în armată. Din camera dinainte, despărțită doar de o ușă de cea în care locuiau, auzeam cum stăteau de vorbă cu badea „Anonei” [Ananie Graur], fratele femeii lui Lăzluca. Omul acesta, de-o vârstă cu tetea Cică, afirma că pentru toată zarva ce-i în sat (că unii merg la biserică iar alții nu, ajungându-se până și la certuri în unele familii), „numai popa lui Dănuca e de vină de toată scârba, că doar noi, ortodocși am fost mai înainte, cu sfântul Duh” etc.

Mai și vorbea de rău despre rudele mele, nu știu ce neînțelegere avusese cu tetea Cică. Cei din casă, știind că eu auzeam tot, nu știau ce să-i răspundă. Lăzluca, ieșind din casă, veni prin târnaț la fereastra mea. Ne-am sfătuit, după care el intră din nou în casă și la puțin timp, când iar se înfierbântase discuția, deschid ușa zicând „bună seara!”.

A amuțit de surprindere, a rămas „tablou”, dându-și seama că eu am auzit tot ce a vorbit, dar eu i-am arătat bunăvoință, zâmbindu-i ca unui prieten, iar omul – puțin rușinat – nu mi-a mai fost contrar.

Îndrăznisem să ies și să mă expun deoarece aveam convingerea că nu mă va deconspira, ar fi însemnat să-i facă rău și surorii sale, care m-a adăpostit. Cu toată dușmănia ce mi-o purtase înainte, la anchetă n-am fost tentat să declar că știuse de mine, să-l fac să ispășească pentru atitudinea avută anterior și să aibă de suferit din cauza bisericii. M-am gândit că poate n-ar fi în stare să sufere cu bucurie pentru biserică, așa cum o va face Gheorghe Suciu, ori măcar cu resemnare ca Samson Bugnaru, neștiind că a suferi pentru credință este o mare dobândă pentru un creștin (Sf. Petru).

Într-o vreme eram la Simion Romanți, în „Gura Apei”, și din neatenția gazdei – care lucra în grădină –, a intrat în casă Anica „Bălăului”, prietenă cu preotul ortodox. Fiind deschisă ușa camerei de către vale, în care locuiam eu, am avut impresia că m-a zărit și astfel m-a cuprins teama. Am hotărât să plec cu toate că soția lui „Șimon”, Anica, era mai puțin înfricată decât soțul ei. Mi-am luat bagajul, am trecut valea și-am plecat, iar singur, pe drumuri ocolite, pe de alături de sat, pe hotar mă temeam mai puțin de întâlniri cu oameni. Se înțelege că mă deplasam noaptea, prin locuri mai mult sau mai puțin cunoscute.

Între timp prigoana, urmărirea și căutarea mea se înteteau, oamenii deveneau tot mai înfricați, locuri de încredere unde să mă pot ascunde erau tot mai puține. Deși nu eram bucuros să merg și a doua oară pe unde am mai fost, uneori n-am avut ce face, alteori apelam la cineva doar pentru un mic ajutor. Așa bunăoară, l-am rugat pe Iovu să mă ajute să ajung aproape de Băița, având de gând să mă întorc la Ion Preda („Bregner”).

Am urcat dealul, am ajuns aproape de pădurea Băiței, la drumul din „Dealul Roatelor”, de unde Iovu s-a întors înapoi iar eu am stat și m-am odihnit la marginea unui teren cu păpuși. Am stat jos, acolo, privind spre drumul ce-l aveam de urmat, gândindu-mă dacă n-ar fi bine să mai reflectez asupra direcției încotro să o iau. La lumina puternică a lunii, mi se părea că în zare, vin pe drum spre mine, niște călători, ființe omenești, figuri ce se mișcau. A trecut un răstimp destul de bun până să mă conving că nu înaintau și că, de fapt nu sunt decât niște copăcei pe care îi mișca vântul... Și așa, într-o sâmbătă noaptea, ajung la Ion Bregner.

Astăzi, când consemnez aceste întâmplări, am mai uitat, succesiunea strictă a unora și – de altfel – cred că nici nu are mare importanță ordinea lor. De multe ori m-am întrebat dacă are vreo însemnătate scrierea acestor amintiri. Le va citi oare cineva vreodată? Nu ar fi mai bine – de plăcut, știu că ar fi mai plăcut – să citesc vreo carte, ori să fac altceva? Și oare nu-i riscant ce fac?

Acum un an, îmi spunea Ion Preda că pe timpul când eram ascuns la el, băiatul său nici nu era născut, iar acum era militar. Și vrând să urmeze o școală pentru reangajare, a fost respins. La câțva timp după aceea, întâlnindu-se cu șeful de post, acesta îi spune, în chip secret: „Ai ascuns un fugar!” De undeva auzisem că odată pățise așa ceva și Samson Gălățanu, doar pentru că socrul său, „Bețu”, mă adăpostise. Eu cred că bunul Dumnezeu i-a ocrotit de cine știe ce nenorociri. Mâna Lui este în orice întâmplare, nu se poate să faci bine și răsplata din urmă să-ți fie răul, Dumnezeu nu poate să... mintă. Se spune că de preoți nimeni să nu se atingă, ei sunt pupilele ochilor Lui.

Nu pot să trec cu vederea întâlnirea de ieri, cu un om care acum stă la Teaca, și pe care nu mi se părea că îl cunosc, dar el mă știa, era Nicolae Biriș, fiul lui Maftei Biriș. Pe vremea când eu eram urmărit, având el un drum la Cozma, fusese băgat în pădure și amenințat cu împușcarea dacă nu spune unde-s. A spus că va merge să mă caute (fiind el mai tânăr nu credea, precum soțul mătușii Mină, că-l vor împușca). Unui om, care l-a găsit îngândurat pe piatra de la Crucea-ai Albă, i-a spus că-i trimis să... „știricească” despre mine. Când s-a dus înapoi, la raport, din nou... bătaie!

Azi este 25 martie 1983, se împlinesc 48 de ani de la hirotonirea mea într-un preot, iar când se proiecta ceva ceață la orizont, n-am crezut că am să trec peste atâtea! Și doar Cel de Sus știe ce ne mai așteaptă. Însă când eram tânăr, îmi zicem: „Aș mai putea munci, pagubă să mori de tânăr!” Dar la bătrânețe, ce să mai aștepți?

Sunt pensionar, cu o activitate preoțească mai redusă, deoarece n-am scăpat de prigoană, nici după închisoare. Mai sunt încă ochi răi care mă pândesc și se interesează de ceea ce fac. „Va merge el acolo de unde a venit!”, s-a pronunțat unul dintre vecini, din răutate sau din invidie. Deci, prudentă, toată încrederea în Cel de Sus!

Cum e oare mai bine, să mori în patul tău ori în închisoare? sau ucis pentru credință? Săptămâna trecută, la Târgu-Mureș, în drum spre nepoata mea Maria, trecând prin fața Penitenciarului, aud din gura unei țigănci – care probabil aștepta alături de altele să între la vorbitor – o remarcă ce mi-a dat de gândit: „Decât să te ducă popa, mai bine să te ducă... Miliția!”. Pe când eram tânăr ziceam că-i preferabil la bătrânețe să mori pentru Hristos, totuși acum, la 72 de ani, aș prefera să nu mai fiu închis, adică mai bine „să mă ducă popa” decât să mă ducă Miliția. Pe atâția dintre noi „i-a dus popa” în acest an, mă gândesc cu regret la părintele Vasile Chiciudean. Însă decizia este la Dumnezeu, El singur știe cum este mai bine pentru fiecare, noi n-avem decât să repetăm, în vorbă și-n faptă: „Doamne, fie mie după cuvântul Tău!”.

Așadar, am ajuns la familia omului de treabă, Ion Preda, din Valea Sasului, noaptea târziu. Mai fusesem și mai înainte la dânsul, știam care-i treaba. După un somn de vreo două ceasuri (când mintea-i încordată, îngrijorată, nu prea merge cu somnul) mă scol, apoi îmi fac programul de rugăciuni, ca întotdeauna, inclusiv Sfânta Liturghie, pe care nu știu să o fi lăsat nefăcută în vreo zi, ceea ce aș fi privit ca pe o nenorocire. După ce-și orânduiește pe acasă, la vite, la oi, omul pleacă în sat, ca de obicei duminică, să mai vadă ce se mai... aude! (expresie locală, doar cum să vadă... sunetul?). Nevasta și copiii, mai mărunței, rămân acasă, atenți fiind să nu vină cineva pe neașteptate.

Cred că va fi fost în jurul orei unu la amiază, când vine bărbatul din sat, înfricat, cu vestea: umblă una sau mai multe echipe pe la oameni, să găsească piei, la unii le-au confiscat și i-au amendat, dar oamenii presupun că acesta-i doar un pretext, ei căutând de fapt altceva. „Pe popa Giurgiu!”, dădeam răspuns în interiorul nostru. Iarăși, ca în atâtea rânduri: „Ce-i de făcut?”

Să ies din casă, ziua după amiază, riscam să fiu văzut din drum sau de cel care păștea vitele pe „Mutie”, coama dealului de vizavi. Nevasta era și mai înfricată, mai ales după ce soțul ne spune că cei care scotocesc totul, nu-s tare departe, au ajuns la a treia casă mai în jos, la Trejuca Man [a lui „Pucea”], dar la hotar casele-s la mai mare distanță una de alta. Ea nu admite nici propunerea mea de a mă ascunde în cuptorul de pâine și să pună niște oale în gura acestuia, ci insista întruna, să mă duc, să mă duc! Și, ca să nu le fac rău – că de mine nu vedeam cum să fie bine – ba gândeam că poate-i mai bine să fiu prins pe hotar, doar așa nu încurcam gazda.

Neavând ce face, cu frica-n inimă, dar cu nădejdea în Dumnezeu, am pornit prin grădină în sus spre deal. M-am oprit însă sub poala dealului, între tufe de sălcii pe marginea pâraului, lângă o baltă formată prin scurgerea apelor primăverii. Dacă aș fi urcat dealul peste câmp, riscam să fiu văzut și aș fi dat de bănuir, chiar dacă nu puteam fi identificat de la distanță. La puțin timp apărură o turmă de oi, era înainte de „strânsul oilor” – întâi mai – sau chiar înaintea sărbătorii de Sângeorz. Bănuiam c-ar fi ale lui Gheorghe al lui „Pițula” (fratele lui Ștefan), dar vedeam și auzeam că erau și câini, norocul a fost că nu s-au apropiat de pâraul în care am stat până s-a întunecat.

Dacă-mi aduc bine aminte, atunci a venit omul și mi-a ajutat de-am suit dealul, spunându-mi că acea echipă a luat-o spre Zăpodie, după ce la Trejuca desfăcuseră și lodbele de sub vite! Iată că aici, unde credeam că voi sta câteva săptămâni, n-am stat nici 24 de ore, venisem în ajun, aproape de miezul nopții și am plecat nu mult după amiază, și încă în timpul zilei, nu noaptea cum – din prudență – îmi era obiceiul. Nu știu unde am plecat, știu doar că mă găseam din nou la Frunzeni unde căzuse, cu un an înainte, părintele Mihai Crișan. Cu toate că am mai stat acolo, ba fuseseră și jandarmii, și-au fost luați la întrebări (cu crucile de ceară), totuși, neavând ce face, m-am dus iar la mătușa Ileană.

Era în anul 1952, mama venea rar, îi era frică să nu fie urmărită sau bănuită. Cum am mai spus, oamenilor din sat le era frică să vorbească cu dânsa, o ocoleau ca nu cumva să fie luați la întrebări, întrebări care deseori se lăsau cu bătaie pentru că nu spun... unde sunt eu!

Nu știu de câte ori a fost dusă mama la Cămin (acolo era și postul de Miliție), bătută și înțepată cu ace sub unghii, nici nu voia să spună, „Lasă, că știe Dumnezeu și Domnul Hristos cât am răbdat!”. O dată îi sângerau degetele de la picioare și a fost dusă la medic (doctorul Nicolescu?), dar nu trebuia să spună cine o bătuse în așa hal.

Altă dată, dându-i drumul de la Miliția din Reghin, se duse la doamna „Crișănoaie”, dar n-a vrut să rămână acolo deși era bolnavă, a plecat (pe jos!) până la Frunzeni, iar apoi spre Cozma. Dar aproape de casă (lângă „Porpaz”) a căzut în drum, o găsi Neculae al lui Vandrișca, acesta strigase la un vecin: „Lelea Anică vrea să moară aicea!” A fost bolnavă mai multă vreme, oare atunci îi stricase „diecița” stofa și-i făcuse... „haină de moarte”?, iar fratele dânzei auzise c-a și murit, dar clopotele trăgeau pentru altcineva. Ziceau oamenii că moare „din pricina necazului copilului ei”, adică pentru mine. Când a fost dusă din nou la Reghin, a fost întrebată ce a căutat, data trecută, la casa cu nr. 38 din strada George Coșbuc? A spus că-i dusesese doamnei, cândva, niște ouă și trebuia să ia banii pe ele. Astfel și-a dat seama că și atunci când ieșise de la Miliție (Securitate) fusese urmărită.

Când a fost iar dusă la Reghin, (toată lumea era înfiorată de „duba neagră”) a fost amenințată spunându-i-se că dacă nici acum nu vrea să spună, „îi vor face capătul”, adică o vor omorî. Au ținut-o câteva zile, uneori mai „uitau” să-i dea de mâncare. Pare-mi-se, a căutat-o soția lui Gheorghe Nicoară, a lui „Silivan”. Un om de serviciu i-a dat o bucată de zahăr, iar un soldat, care o păzea uneori, o încurajase: „Nu spune, mătușă, că dumitale îți vor da drumul, dar pe fecior o să-l omoare! Eu sunt Gaiu Gherasim, de lângă Sibiu, suntem nouă frați și-avem diferite necazuri. Spune-i feciorului dumitale să se roage și pentru noi”.

Într-o zi a venit și un ofițer care, vorbindu-i cu compătimire, i-a spus: „Oare ai gândit, dumneata mătușă, când ți-ai învățat copilul la școală, că o să ajungi aceste zile?” Și-mi pare că i-a spus că nici dânsul nu mai poate răbda atâta nedreptate și ură, că-și va da demisia (precum a și plecat, după cum a spus domnișoara Sidonia, fiica doamnei Crișan, care lucra ca secretară la Miliție).

Mama, neîncercându-se nici în cămașa din spate, nu prea vorbea multe, făcând alteori pe... muta! În ziua următoare au venit alții, cred că mai mici în grad, dar mai răi, care au chestionat-o despre discuția cu cel din ajun. Mama le-a spus că a fost întrebată despre mine... unde mă aflu?, dar că nu a avut ce să spună, pentru că nu știe. Ceva mai târziu a revenit ofițerul: „Toată noaptea am tremurat că dumneata o să spui altora ce-am vorbit, dar acum văd că pot fi liniștit”, la care, mama: „Eu știu ce-s astea. Nu spun!”.

Felul în care s-au purtat „cei răi” (între ei și tov. Macegan) cu mama, au făcut-o să creadă că o vor chinui până ce o vor omori. Era însă hotărâtă să nu mă deconspire, chiar dacă o aștepta moartea. Zicea că unul dintre anchetatori, îi spunea că nu mai are mult de trăit și-i învățea o sabie prin fața gurii și a ochilor. Apoi a venit altul: „Dacă nu vrei să spui, urmează să mori, așa că trebuie și să te spovedești, așa după cum este obiceiul vostru. Azi vine un preot să te spovedești, iar mâine dimineată să nu mănânci, că vine să te cuminece”.

Mama n-a zis nimic dar după o vreme de la plecarea acestuia, vede că vine unul cu patrafir (aveau destule luate de la preoți, precum și potire, pe care le foloseau ca... scrumiere!), cam îmbondroit [înfolit] la față și zice: „Am venit să te spovedesc, spune ce-ai făcut!”. Iar mama în gândul ei: „Ai venit să mă înșeli, știu bine. Dar te-oi înșela eu pe tine, ceea ce bănuiesc că vrei de la mine, tot nu vei afla!”. Așa că îi răspunse: „Sunt o femeie măritată de-a doilea și am luat o mierță de cucuruz, fără știrea bărbatului, apoi am vândut-o să-mi fac ceva bani. Altceva nu știu, decât că domnii ăștia mă tot silesc să spun unde mi-e feciorul, iar eu nu știu și ei nu vreau să mă creadă”.

Eu am uitat dacă au mai fost și alte întrebări și răspunsuri, mama nu prea vorbea bucuroasă astfel de lucruri. Cei de la Securitate îi ceruseră să nu spună nimănui ce se întâmplă și ce se vorbește acolo: „Grijă!, că iar ajungi la noi. Noi știm totul...!” Odată i-a spus despre această întâmplare părintelui Vasile Chiciudean, dar văzându-l cum râdea de tare, a regretat că i-a spus, crezându-l nesperios.

Mama și-a dat mai bine seama, de ceea ce la început doar bănuia, că un securist face pe preotul (în Băița, mi-au spus oameni serioși, un căpitan de securitate făcuse un an pe preotul de sat, ca să mă poată descoperi), zic și-a dat seama, în momentul în care i-a dat dezlegarea, ea știind cum se dă, când acela i-a zis cu glas cântat: „Dumnezeu să-ți dea hodină, în satul ceeelor mooorții!”. Iar când a ieșit, a văzut cum îl așteptau, îngrămădindu-se la ușă mai mulți, pentru a afla ce a scos de la dânsa.

A doua zi, târziu după-masa, vine unul și o întreabă dacă „a mâncat azi ceva?”, de parcă ei n-ar fi știut că nu-i aduseseră nimic de mâncare. Ea a răspuns că n-a mâncat, așteptând să vină preotul să o împărtășească, „precum a fost vorba de ieri”. I-a spus că nu mai vine astăzi preotul deoarece... are multă treabă (!), așa că... „poate să mănânce!”. Pare-mi-se că i-au adus un ceai. În după masa acelei zile sau în ziua următoare, i-au dat drumul. Unul dintre ei, având treabă la Filpiș, a luat-o în trăsură, iar când au ajuns la Cooperativă a auzit cum un cetățean salută zgomotos: „Să trăiți, domnule căpitan!”. Atunci am înțeles – zice mama – c-am venit însoțită de un căpitan, fără să știu (de regulă erau îmbrăcați cu haine civile). A întrebat-o dacă ar putea merge pe jos până la Cozma, la care ea a răspuns că „așa crede, că va putea, hodinind...” și s-au despărțit.

Ultimele luni înainte de arestare

Funia a început să se înfășoare tot mai mult în jurul parului, oamenii au devenit tot mai înfrigați, locurile de încredere tot mai puține.

Și astfel, de nevoie am fost obligat să merg și pe unde am mai fost, chiar și acolo unde oamenii au fost luați la întrebări despre mine. Era toamna târziu, începutul iernii – groaza mea de frig –, pentru că vara trecea cu mult mai ușor. Mă găseam, pentru a doua sau a treia oară, la mătușa Ileană cu soțul Mihai „Tălpoșel”, în Frunzeni, Dumnezeu să le odihnească sufletele cu dreptii!

Erau timorați, înfricați, între timp avuseseră și o percheziție, poate nu erau tocmai bucuroși că de data asta am tras iar la dânsii, dar le era rușine să-mi spună. Însă eu nu știam unde să mă mai duc.

În această situație, era în postul Crăciunului, vine mama la mine – nu știu, noaptea sau ziua – doar venea la neamuri și stăm de vorbă. Eu îi spun că neavând ce face, deoarece refuzam propunerea lui Iovu, groapa sub gunoiul vitelor, sunt de părere să merg să mă predau, cum auzisem că a făcut, nu demult, inginerul Lucian Bucin (urmărit, chipurile, că ar fi strâns cândva cotizații pentru legionari). Mama îmi spune să nu fac așa ceva, în nici un caz, știind ce mă așteaptă! Eu îi spun că mi-e frică, pentru că până la urmă tot mă vor prinde, așa că mai bine să mă predau de bunăvoie din moment ce au trecut patru ani și nu venise nici o amnistie sau măcar o ușurare. Am acceptat părerea mamei, care îmi spune că va vorbi (sau a vorbit?) cu cuscrușul Gheorghe „Bețu” să stau la el, în Cozma, întrucât până acum nu a fost luat în vizor de autorități.

Și așa, am ajuns la acest om binevoitor și curajos, al cărui frate, Vasile Suciu, „diacul”, deși ne era rudă – căsătorit cu sora mamei, mătușa Ileana – nici nu voia să știe de mine și nu aveam nici o legătură cu el, doar mătușa știa uneori, fără să-i spună lui. Aici îmi era destul de bine: o cămăruță în fundul tinzii (de obicei, își făceau unii oameni așa, pentru a-și ține peste iarnă vinul, varza, legumele), unde aveam instalată o mică sobă de tinichea, fumul mergând în pod, unde nu mergeau decât ai casei. Toți oamenii adulți, că de copii încă ne era frică. Așa că-mi făceam programul obișnuit: rugăciuni, Sfânta Liturghie, apoi lecturi. Știu că am răsfoit și o carte ungurească, rămasă de pe la curtea contelui (grofului) Arthur Teleki de la Tonciu, a cărui bibliotecă – după arestarea lui, ca moșier – se făcuse vraiste, jocul copiilor din Socol, Cozma, Tonciu, din foile cărților (poate și din *Biblie*) făcând foite de țigară.

Fiind aproape de sora mea, soția lui David Radu, am cerut și mi-au adus „comoara” mea: cufărul cu cărți, zeci și sute de iconițe și medalioane ce le adusesem în 1936, cu ocazia pelerinajului din Italia. O parte le văzu și Samfira, fiica cuscruului Gheorghe, care împreună cu soțul ei, Toderica Maier, și cu micuțul lor, Ghiță, locuiau acolo.

O problemă grea, ce mă preocupa de vreun an și mai bine, era nevoia de a mă spovedi unui preot catolic. Eu, care aveam în regulament spovedanie la două săptămâni, mergeam acum pe al doilea an de când nu fusesem spovedit. De când îl arestase și pe părintele Mihai Crișan, nu mai erau preoți greco-catolici prin apropiere, iar pe cei romano-catolici nu-i cunoșteam și nici nu-mi puneam problema cum să-i întâlnesc, toate drumurile fiind foarte riscante. În decursul anilor, auzisem de un preot în taină, ce face pe învățătorul în sat și locuia la „Silivan” [Nicolae Nicoară], dar de unde pot fi sigur că nu-i unul din cei ce fusese în Băița, fals preot, doar ca să mă prindă?

Și așa, în iarna lui 1953, am auzit că vine în Cozma și face, în taină, slujbele preotești (spovadă, cununii, cununase pe „Cănac” [Lăzluca Varodi]), un preot cunoscut de mine încă de elev, și care avea în sat și ceva rudenii mai îndepărtate. Am început a mă frământa, oare ar prezenta destulă încredere încât să-i pot cere să mă spovedească? Încă pe când eram în parohie la Băița, auzisem ceva vorbe că n-ar avea o purtare morală prea strălucită. Venea uneori la „Iuca”, cel care avea un armăsar de montă, și se ducea doinind de hăuleau pădurile, dar fără a-mi face măcar o vizită. Mă gândeam: ei, bine,... avem alte vederi asupra vieții, el căsătorit, deprins cu lumea,... eu celib, mai retras.

Dar acum, pe mine mă privește doar întrucât e preot netrecut și poate să-mi dea dezlegare. Venea din când în când în sat, spunând și întrebând discret ici-colo, de mine, că tare ar vrea să mă întâlnească, ar vrea și dânsul să se spovedească la mine... Oamenii îi răspundeau cu „nu știu!”, poate vreunul și în spovedanie să-i fi răspuns așa, doar era vorba de un secret ce nu ținea de spovedanie. Eu spun și gazdei ceea ce mă frământă, dar că am un dubiu ca nu cumva să nu tacă și să fiu descoperit.

Cuscrul este de părere să-l cheme, doar umblă la atâtea case, a spovedit atâția oameni, are aici și neamuri, pe ai lui „Ioani Conțoaiei”, pe ai lui Ioan Varodi etc., deci prezintă încredere.

Frământându-mă, (părintele Petru Natea, învățătorul, plecase de mult din sat), am înclinat într-un moment și i-am spus cuscrului Gheorghe: „Zici că-i la «Silivan»?! Du-te și de-l găsești la «Silivan», spune-i și stabiliți când și cum să ne întâlnim. Dar dacă-i plecat de acolo, nu-l mai căuta, putând fi asta un semn că nu-i bine să ne întâlnim”.

Așteptam cu nerăbdare întoarcerea ștafetei, care veni ceva mai târziu decât am apreciat eu. Tocmai plecase de la „Silivan” și l-a găsit la Gusti Varodi, lăptarul. „I-a părut tare bine și am stabilit că vine în partea de jos a satului, la «a Nisâii» și la Gălățeanu, de unde o să-l aduc”. Și așa s-a și întâmplat, cu ceva înainte de miezul nopții, duminică seara. „L-am adus, așa de nici câinele nu a simțit!”, zice bucuros cuscrul Gheorghe.

Și într-adevăr, întâlnire cu emoție, sărutare preotească, cu deplină sinceritate din partea mea, îmi spune că există o vastă acțiune a Bisericii Greco-Catolice, din care el face parte, numită „Valea Mureșului”. Vrea să știe de nu cumva sunt hirotonit episcop, că doar din așa preoți, cu viață singuratică, ar bănuî că sunt aleși. Eu îi răspund că firea mea, fără prestanță, nu cadrează cu o așa demnitate și-l întreb mai multe despre preoți, îndeosebi dacă-i adevărat că episcopii noștri ar fi undeva în Rusia ori Ucraina Subcarpatică, și câte altele oi mai fi întrebat. I-am spus, mi se pare, că tare mi-e frică să nu moară PS Ioan Suciu, știindu-l atât de slab fizicește, de-ar vrea Dumnezeu, aș prefera moartea mea în schimbul vieții lui, fiind dânsul atât de necesar bisericii noastre. Auzisem că în timpul misiunilor ce le ținea în postul Paștilor, la Târgu-Mureș, alergau să-l asculte vorbind – cum zice Evanghelia „cu putere, nu ca ceilalți oameni” – nu numai greco-catolici, ci și ortodocși, luterani, calvini, până și evrei... (A decedat la data de 27 iunie 1953, la închisoarea din Sighet, aruncat în groapa comună, fără sicriu!).

În fine, după ce m-am spovedit, ne-am luat rămas bun, desigur rugându-l ca nu cumva să se scape și să mă divulge. Dar începând cu ziua următoare, iar au început dubiile: dacă se scapă și vorbește?

De ce a zis, mai înainte, că tare dorește să se întâlnească cu mine, ca să se spovedească și nu s-a spovedit? Fusese la mine duminica, la sfârșitul săptămânii în care, a murit Stalin [5 martie 1953], au tras clopotele în ziua de vineri, am făcut și eu rugăciunile de parastas și dezlegarea pentru morți, de cumva se poate – după intenția sfintei biserici – să fie ajutat și sufletul lui. Tare se mai oțarau la Securitate, în anchetă, când le-am spus aceasta, nu le venea să creadă!

Așadar, vineri înmormântarea lui Stalin (depunerea în mausoleu), iar duminică seara, întâlnirea mea cu preotul așteptat. Parcă-l văd pe Ion Câmpeanu, cu lămpașul, că-l însoțise și dânsul la cuscrușul Gheorghe. Joia următoare, 12 martie 1953, va urma „Căderea” (a Constantinopolului a fost în 30 mai 1453). Cu o zi sau două mai înainte, cineva binevoitor de pe la Cancelarie îi atrăsese, în mod discret, atenția, ginerelui din casa unde eram, Toderica: „Ai grijă ce faci!”. Toate vorbele astea ajungeau, prin bătrâni, la mine. Luni, marți, începusem să mă îngrijorez și mai tare, mă bătea gândul că ar trebui să mă mut, poate preotul care m-a vizitat a fost pândit și s-a aflat unde sunt?! Măcar dacă aș fi dus la îndeplinire cealaltă idee: să-mi trimit cufărul în altă parte. Dar nu s-au potrivit împrejurările, Toderica era ocupat cu dusul la moară, iar eu nu bănuiam că așa de rapid se vor precipita evenimentele.

Când David le adusesese de la Băiță, am fost zis că nu aș da conținutul aceluia cufăr nici pentru doi boi. Intenționasem să fac un album din iconițele ce le adusesem de la Roma, cu Adam mâncând din pomul Raiului, *Testamentul Vechi*, *Testamentul Nou* și apoi cu istoria bisericii până la Sfânta Tereza a Pruncului Isus, a cărei soră mai era încă în viață când eram preot în Gorenii. Dar se vede că nu asta a fost voia Celui de Sus. Așa că, pe lângă sacii cu cărțile arse în cuptorul de pâine la lelea Viorică a lui Toma Ceteraș și cele arse în mijlocul ogrăzii lui bai’ „Gheorghe ăl Mare”, în anii de mai înainte, când ziceam: „N-au putut prinde pasărea, și i-au ars cuibul”, a îngăduit Dumnezeu să pierd și aceste comori din cufăr. Nu mi s-a mai dat nimic înapoi când am ieșit. Tata fusese în Primul Război Mondial cu acest cufăr și într-un concediu îl lăsase acasă. Comentând mai târziu cu mama pierderea cărților, îmi ziceam resemnându-mă, poate voi fi ținut prea mult la conținutul cufărului și la cărți și de aceea le-am pierdut (Jertfa lui Avram).

Ziua fatală: Ridicarea

În dimineața zilei de joi 12 martie 1953, mă scol ca de obicei și-mi încep rugăciunile, orele canonice, meditația, pregătindu-mă pentru Sfânta Liturghie.

Toderica plecase, mai de cu noapte, cu căruța la Reghin, era zi de târg săptămânal, și bine că n-a fost acasă! Deodată, vine în cămăruța mea cuscra Cătălina (sau fiica ei, Samfira?): „Tului, domnule părinte, sunt mai mulți soldați pe drum în jos și unii s-au suit pe stâlpii de telefon. Aștia pe dumneata te caută!”. Vine apoi și cuscrul, careva zice că și prin grădina din sus de drum ar fi observat ceva mișcare. Samfira spune că-și ia copilul în brațe și va trece, peste drum, la „Friptul”. Iar eu le zic: „Așa fac, cum ziceți dumneavoastră, acum dacă au venit pentru mine, n-am cum să scap, cel puțin să scăpați d-voastră mai ușor”.

Cufărul era sub patul meu, în cămăruță. Cutia cu cele necesare pentru Liturghie am pus-o în odaia lor, sub canapei și a scăpat. Îmi zic, poate c-ar fi bine să nu mă ridic din casă ci mai bine de-afară, din grajd. Îmbondroit cu o rochie și cu o năframă, prinzând de toarta unui ciubăr – prefăcându-ne că ducem ceva din casă în șură – fără să privesc în dreapta sau în stânga, unde eu bănuiam ochi ce ne pândesc, am ajuns în șură (sau în poiată și de acolo, pe oblon, în șură?, nu mai știu!). De aici, în podul poietii unde, făcându-mi loc pe lângă un căprior, m-am lăsat mai spre fundul podului plin cu fân. Așteptam cu inima înghețată! Poate caută altceva (căutam subterfugii... să mă amălesc), imposite, piei etc., ori vor discuta doar în casă și vor pleca. Mă rugam scurt – rugăciuni săgetătoare – la Sfânta Fecioară și la Sfânta Tereza cea Mică, să mă apere, făcându-se voia Domnului.

N-am așteptat prea mult și am auzit bocanci militari pe pământul încă înghețat, pe din jos de grajd, de către vale. Din ce în ce, se întărea convingerea că vin pentru mine. Și inima-mi era din ce în ce mai înghețată.

Mi-am zis: „Fie ce-o fi, probabil că până aici mi-a fost dat să mai fiu pe lumea asta, și așa, amară pentru mine!”. Dar când am auzit voci străine în șură, apoi urcare pe loitră, în podul cu fân, nu m-am mai îndoit. Și-au început doi oameni, aduși din vecini, Sandu [Alexandru Moişan] și Ion Suciuc [„al lui Iosub”], să arunce cu furcile fânul, din pod în șură. O mică licărire de speranță tot mai exista: dacă oamenii și gradatul care-i supraveghează, vor zice – poate chiar zărindu-mă printre firele de fân – că nu sunt aici și ceilalți ar crede, atunci am scăpat! Dar asta nu mai era judecata rațiunii, ci doar gânduri ce-mi fugeau prin minte...

Dar n-a fost așa, stratul de fân se tot subția și se apropiau de mine. Mă gândeam: „Cum stau eu aici nemișcat, ca lemnul, chiar fără să vrea, poate nimereste unul dintre ei vreun colț de furcă în stomac sau în ochi... dar cu mine-i tot atâta,... s-a terminat!”. Nu m-au înțepat cu furca, oamenii au aruncat fânul cu grijă, doar nu-mi erau contrari, și când am fost descoperit, a strigat gradatul (nu știu ce grad avea, nefăcând armată, eu nu cunoșteam gradele, abia la pușcărie le-am mai diferențiat): „Ieși afară, banditul!”. M-am ridicat, aveam cioareci, peste ei reverenda și-un pieptar în spate, am pășit spre gura podului și de aici, lunecând ușor pe fânul de care se umpluse șura, am ajuns către fundul șurii, unde mă așteptau tovarășii.

„Dă arma!”, zise unul mai voinic, îmbrăcat cu o manta lungă. Mai târziu am aflat că era șeful Securității de la Mureș și nu era om blestemat. „N-am nici o armă!”, i-am răspuns. „Mâinile la spate, puneți-i cătușele!”, apoi m-au luat între ei. Nu priveam în nici o direcție, de parcă eram adormit sau amețit. Am traversat drumul, nu știu nici prin care grădină (a lui „Ursu” [Pintea] sau a lui Ion Suciuc „Friptu”), am urcat spre deal, către pădure. Ulterior, am aflat că fusese pusă pază și la clopotniță [să nu poată fi alertați sătenii] și-l reținuseră și pe pădurarul, badea Avram [Păcurar] „Strepedele”, care venea de la pădure și se îndrepta spre casă.

Totuși, gândul omului nu stă în loc, în timp ce mă duceau, îmi ziceam: „Mă scot din sus de sat și acolo mă vor împușca,... nu-mi pare rău după viață,... mama trebuie să fie destul de tare și să se împace și cu jertfa asta, care i se ceruse și biblicului Avram”.

Nu știu de ce îmi veni în minte – poate din lecturi cu împrejurări analoage – cum se proceda uneori în astfel de situații: legarea la ochi, pentru a se micșora frica și a evita leșinul. Dar eu eram așa de senin, așa de împăcat cu soarta, doar mă spovedisem, recent, duminica trecută și de asta îmi părea bine. Așa cum eram, cu mâinile încătușate la spate, m-am învățit înapoi zicând: „Dacă vreți să mă împușcați, nu-i nevoie să mă legați la ochi!”.

Când m-am întors, auzii comandantul, care venea în urma mea și după el soldații, zicând: „Casa rămâne blocată...” și încă ceva dar nu mai știu ce, iar către mine „pleacă înainte!”, ceea ce am și făcut.

Am ajuns deasupra satului, treceam pe lângă ultimele grădini, știam că – de obicei – condamnatului i se îndeplinește ultima dorință, și atunci mă întorc din nou și zic: „Înainte de a mă împușca, vă rog să-mi dați voie să fac o mică rugăciune!”. Îl auzii iar pe comandant, era șeful Securității, zicând către soldați: „Pleacă țeava! Mă poți „fluiera” pe minel!” M-am gândit atunci că soldații, cu degetul pe trăgaci, poate de emoție sau din cauza terenului denivelat ar fi putut apăsa pe trăgaci, chiar fără voie. Imediat mi se adresează din nou: „Pleacă înainte!” și din rândurile din spate au și venit doi soldați încadrându-mă între ei.

Mai aveam câțiva pași până ieșeam din zona grădinilor și ajungeam în hotar. Și-atunci, un alt gând îmi vine în minte: „ăștia ori mă duc să mă împuște în pădure (ca pe Grindeanu) ori au de gând să nu mă omoare acum și mă vor duce la Securitatea din Reghin (știam că acolo bat rău!) și după cine știe ce chinuri groaznice – ca să scoată de la mine și ceea ce nu știu – abia atunci mă vor omori!”. „Ce-i de făcut? Să mă iau de gât cu un soldat? Să o iau la fugă, pentru ca ei să mă împuște? Dar asta ar însemna sinucidere și așa ceva e un păcat! Iar eu sunt dispus la orice dar păcat nu vreau să fac!”. Urcam spre crucea de lemn, aflată din sus de sat unde, încă de copil, mergeam „în țarină” la Rusalii. Zic o rugăciune, în taină, adăugând: „Oo...,crucea Domnului Hristos, cred că n-am să te mai revăd niciodată!”.

Comandantul, care atunci când am coborât din pod săniindu-mă pe fân și m-a văzut prima oară, a zis: „Ăsta-i Giurgiu?!, eu credeam că-i un om mare, înalt de doi metri” (aproape așa este vărul meu primar, Ștefan, învățătorul din sat). „Iată după cine am alergat

noi atâta vreme!” (adică eu, mărunțel și insignifiant), mă întrebă: „Nu vrei să fugi?”, cum să fug din atâția!...

A mers câțva timp alături de mine, vorbindu-mi normal, fără urmă de ură, dușmănie sau ranchiună, parcă am fi fost doi prieteni. Rețin că, printre altele, m-a întrebat dacă știu unde a fost învins Attila.

Eu, care nu demult citisem *Le petit Larousse*, i-am răspuns prompt: „La câmpiile catalaunice, de generalul Aetius”. N-am bănuț că dintr-asta „va trage focul la oala lui” zicându-mi: „Văd că ai bună ținare de minte. Acolo, la noi, sunt anumiți domni, specialiști, care-ți vor pune întrebări, la care va trebui să răspunzi... toate câte le-ai făcut în acești ani”. Mai rețin că i-am spus: „Când a fost cu 23 august, atunci ungurii (nu știam că-i ungur, totuna-mi era, dar socoteam că-i om de treabă) ne-au arestat pe noi, preoții, acum ați venit dumneavoastră, comuniștii, și iar suntem arestați”. A răspuns puțin cam intrigat: „Pe noi nu ne interesează ce-a fost înainte sau ce-au făcut ungurii ori românii, ne interesează ce-ai făcut dumneata și pentru asta vei răspunde”.

Am uitat să menționez că deasupra satului, cu puțin înainte de a ajunge la cruce, mi-au luat cătușele de pe mâini și mergeam vorbind, de parcă am fi fost cunoscuți vechi. Cred că s-au convins că nu prezint nici un pericol. Comandantul a rămas mai în urmă, iar acum mergeam încadrat de alții. În stânga aveam un ofițer, dacă nu mă înșel era șeful Securității din Reghin (un nume puțin străin, oare... Lunguleac?) și în dreapta, gradatul ce supraveghease descoperirea mea din podul cu fân. Acesta, spre deosebire de celălalt – mult mai tăcut – vorbea multe, vrute și nevrute. Ajungem la pădurea Cozmei, trecem pe lângă pădure și-o luăm pe creasta dealului dintre Frunzeni și Sântu. La crucea din „capul pădurii”, către Tonciu, încă un gând către Isus cel răstignit, făcându-mi, de aici înainte, semnul crucii, în mod ostentativ, pe lângă fiecare troiță sau biserică pe care le întâlneam în cale.

La un moment dat, mă învârt uitându-mă înapoi, gândeam eu că poate nu-i voie, dar de aici încolo, ziceam că puțin îmi pasă de ei, că și așa cu mine s-a terminat!

Am văzut venind în urma noastră mulți soldați, după impresia mea, la vreo 50 de inși, iar între ei era încadrat cuscruțul Gheorghe Suciul, care ducea cușorul meu în spinare. Mă gândeam că dacă m-ar împușca aici, nici n-ar mai trebui săpată o groapă, doar m-ar fi împins cu piciorul într-o surpătură din teren, și-apoi ar fi tras pământ peste mine.

Ofițerul din stânga avea o trusă, un pachet de cartușe, mai schimbându-le dintr-o mână în alta – se vede că-i obosise mâna –, în sfârșit zice și el ceva: „Ce te uiți așa? Crezi că mult costă un glonte? Nu mai mult de doi lei, dar nu ești vrednic mata de atâta!” Se înțelege că n-am zis nimic, convingându-mă că nu mă împușcă ci mă așteaptă bătaia. Cred că li se păruse că au greșit drumul – mi se pare că se lăsase puțină ceață – le-am spus că eu cunosc bine zona și dacă mergem înspre stânga ajungem la drumul către Frunzeni, iar apoi se ajunge la șoseaua ce duce de la Bistrița la Reghin.

N-am mers prea mult și am ajuns în locul unde drumul Frunzeniului cotește spre șosea. Acolo, pe partea dreaptă, spre hotarul Sântului, erau parcate trei mașini, două camioane – unul mai mare și altul mai mic – și o mașină „de lux”, în care m-au urcat pe mine – încadrat de cei doi – iar în față lângă șofer, s-a așezat comandantul. Mă întrebam, oare de ce veniseră atâția după mine și-mi răspundeam că, desigur, se vor fi gândit că întâmpină rezistență din partea oamenilor.

Vedeam oamenii cum se întorceau de la târg din Reghin, răstășeni [din „Rastăș”, Frunzeni] și băișeni [din Băița], unii auziseră vestea chiar în Reghin, până și în cancelaria din Cozma, când au auzit vestea, unora le trecuse un fior prin inimă.

„Te-am adus cu mașina comandantului, să nu te scuture, și totuși nu vrei să colaborezi cu noi!”, va zice mai târziu unul dintre anchetatori. (Într-adevăr, era ceva, pentru că pe părintele Pro[?], în Mexic, comuniștii îl legaseră după camion și îl târâseră la mamă-sa, care îl îndemna să fie tare în credință și răbdare, privind la Isus).

Când am ajuns în Reghin și-am văzut că mașina, în loc să o ia spre Miliție, se îndreaptă spre Biserica Săsească, am înțeles că mergem la Târgu-Mureș.

Am mulțumit lui Dumnezeu, cu gândul că poate la Târgu-Mureș nu se bătea așa de rău...Deodată mă întreabă ofițerul din stânga mea: „De ce-ți faci atâtea cruci?” (îl bănuiam c-ar fi evreu). Îi răspund că este un fel de salut la fiecare răstignire sau biserică și nu mi-au mai pus nici o întrebare. Până aici au avut o purtare omenească, așa ca de la om la om dar odată intrat în birou la Securitate, a fost cu totul altceva.

La cuvântul însoțitorului meu, șeful Securității din Reghin: „Am adus păsărica!”, cel care m-a luat în primire, probabil ofițerul de serviciu, (Cisteian?) a rostit: „Dumnezeii tăi de banditi!”... nu mai știu restul... Eu, care până atunci nu eram obișnuit cu un astfel de limbaj, am continuat să tac, știind că trebuia să mă aștept la orice, în primul rând la bătaie sau chiar la moarte, iar înjurăturile erau premergătoare acestora.

Singur în celula cenușie a Securității, observam petele de culoare roșu-maroniu, de pe măsuta de beton, zicându-mi că sunt pete de sânge închegat provenit în urma loviturilor primite de cei dinaintea mea. Auzeam încontinuu un zumzăit monoton, îmi ziceam, poate a cuptoarelor în care unii sunt incinerati?! Spune însă un proverb: „Dracul nu-i chiar așa de negru, cum și-l închipuie unii”, deși eu cred că e cu mult mai grozav decât și-l imaginează oamenii. Aici a cam avut dreptate proverbul, întrucâtva: cuptoarele, cum am aflat mai târziu, erau doar sobele de încălzire, cu gaz metan, iar petele – presupuse a fi de sânge – nu erau decât pete de o zeamă de cafea neagră, ce ni se dădea dimineața în loc de ceai...

Aici s-a încheiat traiul meu în clandestinitate, mai precis, de fugar. Dar tot aici începe un nou capitol din viața mea, pe care nu știu dacă mai are rost să-l notez, deoarece este asemănător cu cel al atâtor sute și mii care au trecut prin aceleași împrejurări. Probabil nu mai este atât de interesant încât să-mi petrec vremea notând și această perioadă, de circa doi ani și jumătate, au făcut-o mulți alții înaintea mea, am să rezum doar.

Am stat la Târgu-Mureș în penitenciar, unde – excepție cele șase săptămâni de anchetă – a fost suportabil, mai ușor decât viața de fugar.

Aici avui judecata și condamnarea, ca instigator, la cinci ani de detenție. După doi ani, în primăvara anului 1955, am fost duși la Cavnic, lângă Baia Mare, la minele de plumb, apoi am fost duși în refacere la Alba Iulia, unde am petrecut vara lui 1955, iar toamna în octombrie am fost eliberați. Pe șantier, 1956-1957 la București, 1957-1958 la Zărnești, la CIL [Combinatul de Industrializare a Lemnului] Reghin în 1958. Apoi, patru ani nu mi s-a dat nici un loc de muncă – eram rău văzut de localnicii de la putere.

Ulterior, cantaragiu la ICM [Întreprinderea de Colectare a Metalelor] și funcționar (calculator, coșar) la IGR [Întreprinderea de Gospodărire Reghin], de unde m-am și pensionat. La Reghin mi-am făcut căsuța unde a murit și mama în 1981. Aici stau și azi ca pensionar.

Reghin, la 14 aprilie 1983

Mulțumită lui Dumnezeu pentru toate...!

Postfață

Deși cu ocazia arestării, preotul Augustin Giurgiu trăise din plin iminența morții, la cei 42 de ani ai săi nu avea de unde ști că soarta îi va dubla numărul anilor. Acest moment al jumătății vieții i-a fost marcat în mod dureros, timp de șase săptămâni, cât a durat ancheta la Securitate, în Târgu-Mureș. A fost judecat de Tribunalul Militar din Brașov, care s-a deplasat la Târgu-Mureș, condamnat la cinci ani detenție pentru „instigare publică” și înțemnițat la penitenciarul din localitate.

În aceeași celulă sunt înțemnițați: părintele Ioan Roșca (1920 – 2009), preot greco-catolic în Adrian, arestat – din același motiv – câteva luni mai târziu, părintele Leonida Cijacovschi (1913–1997), preot ortodox în Urisiu de Sus, condamnat pentru „uneltire contra ordinii sociale” și părintele Kósza József (1912-1997), preot romano-catolic în Ojdula (Covasna), deținut în urma unui denunț neîntemeiat. Preoți, chiar și călugări, condamnați, se găseau aproape în fiecare celulă. Dar pe lângă părintele Giurgiu au fost arestați și condamnați și unii dintre credincioși, din Băița și Cozma, care l-au susținut și adăpostit în perioada când era fugar: Maftei Cotoi, Gheorghe Suci, Constantin Sigartău, Toma Ceteraș, Maria Man, Samson Bugnar și alții.

În penitenciar, părintele Augustin Giurgiu, alături de ceilalți preoți, a desfășurat un program de îndrumare spirituală și rugăciune, pentru toți deținuții din celulă, în limitele posibile ale sistemului carceral. În *Catacombe și lumini (Viața și activitatea Pr. Ioan Roșca în timpul persecuției Bisericii Greco-Catolice)*, Editura Buna Vestire, Blaj, 2003, autorii, Anton Rus și Aura German, descriu râvna preoților dar și măsurile restrictive ale conducerii penitenciarului pentru zădărnicierea influenței acestora asupra celorlalți deținuți.

După doi ani de detenție la Târgu-Mureș, a fost transferat la minele de plumb de la Cavnic (Maramureș), în subteran, unde n-a rezistat decât o lună, iar apoi, în vara lui 1955, a fost trimis pentru refacere la Alba Iulia. În urma Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 421/1955, în ziua de 8 octombrie 1955 a fost pus în libertate, efectuând astfel doar jumătate din condamnarea de cinci ani. Dar Securitatea îl va urmări permanent, ca „fost condamnat”, considerându-l ca fiind „f.f.f. periculos”, așa cum reiese dintr-un document al acesteia, intitulat „Lista preoților gr. cat. nereveniți la ortodoxie din raionul Reghin”.

Alina-Ramona Crișan, absolventă a Facultății de Teologie Greco-Catolică, secția: Teologie – Limbi Străine (Lb. Franceză), a Universității „Babeș-Bolyai” Cluj, în lucrarea sa de diplomă, *Viața și activitatea Preotului Augustin Giurgiu în perioada clandestinității BRU (1948-1989)*, Cluj-Napoca, iunie 2003, scoate la iveală activitatea pastorală – dar nu numai! – a preotului, în perioada menționată. În anexele acestei lucrări, pe parcursul a circa 140 de pagini, cele peste 50 de declarații autografe ale credincioșilor intervievați, cât și o serie de documente de arhivă, stau mărturie asupra modului în care părintele Augustin Giurgiu a făcut dovada îndeplinirii misiunii sale sacerdotale, atât înainte de arestare, în timpul detenției, cât și după eliberare, până la relegalizarea Bisericii Greco-Catolice, în 1990. (Cu permisiunea autoarei, am reprodus trei din documentele anexe.)

După întoarcerea la Reghin, în mod treptat și în deplină clandestinitate, în propria locuință, dar și la domiciliul celor care-l solicitau, își reia menirea de păstor sufletesc pentru credincioșii rămași fideli Bisericii Greco-Catolice. Celor care-l vizitau, venind din Băița, Cozma, Frunzeni, Socol, Sântu și, bineînțeles, din Reghin, le oferea asistență religioasă propriu-zisă, constând în participare la liturghie, administrarea sfintelor taine: mărturisiri, împărtășanii, botezuri, cununii, maslul, ba uneori, chiar și slujba înmormântării – în timpul nopții premergătoare zilei înmormântării cu preot ortodox. Întrucât unii dintre credincioșii greco-catolici frecventau Biserica

Romano-Catolică, au fost cazuri în care mărturisea în confesionalul acestei biserici, cu ai cărei preoți era în bune relații.

În ultimul sfert de secol, înainte de 1989, în fapt, Reghinul ținea locul Blajului deoarece aici locuia episcopul Alexandru Todea, mitropolitul și cardinalul de mai târziu. Alături de el, în afară de părintele Augustin Giurgiu, aici se găseau mai mulți preoți greco-catolici: Ioan Roșca, Ioan Șerban, Simion Pop, Vasile Chiciudean, Iuliu Moldovan, Iuliu Pop, Ștefan Pop și alții. Iar unii veneau periodic din diverse localități apropiate ori chiar mai îndepărtate. Persoanele consacrate, preoți, călugărițe, împreună cu credincioșii rămași fideli au ținut aprinsă flacăra speranței, cu toate că se afla sub obroc, transmițând mai departe fervoarea credinței lor.

Celor șase călugărițe originare din Băița (rod al pastorației sale!), unele ajunse în timpul comunismului surori de spital, le-a oferit îndrumări spirituale. La rândul lor, acestea au participat, în ziua de 25 martie 1985, la liturghia arhierescă celebrată de mitropolitul Alexandru Todea alături de părintele Augustin Giurgiu, care-și aniversa 50 de ani de preoție. În 1987-88, în casa dânsului s-a înființat ordinul al treilea călugăresc augustinian asumpționist, sub îndrumarea părintelui Bernard Ștef de la Blaj.

La Mănăstirea Congregației Surorilor Maicii Domnului, din Cluj-Napoca, mai este în viață din vechea „gardă”, sora Maria-Grațiana (Maria Rusu din Băița, născută în 1930). Arc peste timp, Sora Maria-Andreea (Lenuța Suciu din Cozma, născută în 1973), între anii 1992-1995, l-a avut îndrumător spiritual pe părintele Augustin Giurgiu, care a orientat-o spre aceeași Congregație a Surorilor Maicii Domnului. Nu demult Sora Maria-Andreea a primit misiunea de profesor-învățător la Liceul Greco-Catolic „Inochentie Micu” din Cluj-Napoca.

Ca păstor de suflete nu s-a mărginit doar la oficierea serviciilor religioase și la administrarea sfintelor taine. Cu pasul său mărunț și fața zâmbitoare, putea fi întâlnit pe cele mai diverse străzi din oraș, peste tot unde se găseau credincioși greco-catolici – dar nu numai! – cerceta și încuraja bolnavii, oferea sfaturi credincioșilor, îndruma tinerii.

Pasionat de carte, poposea adesea în librărie, ori joia în piața de vechituri, unde putea găsi o raritate bibliofilă. În servieta lui își găseau loc cărți, nu doar cu tematică religioasă, dar și beletristică, ce nu se editau în epocă. Unde puteai găsi atunci *Cămașa lui Cristos* de Lloyd C. Douglas, sau *Mătâniile* de Florence L. Barclay? Alteori te surprindea cu traducerea unei cărți în ediție... dactilografiată! Și toate astea circulau de la unii la alții, prin bunăvoința și... servieta părintelui, precum suveica la războiul de țesut.

Relegalizarea Bisericii Greco-Catolice, survenită în 1990, îi va aduce numirea ca protopop al tractului Teaca, dar starea sănătății și vârsta nu-i vor permite să funcționeze decât pentru o scurtă durată de timp. Însă nu renunță la misiunea sa de-o viață, aceea de slujitor al altarului, atât în propria locuință cât și la capela amenajată, inițial în sala de conferințe a bibliotecii orășenești, iar ulterior în clădirea din strada Mihai Viteazul, nr. 15, unde credincioșii aveau plăcerea să-l întâlnească frecvent, mai ales în scaunul de mărturisire.

Mutarea la cele veșnice s-a petrecut în ziua de 14 februarie 1996, în al 85-lea an al vieții și la aproape 61 de ani de preoție. A avut parte de o înmormântare oficiată de un sobor de doisprezece preoți, în frunte cu ÎPS Mitropolitul Lucian Mureșan, actualul Cardinal și Arhiepiscop Major al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, în prezența unei mulțimi de credincioși din Reghin și din împrejurimi, care l-au condus de la capela greco-catolică, până la mormântul situat în cimitirul romano-catolic din strada Dealului. Redăm mai jos, frânturi din cuvântările celor care l-au omagiat, extrase din panegiricul publicat de Florian Cozma, în săptămânalul local *Opinia reghineană*, nr. 47/19-25 februarie 1996.

„Tot zelul său apostolic, de păstor de suflete și de îndrumător spiritual, a dovedit cu prisosință o bogată viață interioară de unire cu Dumnezeu și cu Isus Cristos, căci rugăciunea a fost sufletul și respirația întregii sale vieți” (preot Lucian Bucin).

„Model de rugăciune, model de răbdare, model de virtute și mai ales – de modestie! Virtutea lui de căpetenie era smerenia.

Nu degeaba îl avea drept patron pe Sfântul Augustin, care a spus: «Prima cale spre adevăr este umilința, a doua cale este umilința și a treia cale... este umilința!»” (protopop Ioan Roșca).

„Cei care vor să-l servească pe Dumnezeu, să încerce să-l imite pe el, pe părintele Augustin Giurgiu, care și-a oferit toată viața lui Dumnezeu. Îți mulțumim, Dumnezeule, că ai dăruit astfel de preoți bisericii noastre!” (PS George Guțiu Episcop de Cluj-Gherla).

„Ceea ce strălucea în acest om, pe fața lui, era – mai ales – virtutea modestiei, a simplității, a umilinței... Mi-am dat seama că este un om, fără rezerve, al lui Dumnezeu, că este un om al rugăciunii. Cât a trăit a luminat, consumându-se, trecând prin viață la viața cea fără de sfârșit” (ÎPS Lucian Mureșan).

Vasile CONȚIU

ILUSTRĂȚII



Părinții, Dănilă Giurgiu și Ana (născută Borșa)



Monumentul celor 52 de eroi din Cozma, căzuți în
Primul Război Mondial



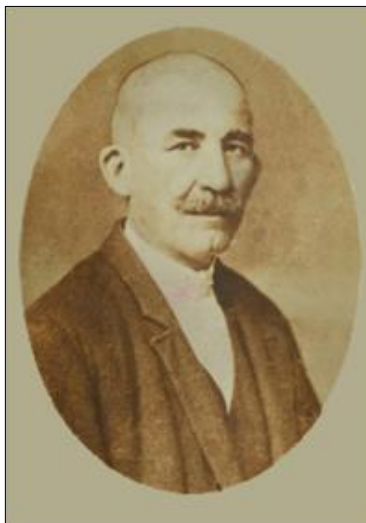
Biserica greco-catolică din Cozma (sec. al XIV-lea)



Școala veche din Cozma (azi, cămin cultural)



Clădirea (str. Coșbuc nr. 1) în care a funcționat primul liceu românesc din Reghin



*Învățătorul Alexandru Moga
(1873-1948)*



*Profesorul Ioan Bojor (1885-1967),
directorul liceului (înființat în
1920)*



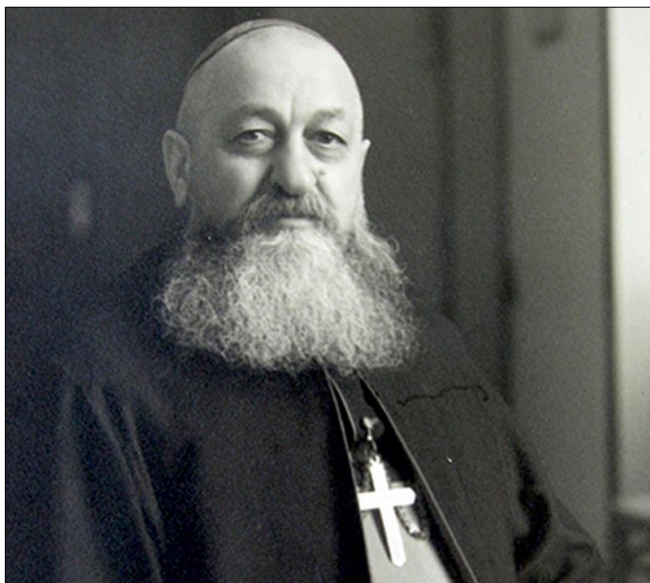
Absolvenții liceului „Alexandru Papiu Ilarian” din Târgu-Mureș, promoția 1930
(al doilea din dreapta, sus)



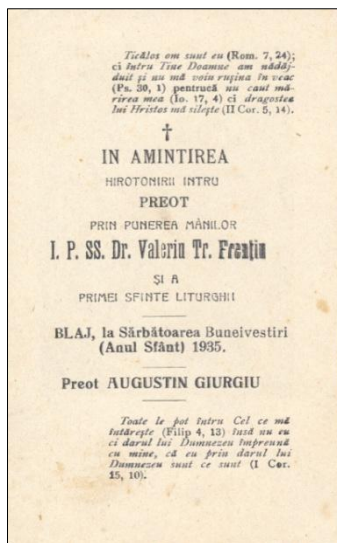
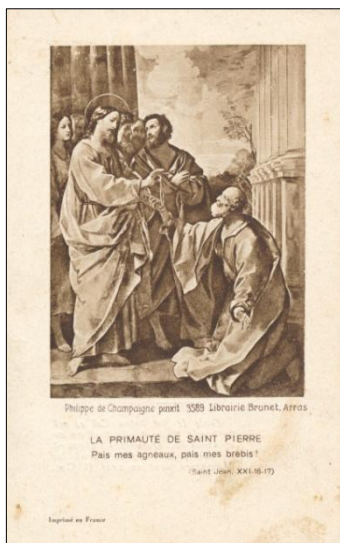
Tânăr absolvent, în pragul vieții



*La nunta surorii sale, Elena Giurgiu cu David Radu (17 iulie 1933),
în stânga cu pălărie*



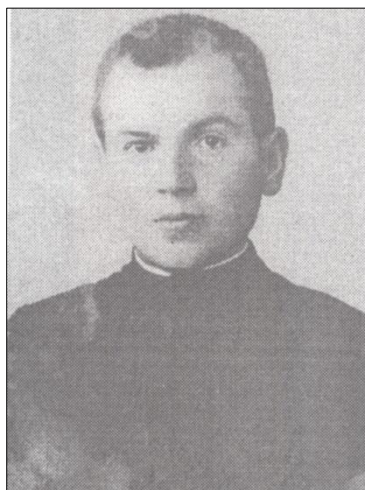
Episcopul martir Valeriu Traian Frențiu (1875-1952)



„În amintirea hirotonirii și a primei liturghii”



Sora vitregă, Maria Radu, cu soțul
Vasile Pop („Toderaș”)



Tânăr preot



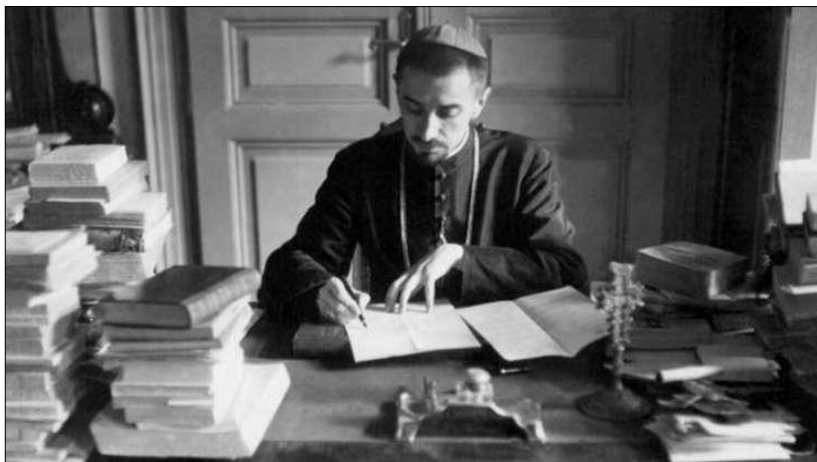
*Biserica de lemn din Băița, monument istoric (sec. al XVII-lea),
restaurat în 1958*



Biserica de lemn din Băița, detaliu



Preotul Vasile Erseni (rândul doi, al cincilea din stânga) între cozmenei (1943)



Episcopul martir Ioan Suciu (1907-1953)



*„Crucea-ai albă”, monument situat la confluența satelor Cozma, Băița
și Frunzeni*



Ultimul „domiciliu” din Cozma nr. 154, casa lui Gheorghe Suciu („Bețu”) de unde, preotul Augustin Giurgiu a fost arestat



Podul grajdului lui Gheorghe Suciu („Bețu”)

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ
MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
SERVICIUL PENITENCIARE

Anul 1955 luna X ziua 8

Penitenciarul Albea Lucie

Bilet de Liberare Nr. 18 1955
(pentru condamnați)

Numit <u>Gheorghe - D. Hagustin</u> născut în anul <u>1911</u> luna <u>februarie</u> ziua <u>30</u> în Comuna <u>Copma</u> Raionul <u>Rechin</u> Regiunea <u>Arh. Mog.</u> Fi <u>lui Donici și al Ana</u> de ocupație <u>preot</u> care a executat în acest penitenciar, dela <u>12 III 95</u> până la <u>8 X 95</u> pedeapsa de <u>5 ani</u> <u>car.</u> la care a fost condamnat de Tr. <u>M. I.</u> <u>M. I. Bucur.</u> prin sentința Nr. <u>306</u> din <u>3</u> cu mandatul de arestare Nr. <u>303</u> al <u>trib. M. I.</u> pentru faptul de <u>furt public</u> astăzi <u>8 X 95</u> s'a pus în libertate, în urma <u>dec. pr. M. I. M.</u> Nr. <u>431/55</u> urmând a se stabili în comuna <u>Copma</u> Str. <u>Rechin</u> Nr. <u>Arh. Mog.</u> Raionul <u>Rechin</u> Regiunea <u>Arh. Mog.</u>	SEMNALMENTE: Talia <u>1.76</u> m. Fruntea <u>bata</u> Nasul <u>potrivit</u> Gura <u>mico</u> Bărbia <u>potrivit</u> Fața <u>bruna</u> Ochii <u>co-prui</u> Părul <u>si</u> Sprâncenele <u>co-prui</u> Barba <u>rode</u> Urechea <u>co-prui</u> Mustața <u>Rechin</u> Semne particulare (semne, cicatrice, ta- tuaje, etc.) <u>Pușca</u>
---	---

În afară de mandatul susmenționat numit..... a executat fără a fi descar-
cerat mandatele

Munca depusă în penitenciar (meseria învățată)

.....ul certificatului de calificare

legilor în vigoare, susnumit..... poate munci în întreprin-
sau particulare.

care i s'a eliberat prezentul.

Seful Biroului, Evidență și Cazier,

Biletul de eliberare din penitenciar (1955)

R a i o n u l R E G H I N
REGIUNEA AUTONOMA MAGHIARA.-
=====

L I S T A
=====

parohiilor si filiilor feste grece-catolice, cu numele
preotilor si numărul credincioșilor în momentul unifi-
cării/ octombrie 1948/.

Nr. crt	Numele parohiei sau filiei	Numele si prenumele preotului în 1948.	N-rul cred. în 1948.-	Observatiuni.
1.	A d r i a n	Resca Iean	400.	
2.	A p a l i n a	Vasiu Vasile	288.	
3.	B a i t a	Giurgiu Augustin	1009	
4.	B a l a	Gherghel Gheorghe	1250	
5.	Beica de Jos	Cioba Iuliu	300	
6.	Beica de Sus	Cioleca Augustin	452	
7.	Breaza	Nistor Dumitru	566	
8.	Căcuciu	Pop Iean	270	
9.	C a s v a	Racetian Iean	2200	
10.	Chiherul de Jos	Pop Alexandru	254	
11.	Chiherul de sus	Sarlea Simion	820	
12.	C e m o r i	Dogaru Iean	285	
13.	C o z m a	Erseni Iean	1800	
14.	D e d r a d	Anca Vasile	600.	245. nerevenit
15.	E r c e a	Pop Iean	220	
16.	F a r a g a u	Gherman Octavian	1122	
17.	Filpisul Mare	Damian Emil	557	
18.	Filpisul Mic	Cîmpean Victor	325	
19.	Frunzeni	Tătar Teofil	670.	
20.	G e r e n i	Jeleriu Iean	420.	
21.	Gurghiu	Vlad Iean	440.	
22.	H a b i c	Farcaș Victor	450.	
23.	H o d a c u	Tîrnăveanu Iean	1700	
24.	I b a n e s t i	Ungur Grigore	1002	
25.	I e r n u t e n i	Meldevan Iuliu	573	
26.	J a b e n i t a	Drăgan Septimiu	532	
27.	L o g i g	Derge Iuliu	802.	
28.	Luncoa	Brățfăleanu Virgil	336	128. nerevenit
29.	M a i o r e s t i	Suflea Iean	1008	
30.	M u r a M a r e	Gramă Partenie	1000	128. nerevenit
31.	O r s e v a	Farcaș Dumitru	1008	200. nerevenit
32.	P e t e l e a	Păcurar Remus	728	128. nerevenit
33.	P o a r t a	Horga Alexandru	2230	
34.	R e g h i n I	Dr. Todea Alexandru	2270	
35.	R e g h i n II	Man Iuliu	1018	
36.	Săcalul de Cîmpie	Catarig Emil	1000	
37.	Sînmihail de Păd.	Pop Iuliu	1000	
38.	Sîntu	Chioiudean Vasile	1000	
39.	S e r b e n i	Pop Stefan	1000	
40.	Solevăstru	Belea Augustin	1000	
41.	S u s e n i	Maier Benjamin	1000	
42.	T e l e a c	Crisan Mihail	1000	
43.	T e l d a l	Pop Simion	1000	
44.	Urisiul de Jos	Tance Iean	1000	
45.	Săcalul de Tărnăve	—	80	
46.	Nadașa	—	78	

Reghin. 14. VII. 1954.

Imprimat în Reghin
H. Adelbert.

Lista cu preoții și numărul credincioșilor greco-catolici din raionul Reghin, în 1948

Confidential. #3

103

Confidential. #3

- P.S. = Rotarii (7. călugări) nu se înseris la
fertile de muncă. ^{El nu mărește}
= Guirgu: venit din ^{de unii} ~~reg.~~ ^{de unii} ~~Itali~~ ^{de unii} ~~Itali~~
f. gr. Baită - la raport. ^{la raport} ~~la raport~~ ^{la raport} ~~la raport~~
f. f. f. periculos } și-a dat adresa că este din
foarte condamnat. Regim. Noștri cefare acuma.
And că tîne lafătura cu poez.
Cat. și macinura gr. cat.



Împreună cu mama, tatăl vitreg, sora și cumnatul (1963)



În mijlocul familiei (1963)



Mama cu strănepotul Radu, fiul nepoatei Maria



La vârsta de 65 de ani



Vasile Borșa („tetea Cică”) la întâlnirea „Fiii satului Cozma”, 1980



Episcopul Alexandru Todea, viitorul mitropolit și cardinal, la împlinirea vârstei de 70 de ani (5 iunie 1982)



Mafei Cotoi din Băița, cu familia



25 martie 1985



Grup de preoți greco-catolici, alături de Episcopul Alexandru Todea

[illegible]

Postărire în parohia Bădău
În primăvara anului 1940 - prin apăsare
cu vreo 2 săptămâni înainte de război
ff. Pasti - era ogor întins
Căpîl spredăniile pînă la tot
Atunci și în orașul nostru, oamenii se
cîntă "divertat", căndăci nu erau
mînti la ortodocși - pe care nu i-a
mînteam la ff. Bădăuțeni
Între oară, oamenii s-au mîntit în
caseri - și au - și oțărige de pe
măștilele, de mai cîntă, au
de întelepe și, cum cîntă
au cîntat - pe care a fost
ni fac, spre adevăr, genurile. și se
începu o nouă viață în parohie
Eu și o altă familie, propice (potrivit)
Întin era în vîră pînă la omni-
tăta pe 11 - lea zilelor, mîndră
Cădă Bădăuțeni - și se cîntă
și alte fărîmuri -
și se recomandă în - mi lău
servita în oraș Bădău, care
cu mînti se cîntă în vîră
întin era în vîră pînă la omni-
Bădău - totu vîră care stă
mînti. Bădăuțeni. Cădă, iar vîră la Cădă
m - a omni pînă la vîră la Bădău
și se vîră lău servita pe lău
Bădău Bădău - o fărîmă vîră
m - a mînti o pînă la omni
fărîmă de mînti - și lău
vîră. mînti mînti - pe lău
tăta în vîră - și mînti

Încep jocul cu focul
(Chaine 4 1/2 pe front și apoi 2 1/2
însonier)

En. 23 oct - Zimol Targului de Târnova
la Reghin -

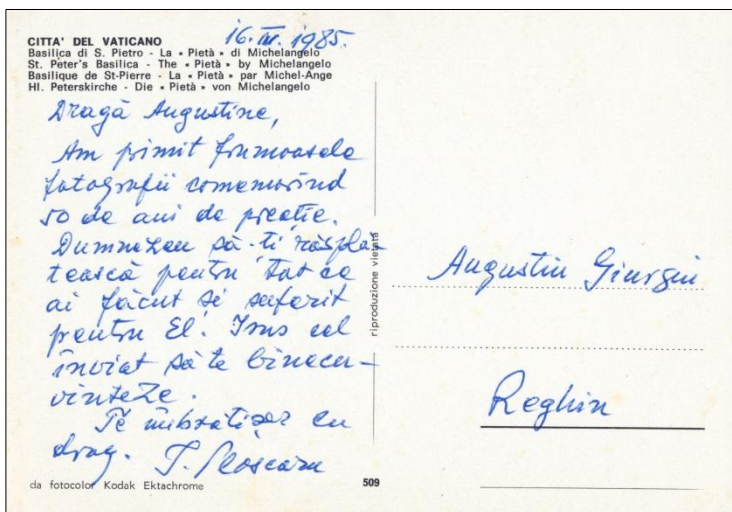
En. fusese la Cozma (am uitat
stare pentru că am vădit sau pentru
altceva - dintr-un vârf al cimiti-
rierii din Cozma, lăsat la stînga
Crucei Albe de pe dealul poartei,
pe holoia și și ajung la
traci "și am la lăserici, fiind
"vecerie de Gălbăși peșci...

Gălbășii sunt cu tray clăpotele -
de la o f. începu să dădărească -
Zimol sunt împiedeca să dădărească
vin... grăbire - și am vădit tot
la vale - ajung la lăserici
și intru în vecerie...

Porte am am pe l. mijlocul Târnova-
Târnova (plăz. vecerie) și amol am
pari de la crucea militată - că
mărit : am peșci de post
(redine am l. Târnova și am peșci bîr-
le și strein - am peșci am peșci
peșci am peșci și intru în - am
și scap am peșci - după o

136

Ultim, de luni înaintea, de arestare
 Capcana se strînge, tot mai mult
 - furia în jurul prachiei - Ca-
 menii tot mai înfrînti - breșile
 de încredere tot mai puține.
 Li s'atfel obligă de nevoie să pără-
 și pe unele oameni fost, chiar n'
 unde oamenii sau fost lași de
 înțeleși - pentru mine' -
 Era toamnă, Târziu; încoajetură
 iernii - prona mea de frig -
 și vara trecea cu mult mai ușor
 oltă pîream a doua sau trei!
 oară la mîntos. Teama că potul aceluia
 "Tulpsel" în Trunzeu! - Dumne-
 zeu mile ostănerii, năfălele ce
 streptă - dar erau timorosi -
 înfrînti, unde aveau să si
 perchezit în tot timp - Pot
 nu erau tocmai lucruri de pastă
 stată cu vîntul în l. dîmni
 dar de en ține și mi opinea
 în un mî. Alina unde și mî
 moi sluc -
 În recentă pituștie - Pistol
 crăciunului - via năma la
 mine - un stîl noaptea, prin



Felicitare din partea Episcopului de Lugoj, Ioan Ploscaru

O PROBLEMA grea ce mă preocupă de vîră an și mai bine, era nevoia de a
 să spovedi unui preot catolic. Eu care aveam REGULARMENT spovedania tot
 la 2 săptămîni, mergeam acum pe al II-lea an de cînd nu fusesem spovedit
 de cînd îl arestaseră pe pîr. CRISAN NITAI, nemai fiind prin apropiere.
 preoți greco-catolici, iar pe cei rom. catolici nu-i cunoșteam și nici nu-
 mi pusesem problema cu s-a r putea să-i întîlnesc, toate drămurile fiind
 ascunse.
 În decursul auzisem de un preot în taină care e învățator în sat și
 se dă la "Slivan", dar de unde pot fi sigur că nu-i unul ca el - fusese la
 Băița, fals preot, doar că măva prinde ?
 Si așa, în iarna anului 1953, auzind că vine în coama, făcînd în taină s
 slujbe preotesti - (cununase pe "SĂNĂ CANAC") un preot pe care îl cunoscusem
 pe cînd era încă elev și în sat avea și ceva rudenii mai îndepărtate.
 Am început a mă frămînta că care ar prezenta destulă încredere, să-i po
 cere să mă spovedească ?
 Încă de pe cînd eram în parohie, auzisem ceva vorbe, că n-ar avea o purt
 morală prea strălucită și venind uneori la Băița, la "IUCA", care avea
 Armăsar de montăse ducea doinind de răsunau pădurile, dar fără a mi-
 facea mie măcar o vizită...
 Mă gîndeam: Ei bine, avem alte vederi asupra vieții el căsătorit deprin
 cu lumea, eu celibe', mai retras, dar pe mine mă privește doar într-un cit
 drept netrecuți poate să-mi dea deslegare.
 Și venea, din cînd în cînd în sat spunind și între bind ici-colea,
 dis secret de mine, că tare ar vrea să se întîlnească cu mine, că ar vrea s
 și dînsul să se spovedească... Oamenii îi spuseseu că nu știu cîtera adevăr
 (poate că vreunul să-i fi răspuns așa și în spovedanie, deși stia, dar
 nu cu stîntă comunicabilă - un secret ce nu tinea de spovedanie.
 Eu spun gazdei ceace mă frămîntă - dar că am un dubiu nu curva să
 nu stie tăcea ei că ajung descoperit... CUSORU e de părere ca să-l
 cheme: Doar umblă la atîtea case, aspovedit pe atîtea oameni, doar are
 în satul neamuri pe alui IOANII "CONTOAII, Fe ai VARODI IOAN etc.,
 Deci PREZINTĂ încredere...
 Frămîntîndu-mă, am înclinat într'un moment și i-am spus Cusorului:
 Zici că-i la SLIVAN" (Pîr. NATEA PETRU) - ÎNVĂȚĂTORUL, PLECASE mai demult
 din sat, du-te side-l găsești la slivan, spune-i să stabilești, cînd și
 cum să ne întîlnim. Dar dacă-i plecat de acolo, nu-l mai căuta, putînd f
 asta ca unsemn, că nu-i bine să ne întîlnim...
 Așteptam cu nerăbdare întoarcerea stafetei...
 Ve ni ceva mai Tîrziu decît l-am așteptat! Tocmai plecase de la Slivan
 sigîndînd că tot mai bine să isprăvească s-a dus și l-a găsit la GUSTI
 Lăptarul. I-a părut tare bine să stabilească că vine în partea de jos
 asatului (la ANISII" și LA GALATEANU, de unde o să-l aducă la mine)
 Si așa s-a intimplat. Cu ceva înainte de miezul nopții DUMINECĂ seara
 " Asă l-am adus de nici cîinele n-a simțit zice bucurînd: "Căscărul GH
 Si intra devăr, întîlnirea cu emotie, sărutare preotească și cu deplin
 sinceritate din parte a mea.
 Îmi spune că este o vestă actiune a BS. GREGO. CATOLIC, din care face
 și el parte, numită: "V. A. L. E. A. MUREȘULUI. VREASĂ stie de nu curva...
 sunt hirotonit de e p i s c o p, că doar di așa preoți cu viață sin-
 guratăcă ar bănuî că sunt ? Eu îi Răspund că firea mea fără preștanți
 nu cadrează cu oas a demnitate. Si-l întreb mai multe despre preoți
 îndosebi dacă-i adevărat că epis copii noștrii ar fi undeva în
 Rusia sub carpată și cîte oi fi mai între batc-am uitat. I'am spus
 mi se pare, că tare m-i frică să nu meară P.S. Ioan Spănu, stîlîndu-l
 stit de debil fiziceste și că de ar vrea Dumnezeu să-l prefera moarte
 în locul dînsului, fiînd dînsul atît de neces ar Bisericii noastre...
 Auzisem că în timpul MISIUNILOR ce le tinea în parohia sa la tg. Mureș,
 calareau să-l asculte vorbind cum zice Evanghelia "cu putere și cu
 călărită oamenii, numai ei catolici și ortodocși lăcărînd, salvinți"

pină la 24 iunie 1953 în Arhiva din Sighet
 16114

MITROPOLIA ROMÂNĂ UNITĂ CU ROMA, GRECO-CATOLICĂ
ARHIDIECEZA DE ALBA IULIA ȘI FĂGĂRAȘ

Str. Petru Pavel Aron 2, 3175 – BLAJ, ROMÂNIA

Tel: (40) 58-71.20.57

Fax: (40) 58-71.08.55

Preacucernicului

Părinte Protopop Augustin GIURGIU

"Iată, vin ca să fac voia Ta..."

Doamne, Tu care pe alesul Tău din sânul mamei sale,
l-ai pus păstor peste turma lui încredințată, împărțită și umilită,
zdrobită și micșorată,

Acum, la 60 de ani de rodnică pastorație, desăvârșită
în vremuri deosebit de grele, cu puține satisfacții imediate,
singura fiind aceea de a se afla în slujba Domnului,

dă-i sănătate, pace și liniște sufletească, împreună
cu toată binecuvântarea Ta!

ajută-l să urce în continuare pe calea pe care l-ai
chemat, cu credință, speranță și iubire,

fă-l să fie de folos, cu înțelepciunea și pricepera
sa, cu chipul său blând și plin de modestie, tuturor ce-l
cercetează!

Fie pacea Ta în sufletul său și puterea credinței Tale în
inima sa. Călăuzește-l pașii până la sfârșitul vieții sale cu lumina
candelei Tale!

Cu toată dragostea în Cristos, Vă îmbrățișează cu acest
solemn prilej, dându-vă arhierasca binecuvântare,



+ *Lucian*
†Lucian
MITROPOLIT

[25. III. 1995]

Scrisoarea-omagiu a Arhiepiscopului-Mitropolit Lucian Mureșan

Sra Cuceruicului
Pr. Prot. Augustin Gîrgea
25 martie 1995
La împlinirea a 60 de ani de
Sfântă Proție -
+ Lucian
mitropolit -
+ Virgil

Felicitare din partea Arhiepiscopului-Mitropolit Lucian Mureșan și a
Episcopului Virgil Bercea



Alături de Cardinalul Alexandru Todea și de preotul Gheorghe Lupea



Sicriul cu trupul părintelui, purtat pe brațe de tineri preoți



Crucea de pe mormânt

Tăturile Giorgiu Augustin,

A fost un adevărat preot
al lui Cristos: smerit, modest,
deschis și binevoitor față de
toți oamenii.

Casa lui a fost biserică
gr. catolică, unde multe
credincioși s-au adăugat
la învățele credinței și
practicii creștine, pe care
le promova.

Eră angustimăru nu
numai dintr-o mure, dar
și cu spiritualitate
În 1997-98, în casa lui,
în "biserică lui" a lăsat
ființa ordinul al treilea
Augustinian assumptio.
măf. Acea ne ținem

Text omagial al părintelui Bernard Ștef de la Blaj, pag. 1

întreburile lui sau alele.
Dinul era îndrumătorul
surorilor terțare, așa că
l-au considerat făcând
parte din acest Ordin.

Este unul din meritele
Părintelui de a fi
îndrumat credincioșii
pe calea perfecțiunii și
a tăcerii și a spiritualei.

Nor, Părintii Augustini-
eni, precum și surorile
Terțare Augustiniene,
îi suntem recunștoși
pentru exemplul
a nu lăsa de o parte și
pentru activitatea

Cea de-a doua în conducerea
ordinului Terților, care
vea să fie o elită de
creștini care trăd zone
desăvârșire în spiritul
unui ordin călugăresc.

Bunul Dumnezeu
să-i facă parte cu
drept în fericire
deplină!

P. Bernard Stih

[Martie 1994]



Sora Maria –Grațiana (Maria Rusu din Băița, născută în anul 1930)



Sora Maria-Andreea (Lenuța Suciu din Cozma, născută în anul 1973)

Cuprins

Cuvânt înainte	5
Notă asupra ediției	8
COPILĂRIA ȘI STUDIILE.....	11
Cozma natală	13
Gimnaziul – liceul inferior	25
Cursul superior al liceului	30
Boala și operația	40
Drumul spre Blaj	45
Student la teologie	49
ÎN „VIA DOMNULUI”	55
Celib sau căsătorit?	57
Pastorația în Gorenî	62
Plecarea în parohia Băița	67
Din nou sub autoritățile maghiare	70
Maria lui „Tari” (Sora Ionela).....	78
Începerea lucrărilor noii biserici	92
CALVARUL BISERICII ROMÂNE UNITE	99
Începe jocul cu focul.....	101
Sălașul de la „Tuta”	124
Urmărirea	134
Ultimele luni înainte de arestare.....	158
Ziua fatală: Ridicarea.....	163
Postfață	170
ILUSTRAȚII.....	175
Cuprins	211

